

34. ULUSAL DİLBİLİM KURULTAYI BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTAPÇIĞI

29-30 Nisan 2021

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yabancı Diller Eğitimi Bölümü

Ankara

KURULTAY BAŐKANLARI

Doç. Dr. Hale IŞIK-GÜLER

Dr. Öğr. Üyesi Duygu ÖZGE

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Bilal KIRKICI

Prof. Dr. Çiğdem SAĞIN ŞİMŞEK

Prof. Dr. Deniz ZEYREK BOZŞAHİN

Prof. Dr. Martina GRAČANIN YÜKSEK

Doç. Dr. Betil ERÖZ

Arő. Gör. Alper KESİCİ

Arő. Gör. Esra ATAMAN

Arő. Gör. Merve BOZBIYIK

Arő. Gör. Pınar TOPAL

Arő. Gör. S. Yağmur KİPER

GİRİŞ

Değerli Dilbilimciler,

Bu yıl ülkemizde 34'üncü kez düzenlenen ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde üçüncü kez gerçekleştirilen kurultayımızı düzenleme kurulu ve gönüllü destek ekibimiz ile birlikte düzenlemekten ve COVID-19 pandemisi sebebiyle 1 yıl ertelemeli ve çevrim içi de olsa sizleri ODTÜ'de, yuvamızda konuk ediyor olmaktan son derece gurur ve mutluluk duyduk.

Bizlerin (Hale Işık-Güler ve Duygu Özge) ilk tanışıklığı 2005 yılında tam 16 yıl önce sevgili Hocamız Şükriye Ruhi'den aldığımız Sözcük Anlambilimi (İng. Lexical Semantics) doktora dersine dayanmakta. Şimdi tam 16 yıl sonra bu kurultayı bizim bilim kadını olarak yetişmemizde büyük emeği olan, çok özlediğimiz değerli hocamızın anısına gerçekleştiriyor olmak bize hem hüzün hem büyük gurur veriyor. Hocamızı bu vesile ile tekrar saygı ve sevgi ile anıyoruz.

İki günlük çok yoğun ama çok keyifli bir maraton oldu ve toplam 700'ü aşkın kayıtlı katılımcımız iki gün boyunca akademik ve sosyal etkinliklerde bizlerle birlikteydi. Dilbilimin farklı alt alanlarından ufuk açan, dolu dolu 60'a yakın bilimsel çalışma dinledik, katılımcılarımızın düşündürücü soruları ile oturumlar daha da keyifli hale geldi.

Düzenleme Kurulu olarak, siz davetli konuşmacılarımıza, davetli panelistlerimize, oturum başkanlarımıza; yuvarlak masa, bildiri ve poster sunum gerçekleştiren tüm katılımcılarımıza ve değerli dinleyicilerimize çok teşekkür ederiz. Bu kurultayın gerçekleşmesine kurumsal olarak destek veren başta Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne, Dilbilim Derneği'ne ve TÜBİTAK'a ayrıca çok teşekkür etmek isteriz.

Bildiğiniz üzere bizler başta bunu hiç beklemeden de COVID-19 pandemisi gölgesinde kurultayımızı çevrim içi düzenlemek zorunda kaldık. Düzenleme kurulundaki diğer arkadaşlarımız, Bilal Kırkıcı, Betil Eröz, Çiğdem Sağın Şimşek, Deniz Zeyrek, Martina Gračanin Yüksek hocalarımızın desteği olmadan bunu başaramazdık. Kurultayın çevrim içi düzenlenmesi özellikle teknik konularda yoğun çalışma gerekliliğini doğurdu. Bölümümüzün çok donanımlı ve kendini dilbilime ve kurultaya gönülden adanmış düzenleme kurulundaki araştırma görevlilerimiz, bize göre kurultayın asıl kahramanları (soyadı sırasında göre), Esra Ataman, Merve Bozbıyık, Alper Kesici, Yağmur Kiper, Pınar Topal ve onların koordine ettiği oturumlara teknik destek sağlayan gönüllü yüksek lisans ve doktora öğrencilerimiz sayesinde bu kurultayı gerçekleştirebildik. Sizler tarafından çok beğenilen, oturum aralarında sosyalleşme imkânı sağlayan wonder.me platformu da onların sayesinde programın bir parçası haline geldi. Kendilerine de kurultay öncesi ve sonrası süreçtekileri katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Farklı şehir ve ülkelerden bağlanan katılımcılarımızın bir arada olabilmesi ve kurultay akışının bozulmadan sürmesi ve ilginin yüksekliği bizi çok mutlu etti. Şükriye Hocamızın da bu süre zarfında kendi izinde yapılan çalışmaları dinlediğini ve kendisi hakkında söylenen güzel sözleri duyup hissettiğini ve mutlu olduğunu düşünüyoruz. Şükriye Hocamızın ailesine, eşi Emin Hocamıza ve kızı Işıl Hocamıza tüm kurultay boyunca bizimle birlikte oldukları için teşekkür ederiz. O hep kalbimizde ve çalışmaları ile bizlerde ve de yetiştirdiğimiz öğrencilerimizde yaşayacak.

Kurultay sırasında hepinizin gördüğü gibi bu iki günü bizden çok daha yoğun geçiren ve kendini bu işe ve mesleğine adanmış bir ekibimiz daha vardı, değerli TİD çevirmenlerimiz. Onlar olmasaydı, bu kurultayı başarılı olarak değerlendirmek mümkün olmazdı.

Dilbilim derslerimizin temel konularından biri olarak işlediğimiz İşaret Dili, sadece bir akademik çalışma alanı olarak değil meslek olarak da sürdürülmesi bir hayli meşakkatli. İki gündür sizlerin de şahit olduğu gibi çok emek yoğun bir meslek.

Kurultay sırasında da bu konuda sizden gelen çok olumlu sözlü ve yazılı dönüşler bizleri sevindirdi, kendileri ile de paylaştık. İşaret Dili Çevirmenliği, maalesef, ülkemizde henüz gelişmekte ve tanınmakta olan yeni bir alan. Yasal düzeneğe oturtulması bile henüz 2005 yılında gerçekleşen İşaret Dili Çevirmenliği konusunda farkındalığımızın artması ülke olarak çok yeni. Biz ODTÜ 34. UDK Düzenleme Kurulu olarak ilgili yerlere TİD çevirmeni gerekliliği üzerine çeşitli girişimler yapacağız. Bundan sonra tüm benzer etkinliklerde çevirmenlerimizi istihdam edebilmek için gereken bütçenin olmazsa olmaz bir kalem olarak ayrılması ve hem manevi hem de maddi olarak gereken yüksek değeri görmesi için farklı platformlarda biz elimizden geleni yapacağız. Sizlerden de kendi çevrenizde aynı şeyi yapmanızı rica ve temenni ediyoruz. TİD çevirmenlerimiz sayesinde kurultay sonrasında Kurultay kayıtlarını bize başvuran Türk İşaret dili kullanıcılarının erişimine açacak olmaktan ve böylelikle dilbilime de erişilebilirliği arttırmış olmaktan da ayrı bir mutluluk duyuyoruz.

35. Ulusal Dilbilim Kurultayı'nda bir başka üniversitemizde görüşmek dileğiyle...

Saygılarımızla,

Hale Işık-Güler

Duygu Özge

İÇİNDEKİLER

DAVETLİ KONUŞMALAR

Müzik ve Dil Eşleşmesinde Sözcük Vurgusu <i>Barış Kabak</i>	5
Yazılı Basın, Gerçeklik Sunumları ve Savlanmamış Savlar <i>Gülsün Leylâ Uzun</i>	7

SÖZLÜ BİLDİRİLER

Deyim İşlemlerde Bilateral Dorsolateral Prefrontal Korteks İşlevlerinin Tekrarlı Transkraniyal Manyetik Stimülasyon ile İncelenmesi <i>Hazel Zeynep Kurada, Elif Arıca-Akkök, Zerin Özaydın Aksun, H. Özden Şener</i>	10
Türkçede Odak Vurgusunun Niceleyicilere Etkisi <i>Cemre Ece Kırçalı, İpek Pınar Uzun, Özgür Aydın</i>	12
Bileşik Sözcüklerin Yazılı Üretiminde Biçimbilimsel ve Dillerarası Faktörlerin Etkisi <i>Ozan Can Çağlar, Esra Ataman, Bilal Kırkıcı</i>	14
Türkçede Belirteçlerin Söz Dizimsel Özellikleri ve Kapsama Alanları <i>Melike Üzümlü</i>	16
Türkçedeki Ortaç Seçimine Bilgi Yapısı Temelli Analiz Önerisi <i>Aleksandrina Gündoğan</i>	18
Türkçedeki Orta ve Nedensellik-Karşıtı Yapılar Üzerine Bir İnceleme <i>Furkan Dikmen, Serkan Karakaş, A. Sumru Özsoy</i>	21
Bir Ömür Bir Hayata Eşit Midir? Eşanlamlılık Kavramı Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme <i>Ayşe Eda Çelik</i>	23
Türkçede Etkileşim Belirleyicisi Olarak İyi ve Doğru <i>Ferdane Kaynarıpınar, Aygül Uçar</i>	25
Türkçe Hitap Biçimleri için Bütüncül bir Sınıflandırma Önerisi <i>Nuriye Özer, Pınar İbe Akcan</i>	27
Türkçede Çift Geçişli Fiilleri İşlemlerde Canlılık Özelliğinin Etkisi <i>Didem Kurt, Özge Bakay</i>	29
Türkçe'de Belirsizlik Çözümlemesinde Bürünsel Sınırların Etkisi <i>Zeynep Başer</i>	31
Belirleyici (Determiner) Denotasyonları Üzerine Yeni Bir Genelleme <i>İsa Kerem Bayırlı</i>	33
Halaçça ve Güney Azerbaycan Türkçesi Altsıralama Yapılarının Alansal Yayılımı Üzerine <i>Robabeh Taghizadehzonuz, Mehmet Akkuş</i>	35
Dil Etkileşiminde Toplum-Dilbilimsel Sınırları Belirleme ve Dilsel Görecelik Varsayımını Değerlendirmede Alt Katman Diller <i>Orhan Varol</i>	37
Türkçe ve/veya Türk İşaret Dili'ndeki İlk Sözcüklerin Analizi: Ebeveynleri Sağır Olan İşiten Çocuk ile Bir Vaka Çalışması <i>Oya Tanyeri, Okan Kubuş</i>	39
Türk İşaret Dilinde Geçişli-Geçişsiz Değişkenlik Gösteren Eylemler ve Dil Edinme Yaşının Etkileri <i>Demet Kayabaşı, Kadir Gökgöz</i>	41

Türk İşaret Dilindeki Olumsuz Tümcelere Derlem Tabanlı Yaklaşım <i>Bahtiyar Makaroğlu</i>	45
Türk İşaret Dilini Edinme Yaşının Sözel Akıcılığa Olan Etkisi <i>Onur Keleş, Furkan Atmaca, Kadir Gökgöz</i>	47
Türkiye’de Kullanılan Yerel Dillerin Sosyal Medyada Temsilleri <i>Engin Arık, Beril Tezeller Arık</i>	49
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Çağrışımsal Cinsiyet Algıları <i>Seda Gökmen, Dilek Peçenek</i>	51
"Bu Kural O Kadar Da Basit Değil": dA ve -DA'nın Yazımı Üzerine Bir Dil İdeolojisi İncelemesi <i>Emre Yağlı, Emel Kökpınar Kaya</i>	53
Konuşma Türkçesinde Sözcüksel Olmayan Geribildirimlerin Kullanımında Grupsal Farklar <i>Kadriye Aytaç-Demirçivi, Hale Işık-Güler</i>	55
‘Önce Müşteri Memnuniyeti’: Kurumsal Kimliği Sergileme ve Sürdürme Uygulamalarına Mikro-Analitik Bir Bakış <i>Merve Bozbıyık, Esranur Efeoğlu Özcan, Hale Işık-Güler</i>	57
Türkçe Gündelik Söylemde Yinelemeler ve İşlevleri <i>Gülsüm Songül Ercan, Derya Aydın, Özgül Başaran</i>	59
Akademik Çalışma Ortamındaki İlişkisel "Sahne Arkası" Şikayetlere Konuşma Çözümlemesi Çerçevesinden Bir Bakış <i>Özlem Özbakış, Hale Işık-Güler</i>	61
Televizyon Haber ve Tartışma Programlarının Dili: Yeniden Söyleyciliğe Yönelik Bazı Gözlemler <i>Mine Güven</i>	63
Türkçede Saltbiçim, Ayrıklık ve Biçimsel Yaratıcılık <i>Aysun Kunduracı</i>	65
İstatistiksel Gizli-Değişken Biçim Bilim Öğrenme Modeli ile Türkçenin Makine Çevirisi <i>Duygu Ataman</i>	67
İşitme Kayıplı ve Sağlıklı Bireylerde Akustik Özelliklerin Karşılaştırılması <i>Ayşegül Yılmaz, Müge Müzeyyen Çiyiltepe</i>	70
Sosyal Medya Sayfalarında Kendini Olumlu Tartışma Söz Eylemi <i>Çiler Hatipoğlu</i>	72
Gazete İkinci Sayfa Haberlerinde Kadın Metaforu Kullanımına Yönelik Gözlemler <i>Elçin Esmer, Feride Dün</i>	74
POSTERLER	
Türk İşaret Dilinde Zaman Doğruları <i>Aslı Özkul</i>	77
Hizmet Öncesi İngilizce Öğretmenlerinin Gözünden Türk Kültürü <i>Çiler Hatipoğlu, Mustafa Kaçar</i>	79
5. Ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Edimlerinin Karşılaştırılması <i>Feyza Açıkgöz Yıldırım</i>	81
Renk Sözcüklerinin Evrenselliğine ve Hiyerarşisine Türkçeden Bir Bakış <i>Beril Tezeller Arık, Engin Arık</i>	83
Anadili Türkçe Olan, İkinci Dil Olarak İngilizce Öğrenen Bireylerde Yükseltme Yapılarının Edinimi <i>Sena Kurnaz, Sercan Karakaş</i>	86

YUVARLAK MASALAR

Yuvarlak Masa: Uygulayıcı Topluluklar'da Bireysel ve Grup Kimliği Oluşumunun Farklı Yöntemlerle Toplum Dilbilimsel Olarak İncelenmesi	89
Uygulayıcı Topluluklar'da Bireysel ve Grup Kimliği Oluşumunun Farklı Yöntemlerle Toplum Dilbilimsel Olarak İncelenmesi	89
<i>Betül Eröz</i>	
#ŞenliğineSahipÇık Etiketinin Çevrimiçi ve Çevrimdışı Söylem Analizi ve ODTÜ Kimliği	91
<i>Özlem Özbakış, Hülya Mısı</i>	
Etkileşimde Kimliğin Müzakeresi: Kendi ve Öteki'nin Kişisel Anlatılarda Konumlandırılma Biçimleri	93
<i>Yasemin Erdoğan-Öztürk</i>	
Bir Uygulayıcı Topluluk Eylemi Olarak Dedikodunun Konuşma Çözümlemesi Yöntemiyle İncelemesi	95
<i>Betül Çimenli</i>	
Yuvarlak Masa: Kültür Anahtar Sözcükleri: Anlam ve Biçim Görünümleri - Şükriye Ruhi Anısına	97
İç/İçten: Benlik ve İlişki Kavramlaştırmada Bedenleştirme	97
<i>Mustafa Aksan</i>	
Gönül Kavramının Sözcük Profili	99
<i>Yeşim Aksan</i>	
Derlem-çıkışlı Kültürel Anahtar Sözcük İncelemesi: Hatır Örneği	101
<i>Gülsüm Atasoy Kolbaşı, Umut Ufuk Demirhan</i>	
Yuvarlak Masa: Doğu Karadeniz'de Kaybolmakta Olan Diller ve Kültürleri Üzerine: Hemşince, Lazca ve Rumca (Romeyka)	103
Toplumsal Ağ Kuramı Çerçevesinde Doğu Karadeniz'de Konuşulan Rumcada (Romeyka) Dil Değişkesi Oluşumu	103
<i>Gülay Akın</i>	
Tehlike Altındaki Bir Dil Olarak Lazca Konuşurlarının Dil Tercihleri Ve Toplumsal Ağları Arasındaki İlişkinin Dilin Canlılığı Üzerindeki Etkileri	105
<i>Mehmet Akkuş, Çiğdem Sağın-Şimşek</i>	
Tehlike Altındaki Bir Miras Dile Karşı Tutum: Doğu Karadeniz'de Çamlıhemşin, Hemşin ve Hopa'da Yaşayan Hemşinlilerin Dilsel Kimlik Durumları	107
<i>Gülay Akın, Çiğdem Sağın-Şimşek</i>	
Tehlike Altındaki Dillerin Belgelenmesinde Alan Çalışmaları Üzerine	109
<i>Sinem Sönsaat Hegelheimer</i>	

DAVETLİ KONUŞMALAR

Müzik ve Dil Eşleşmesinde Sözcük Vurgusu

Bariş Kabak

Würzburg Julius Maximilian Üniversitesi

Bir dilin sözcük vurgusu özelliklerinin araştırılması, vurgu kavramının başka dillerdeki hem aynı hem de oldukça farklı olabilen davranışlarından bağımsız tutulmamalıdır. Ancak bu konuda karşılaştırılabilir akustik çalışmaların az olması ve vurgunun fonetik belirtilerinin, onun dilin bürünsel bünyesinde nasıl bir yere sahip olduğunun ve ne amaçla kullanıldığının dünya dillerinde büyük bir değişkenlik göstermesi gerçeği, vurgu üzerindeki araştırmalarda çok kapsamlı bir yaklaşıma gerek olduğuna işaret etmektedir.

Bazı dillerde vurgunun dilbilgisine olan etkisi oldukça zayıftır. Aynı zamanda, vurgunun sözcük içerisinde hep belli bir yerde belirmesi, vurgu kavramının o dillerde genelde sınırlayıcı bir işlevi olduğuna işaret eder (örneğin Hyman 2009, 2014). Bu dillerin tam tersine, vurgulu ve vurgusuz heceler arasında önemli zıtlıkların bulunduğu İngilizce ve Yunanca gibi dillerde vurgu, dilbilgisinde daha baskın bir niteliğe sahiptir ve bu bağlamda fiziksel belirtileri daha güçlüdür. Bu tip dillerde vurgunun yerinin tahmin edilebilirliğinin düşük olmasının üzerine bir de anlam zıtlığı yaratması, onun işlemsel yükünün bu dillerin kullanıcıları için oldukça önemli olduğunu göstermektedir (örneğin Vogel et al. 2016, Athanasopoulou et al. 2017). O yüzden, vurgunun az baskın olduğu, kullanıcı için pek fazla bir işleve sahip olmadığı dillerde, hem izlenimciliğe dayanan tanımlamaların akustik bulgulara dayalı açıklamalara bazen ters düşmesi, hem de şimdiye kadar ortaya atılan kuramlarda uyumsuzlukların görülmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Sunumumun ana konusu, dil ile çok benzerlikleri bulunan ancak şüphesiz ondan bağımsız olan bir başka bilişsel alanın, yani müziğin, işte bu tartışmaları ve belirsizlikleri nasıl aydınatabileceği olacak. Birçok dünya kültürünün sözlü müziklerinde sözcüklerin bürünsel özelliklerinin nasıl yansıtıldığı ve onların müzikte görülen kavramlarla ne derece bütünleştirildiği hakkında ortaya atılan kuramlara ve gözlemlere dayanarak, sözcük vurgusunun doğasının bazen pek belirgin olmadığı Türkçe ve Ermenice gibi dilleri, İngilizce gibi vurgunun kesin ve açık görüldüğü dillerle karşılaştıracım. Bu doğrultuda şu anda yürütmekte olduğum bir araştırma projesinden çıkan nicel bulgularla müziğin, vurgu konusunda dünya dillerinde görülen farklılıkları ve çeşitliliği nasıl çözümleyebileceği konusuna aydınlık getirmeyi amaçlıyorum. Sunum, beste ve söz uyumunda birçok dilde görülen iki çeşit eşleştirmeye, yani ölçümsel uyuma (metrical alignment) ve melodik uyuma (melodic alignment), odaklaşacak. Bu iki uyum türünün, gerçekten de vurgu kavramına özgü iki farklı akustik boyuttan faydalandığı varsayımından gidersek, sözcük vurgusunun değişken belirtilerinin farklı dillerde çalışan şarkı yazarlarının bilişlerinde ve belleklerinde nasıl algılandığı ve işlendiği ve onların bu işaretleri sözlü müziğe ne derecede aktardıkları konusu, dillerin vurgusu ve başka bürünsel özellikleri hakkındaki tipolojik araştırmalarda güçlü ama aynı zamanda bağımsız bir araç olacağı ortadadır.

Kaynakça

- Athanasopoulou, A., Vogel, I., & Dolatian, H. 2017. Acoustic Properties of Canonical and NonCanonical Stress in French, Turkish, Armenian and Brazilian Portuguese. *Proceedings of Interspeech 2017*. DOI: [10.21437/Interspeech.2017-1514](https://doi.org/10.21437/Interspeech.2017-1514)
- Hyman, Larry M. 2009. How (not) to do phonological typology: The case of pitch-accent. *Language Sciences* 31: 2-3. 213-238.
- Hyman, Larry M. 2014. Do all languages have word accent? In Harry van der Hulst (ed.), *Word stress: Theoretical and typological issues*, 56-82. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vogel, I., Athanasopoulou, A. & Pinkus, N. 2016. Prominence, contrast, and the functional load hypothesis: An acoustic investigation. In Heinz, J., Goedemans, R. & Van der Hulst, H. (Eds.), *Dimensions of Phonological Stress*, 123–167. Cambridge University Press.

Yazılı Basın, Gerçeklik Sunumları ve Savlanmamış Savlar

Gölsün Leylâ Uzun

Ankara Üniversitesi

Bu çalışmada, Türkçe yazılı basında yer alan ana sayfa haber metinlerinde görüş içeren bilginin yapılandırılışına ve ilişkilendirilişine yönelik belirgin eğilimlerden söz etmenin mümkün olup olmadığı konusu ele alınmaktadır.

Çalışmanın amacı, yazılı basında yer alan ana sayfa haber metinlerinde görüş içeren bilginin yapılandırılışında ve ilişkilendirilişinde *uslamlamanın* (reasoning) nasıl gerçekleştirildiğini ortaya koymak ve *savlama* (argumentation) ve *değerlendirme* (evaluation) yapısı temelinde yorumlayarak olası eğilimleri saptamaktır.

Uslamlarken savlama ve uslamlarken değerlendirme eylemleri doğaları gereği iki farklı düşünme biçimini belirginleştirmektedir: Çözümleme-birleştirme ve hüküm verme. Her iki eylem de temelde *iknâ* söylemine (persuasion) hizmet etmektedir. Ancak, sunulan bilginin öznellik ve nesnellik değeri üzerindeki etkileri farklıdır. Bu nedenle, değerlendirme ile öznellik, savlama ile nesnellik arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir.

Bu çalışmayı temellendiren araştırma, betimsel bir çalışmadır. Nitel araştırma yöntemlerinden belge inceleme (doküman analizi) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri tabanını, 12 ayrı günlük gazetenin bir haftalık ana sayfa haberleri oluşturmuştur. Veri tabanı, 60315 sözcük içermektedir. Çözümleme sürecinde Görüş içeren toplam 3600 sözce tespit edilmiş ve bu sözceler üzerinde çalışılmıştır. Veriler, alanyazının sunduğu kuramsal çerçeveye doğrultusunda belirlenmiş ulamlar kullanılarak “içerik çözümlemesi” ile çözümlenmiştir.

Çalışmada ulaşılan en genel bulgu Türkçe yazılı basında yer alan ana sayfa haber metinlerinde görüş içeren bilginin yapılandırılışında uslamlarken değerlendirmenin, uslamlarken savlama eylemine göre çok daha fazla tercih edilmekte olduğudur. Bu bulguyu, veri haline getirerek çalışmada Türkçe yazılı basında yer alan ana sayfa haber metinlerinde görüş içeren bilginin daha çok “hüküm” içerikli sunumunun egemen olduğunu ve haberin öznellik değerinin, değer biçilmiş anlam yükünün öne çıktığını savlamaktayız. Bu durum, haberin muhatplarını yani okuru varoluşa erişim konusunda engellemekte ya da çok zorlamakta; onları sayısız gerçeklik karşısında “yönetilmeye” açık bırakmaktadır.

Çalışma bu aşamasında, haber konusunun, uslamlarken savlama ve uslamlarken değerlendirme eylemlerinin görünümü açısından bir değişken olabileceği; Türkçe yazılı basın dilinde artsüremli bakışın süreçteki değişim ve dönüşümleri izlemek için incelenmeye değer olduğu ve farklı diller üzerine benzer konuda yapılacak çalışmaların çok daha kapsamlı vargılara imkan veren bulgulara açık olduğu gibi pek çok ileri tartışmayı olanaklı kılmaktadır.

Kaynakça

- Martin, J.R ve White, P.R.R. (2005). The Language of Evaluation: Appraisal in English. London: Palgrave.
- Toulmin, S. (1958). The Uses of Argument. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toulmin, S., Rieke, R., Janik, A. (1984). An Introduction to Reasoning. NY: Macmillan Publishing Co.
- Verheij, B. (1996). Rules, Reasons, Arguments. Formal Studies of Argumentation and Defeat. Dissertation Universiteit Maastricht.
- Verheij, B. (2005). "Evaluating Arguments Based on Toulmin's Scheme", Argumentation 19, 347-371.
- Walton, D., Reed, C., Macagno, F. (2008). Argumentation Schemes. Cambridge University Press.
- Uzun, L., Ü.D. Turan, Z. Erk Emeksiz ve İ. Keçik (2008). Tübitak 107K228 No'lu Araştırma Projesi Raporu.

SÖZLÜ BİLDİRİLER

Deyim İşlemlerde Bilateral Dorsolateral Prefrontal Korteks İşlevlerinin Tekrarlı Transkraniyal Manyetik Stimülasyon ile İncelenmesi

Hazel Zeynep Kurada^{1,2}, Elif Arıca-Akkök¹, Zerin Özaydın Aksun¹, H. Özden Şener¹

Ankara Üniversitesi¹

Hacettepe Üniversitesi²

Kişilerarası iletişimde imgesel anlamlı dil öğelerinin bir türü olan deyimler günlük yaşamda oldukça sık kullanılmaktadır. Bu tür ifadelerde hedeflenen anlam ile dilsel ifadedeki kurucu öğelerin temel anlamları arasında doğrudan bir ilişki olmamasına rağmen, anadili konuşucuları hedeflenen anlamı rahatlıkla çıkarımlayabilmektedir. İmgesel bir dil öğesini anlamlandırma bu yönüyle, bilişsel işleme ve bilişsel kontrol (cognitive control) süreçlerini temsil etmektedir. Alanyazında imgesel dilin beyinde nasıl ve ne şekilde işlendiği, sağ ve sol yarımkürelerin işlevleri, imgesel ifadelerin işlenmesinin, düz anlamlı ifadelerin işlenmesinden ne ölçüde farklılaştığı halen tartışmalıdır. Söz gelimi, deyim algılamaya yönelik bazı nörobilişsel araştırmalar sol yarımküreye özel bir rol yüklemeyip, sağ yarımkürenin işlevine vurgu yaparken (Tompkins, Boada ve McGarry, 1992) kimi çalışmalar sağ yarımküreden çok, sol yarımkürenin deyim algılamada rolü olduğuna yönelik bulgular sunmaktadır (Papagno ve Tabossi, 2002, Olivieri, Romero ve Papagno, 2004). Bu çalışmada kortikal düzeyde imgesel anlam ve düz anlam işlemlerine özgü serebral lateralizasyon olgusunun Transkraniyal Manyetik Stimülasyon (rTMS) yöntemi ile araştırılması hedeflenmiştir. Bilinirlik, öngörülebilirlik ve imgesellik düzeyleri farklılaşan deyimli ifadelerin bilişsel düzeyde işlenmesi sırasında sağ ve sol yarımkürelerdeki dorsolateral prefrontal korteksin (DLPC) işlevleri araştırılmış ve ayrıca düz anlamlı ifadelerin işlenmesinin de deyim işleme ile kortikal düzeyde farklılaşp farklılaşmadığı sorularına yanıt aranmıştır.

Araştırmada 18-22 yaş arası 18 gönüllü (10 Erkek, 8 Kadın, Yaş Ort.:20,72) katılımcının sağ ve sol DLPC'lerine, rTMS ile sanal lezyon protokolü uygulanmıştır. Katılımcıların DLPC konumları *Beam F3 Metod* (Beam ve diğ. 2009) ile saptanmıştır. Manyetik uyarımlar 1 Hz sıklıkta, 15 dakika boyunca (900 uyarım), istirahat motor eşiğinin %110 fazlası alınarak sekiz şekilli bir bobin ile uygulanmıştır. rTMS protokolünün hemen ardından katılımcılara Anlamsal Yargı Deneyi uygulanmıştır. Deneyde katılımcıdan, bilgisayar ekranında yer alan deyim (ya da düz anlamlı tümce) ve ardından gelen hedef sözcük arasında anlamsal açıdan ilişki olup olmadığı yargısına varması istenmiştir. Katılımcıların tepki süresi ve doğruluk verileri *Doğrusal Karma Etkileri* modeliyle analiz edilmiştir.

Elde edilen tepki süresi ve doğruluk değerleri deyim işlemlerde bilateral DLPC'nin rolü olduğunu, ancak yanallaşma açısından sol DLPC'nin deyim işlemlerde daha kritik bir rolü olduğunu göstermiştir. Düz anlamlı tümcelerin kortikal düzeyde işlenmesinde ise yanallaşmanın söz konusu olmadığı gözlenmiştir. Ayrıca deyimlere ilişkin bilinirliğin tek başına yanallaşmayı belirlemediği, imgesellik düzeyinin de bu sürece dâhil olduğu gözlenmiştir. Sonuç olarak, deyim işlemlerde sol DLPC'nin sağ DLPC'ye göre daha kritik önemde önemdedir. Düz anlamlı ifadelerin işlenmesinin her iki yarımküredeki rTMS uyarımlarından etkilenmediği gözlenmiştir. Bu durum imgesel anlam ve düz anlam çözümlemesinin beyinde farklı konumlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Yanı sıra, deyim işleme sürecinde düz anlam ve imgesel anlam olarak etkinleşen iki anlamsal gösterimden birinin bilişsel yanıt olarak seçilmesi aşamasında yalnızca sol DLPC rol alırken, iki anlamsal gösterimden birinin baskılanması aşamasında ise bilateral DLPC rol almaktadır. İmgesel anlam çözümleme sürecinde dilsel ifadelerin bilinirlik ve imgesellik özelliklerinin ise yanallaşmayı etkileyen unsurlar olduğu gözlenmiştir.

Kaynakça

- Beam, W., Borckardt, J. J., Reeves, S. T., & George, M. S. (2009). An efficient and accurate new method for locating the F3 position for prefrontal TMS applications. *Brain stimulation*, 2(1), 50-54.
- Papagno, C., & Tabossi, P. (2002, October). Idiom comprehension in aphasic patients. In *Brain and Language* (Vol. 83, No. 1, pp. 78-81). 525 B ST, STE 1900, SAN DIEGO, CA 92101-4495 USA: ACADEMIC PRESS INC ELSEVIER SCIENCE.
- Tompkins, C. A., Boada, R., & McGarry, K. (1992). The access and processing of familiar idioms by brain damaged and normally aging adults. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 35(3), 626-637.
- Oliveri, M., Romero, L., & Papagno, C. (2004). Left but not right temporal involvement in opaque idiom comprehension: A repetitive transcranial magnetic stimulation study. *Journal of cognitive Neuroscience*, 16(5), 848-855.

Türkçede Odak Vurgusunun Niceleyicilere Etkisi

Cemre Ece Kırcalı, İpek Pınar Uzun, Özgür Aydın

Ankara Üniversitesi

Niceleyicilerin tümcede birden fazla bulunduğu karşılaşılan anlam belirsizliği, kuramsal ve deneysel çalışmalarla süre gelen bir tartışma konusudur (Kurtzman, ve MacDonald, 1993; Anderson, 2004; Surányi ve Turi; 2017). Türkçe evrensel ve varlıksal niceleyicilerin yarattığı anlam belirsizliğinin, sözdizimsel kurulum sırasında ve sonrasında kazandığı mantıksal ve sesbilimsel özelliklerin birlikte incelenmesiyle çözümlenebileceği düşünülmektedir (Özge ve Bozşahin, 2010; Güner, 2015; Ay ve Aydın, 2016; Altınok, 2017). Bu çalışmanın varsayımı, anlam belirsizliği yaratan niceleyicilerdeki dağılımsal ya da bütüncül okuma seçiminin, sözdizimsel ve bürünsel özelliklerle belirlendiği ve yorum farkının buna göre şekillendiği yönündedir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada *her* ve *bir*, tümce dizilişine göre konumu, odak olup olmama ve bu iki koşulun etkileşimine göre incelenmiştir. Buna göre araştırma soruları şu şekildedir: (i) Evrensel ve varlıksal niceleyicilerin işleme sürecinde niceleyicilerin tümce dizilişinin etkisi bulunmakta mıdır? (ii) Evrensel ve varlıksal niceleyicilerin işleme sürecinde niceleyicilerin bürün özelliklerinin etkisi bulunmakta mıdır? (iii) Evrensel ve varlıksal niceleyicilerin işleme sürecinde sözdizim ve bürün özelliklerinin bir etkileşimi bulunmakta mıdır?

Çalışmanın deseni (2x2), her biri 30 tümce olmak üzere, *her-bir* ile *bir-her* dizilişlerinde odaklanan öbeğin evrensel ya da varlıksal niceleyici (özne ya da nesne) olma durumuna göre değişen koşulları içeren (bkz.Tablo 1) dört koşuldan oluşmaktadır. Tümceler, Ankara Üniversitesi Fonetik Laboratuvarlarında kaydedilerek bürünsel özelliklerinin doğrulanabilmesi için, temel sıklık (F_0), süre (ms) ve yoğunluk (dB) parametreleriyle Praat programında (Boersma, 2006) analiz edilmiştir. Deney, tümce-resim eşleştirme paradigmasıyla PschoPy 3.0 (Peirce ve diğ., 2019) programı üzerinde oluşturulmuştur.

Yaşları 18-40 ($M= 25.82$, $SS= 4.5$) arası toplam 75 katılımcının yer aldığı (45, K; 30, E) deneyde ekrana öncelikle 500 ms süresince fiksasyon gelmektedir (bkz. Şekil 1). Arından Tablo 2'deki görseller, belirtilen koşula uygun biçimde 1000 ms boyunca ekranda kalmaktadır. Sonrasında deney tümceleri işitsel olarak sunularak görsellerle birlikte 4000 ms boyunca ekranda kalmaktadır. Çevrim-içi deney platformu Pavlovia (Peirce ve diğ., 2019) aracılığıyla gerçekleştirilen deneyde, katılımcılardan işitsel uyarı ile sunulan tümcelerde, iki resim arasından eşleşen görseli seçmeleri istenmiştir. Bu aşama sırasında katılımcıların hem dilbilgisel yargıları (*grammatical judgement*) hem de tepki süreleri (*reaction time*) kaydedilmektedir.

Deney sonucunda toplanan veriler, Doğrusal Karma Etkiler Modelleri (*Linear Mixed-Effects*, LME) kullanılarak R (R Core Team, 2013) programında *lme4* paketindeki *lmer* fonksiyonu ile analiz edilmiştir. Analizde Diziliş, Odak ve bu koşulların etkileşimi sabit faktörleri oluştururken, deneysel uyarı öğeleri (*item*) ve katılımcılar seçkisiz faktörleri oluşturmaktadır. Dilbilgisel yargı sonuçlarına göre Diziliş ($\beta=-4.44$, $SE=0.18$, $z=-23.50$, $p<.001$) ile Diziliş-Odak etkileşiminin ($\beta=0.50$, $SE=0.26$, $z=-1.9$, $p>.05$) anlamlı olduğu, ancak Odak koşulunda anlamlılık olmadığı ($\beta=-0.07$, $SE=0.21$, $z=0.35$, $p>.05$) gözlemlenmektedir. Tepki süresi sonuçlarında ise, Diziliş ($\beta=0.16$, $SE=0.02$, $t=7.90$, $p<.001$), Odak ($\beta=0.08$, $SE=0.02$, $t=4.21$, $p<.001$) ve bu faktörlerin etkileşiminde ($\beta=-0.09$, $SE=0.04$, $t=2.23$, $p<.05$) anlamlılık gözlemlenmektedir.

Bu bulgular ışığında çalışma, Türkçede anlam belirsizliği çözümleme sırasında sözdizimsel özelliklerin yanı sıra bürünsel özelliklerin de kullanıldığını ortaya koymaktadır (Surányi ve Turi, 2017). Dilbilgisel yargı sonuçlarındaki odak koşulunda gözlemlenmeyen anlamlılık, *bir*'in *her* üzerinde açtığı durumlarda hala özgül okumaya (*specific reading*) sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, tepki süresinde katılımcıların özellikle *bir* için bütüncül okuma yerine dağılımsal okuma seçimini daha hızlı gerçekleştirdikleri bulgulanmıştır. Bu durum, anlam belirsizliği çözümlemede sözdizimsel işlemlenin bürünsel özellikler üzerinde daha baskın olarak yer aldığına işaret ederek alanyazını desteklemektedir.

Seçilmiş Kaynakça

- Anderson, Catherine. (2004). The structure and real-time comprehension of quantifier scope ambiguity. Evanston, IL: Northwestern University dissertation.
- Altınok, D. (2017). Quantifier Scope and Prosody in Turkish (Unpublished PhD Thesis), The University of Utah.
- Ay, S., & Aydın, Ö. (2016). Someone judges every sentence. In A. Gürel (Ed.), Second Language Acquisition of Turkish (59) (pp. 135-163). John Benjamins Publishing.
- Boersma, P. (2006). Praat: doing phonetics by computer. <http://www.praat.org/>.
- Kurtzman, H.S., & MacDonald, M.C. (1993). Resolution of quantifier scope ambiguities. *Cognition*, 48(3), 243-279.
- Özge, U., & Bozsahin, C. (2010). Intonation in the grammar of Turkish. *Lingua*, 120(1), 132-175.
- Gürer, A. (2015). Semantic, prosodic, and syntactic marking of information structural units in Turkish. (Unpublished PhD Thesis), Boğaziçi University.
- Peirce, J.W., Gray, J.R., Simpson, S., MacAskill, M.R., Höchenberger, R., Sogo, H., Kastman, E., Lindeløv, J. (2019). PsychoPy2: experiments in behavior made easy. *Behavior Research Methods*. 10.3758/s13428-018-01193-y
- Surányi, B., & Turi, G. (2017). Focus and quantifier scope: An experimental study of Hungarian. In *Approaches to Hungarian* (pp. 209-238). John Benjamins.
- R Core Team. (2013). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <http://www.R-project.org/>.

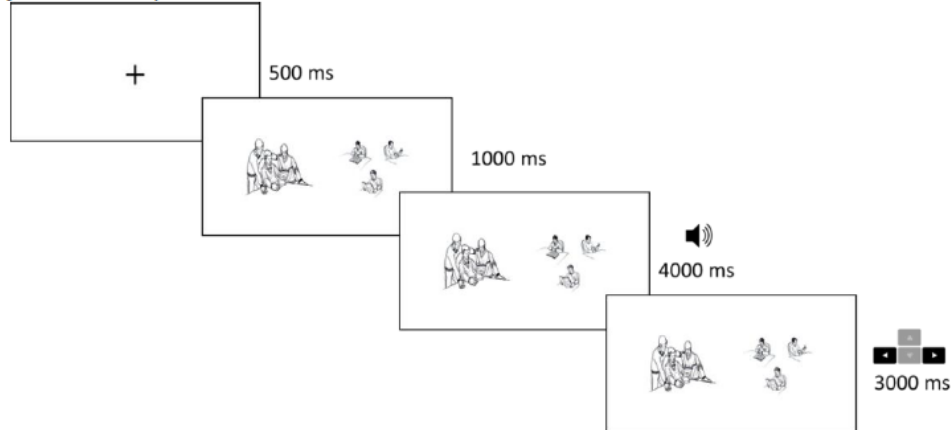
Tablo 1. İşitsel Uyarılarla Sunulan Deney Deseni

Örnek Tümceler	Diziliş	Odak
(1) Geçen sabah sınıfta her öğrenci BİR KİTABI okudu.	$\forall-\exists$	Nesne (<i>bir</i>)
(2) Geçen sabah sınıfta HER ÖĞRENCİ bir kitabı okudu.	$\forall-\exists$	Özne (<i>her</i>)
(3) Geçen sabah sınıfta BİR KİTABI her öğrenci okudu.	$\exists-\forall$	Nesne (<i>her</i>)
(4) Geçen sabah sınıfta bir kitabı HER ÖĞRENCİ okudu.	$\exists-\forall$	Özne (<i>bir</i>)

Tablo 2. Deney Deseni Koşullarına Göre Sunulan Görsel Uyarılar

Koşul (1) ve (2) için		Koşul (3) ve (4) için	
Bütüncül Okuma ($\exists > \forall$)	Dağılımsal Okuma ($\forall > \exists$)	Bütüncül Okuma ($\exists < \forall$)	Dağılımsal Okuma ($\forall < \exists$)
			

Şekil 1. Deney Prosedürü

Bileşik Sözcüklerin Yazılı Üretiminde Biçimbilimsel ve Dillerarası Faktörlerin Etkisi

Ozan Can Çağlar, Esra Ataman, Bilal Kırkıcı

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Sözcüklerin zihinsel sözlükten geri çağırılması gibi dilsel işleme süreçleri ve yazma eylemi gibi motor süreçler arasındaki ilişki, yazılı üretim çalışmalarının temel odaklarından biri olmuştur (Kello, Plaut, & MacWhinney, 2000). Bu iki sürecin etkileşiminin doğası konusunda alanyazında temel olarak iki zıt görüşün öne çıktığı görülmektedir. Bir yandan dilsel işlemlerin yazma eylemi başlamadan tamamlandığını (*aşamalı işleme*) destekleyen çalışmalar bulunurken (Costa & Caramazza, 2002), diğer yandan işlemlerin yazım esnasında *bağlantılı basamaklı* bir şekilde devam ettiği savunulmaktadır (Roux, McKeef, Grosjaques, Afonso, & Kandell, 2013). Bu bağlamda, tek biçimbirimli ve çok biçimbirimli sözcüklere odaklanan çalışmalar çelişkili sonuçlar ortaya koysa da, bileşik sözcüklere odaklanan çalışmaların bağlantılı basamaklı işlemeyi destekleyen bulgular rapor ettiği görülmüştür (örn. Bertram, Tønnessen, Strömquist, Hyönä, & Niemi, 2015). Bunun yanı sıra, sözcüksel erişimin bütünsel mi yoksa ayrıştırılarak mı gerçekleştiğini incelemek için bileşik sözcük sıklığı ve bileşen sıklığı; dilsel işleme ve motor süreçler arasındaki ilişkiyi araştırmak için ise seslem ve biçimbirim sınırı gibi biçimbilimsel faktörlerden faydalanılmıştır (Álvarez, Cottrel, & Afonso, 2009; Bertram vd., 2015; Kandel, Spinelli, Tremblay, Guerassimovitch, & Álvarez, 2012). Ancak yazılı sözcük üretimini etkileyen biçimbilimsel faktörler çoğunlukla tek bir dil özelinde incelenmiştir. Diller arası etkilere odaklanan çalışmalar sayıca azdır ve karşılaştırmalar çoğunlukla aynı dil ailesine mensup diller arasında yapılmıştır (Kandel, Álvarez, & Vallée, 2006).

Bu doğrultuda mevcut çalışma, tipolojik ve biçimbilimsel olarak oldukça farklı Türkçe anadil (D1) ve İngilizce ikinci dilde (D2), yazılı sözcük üretimi esnasında dilsel işleme ve motor süreçler arasındaki ilişkiyi ve bu süreçleri etkileyen biçimbilimsel faktörleri incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın Türkçe bölümünde 30, İngilizce bölümünde ise 40 katılımcı bir çevrim içi yazılı resim adlandırma görevini tamamlamıştır. Katılımcılara Türkçe deneyde 64, İngilizce deneyde ise 32 adet bileşik sözcük karşılığı olan resim sunulmuş ve katılımcılardan bu resimleri klavye kullanarak adlandırmaları istenmiştir. Her iki deneyde de bileşik sözcüklerin bütünsel sıklığı ve ikinci bileşen sıklığı manipüle edilerek Yüksek-Yüksek (YY: *gözyaşı, fireplace*), Yüksek-Düşük (YD: *kafatası, footprint*), Düşük-Yüksek (DY: *denizkızı, seahorse*) ve Düşük-Düşük (DD: *balkabağı, barcode*) olmak üzere dört farklı deneysel koşul oluşturulmuştur. Deneylerde yazmaya başlama süresi ve tuşlar arası harcanan süreler kayıt altına alınmıştır.

D1 Türkçe deneyinin sonucunda, hem bileşik sözcük [$F(1,29)=13.782, p<.001$] hem de ikinci bileşen sıklığının [$F(1,29)=11.251, p=.002$] yazmaya başlama süresine etki ettiği saptanmıştır. Ayrıca, bu iki değişkenin arasında istatistiksel olarak anlamlı bir etkileşim gözlenmiştir [$F(1,29)=10.261, p=.003$]. Tuşlar arası harcanan sürenin ise seslem ve biçimbirim sınırına denk gelen harf aralıklarında sınır olmayan aralıklara oranla daha uzun olduğu saptanmıştır ($p<.001$). Buna ek olarak, biçimbirim sınırlarında harcanan sürelerin seslem sınırlarına oranla daha uzun olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<.001$). Bu sonuçlar, bileşik sözcüklerin zihinsel sözlükten hem bütünsel hem de ayrıştırılarak çağrılabilceği (*iki yollu geri çağırma*) ve bu sözcükler için dilsel işlemlerin yazma eylemi esnasında bağlantılı basamaklı devam ettiği görüşlerini destekler niteliktedir. Türkçe deneyin aksine D2 İngilizce deneyinde, bileşik sözcük ve ikinci bileşen sıklığının yazmaya başlama süresine anlamlı bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>.05$). Fakat tuşlar arası harcanan sürelerin, D2 İngilizce deneyinde de seslem/biçimbirim sınırına denk gelen harf aralıklarında herhangi bir sınıra denk gelmeyen aralıklara göre daha uzun olduğu görülmüştür ($p<.001$). Mevcut çıktılar, incelenen her iki dilde de dilsel işlemlerin yazma esnasında bağlantılı basamaklı devam ettiğini ortaya koyan bulguları desteklemektedir.

Kaynakça

- Álvarez, C. J., Cottrell, D., & Afonso, O. (2009). Writing dictated words and picture names: Syllabic boundaries affect execution in Spanish, *Applied Psycholinguistics*, 30(2), 205–223.
- Bertram, R., Tønnessen, F. E., Strömquist, S., Hyönä, J., & Niemi, P. (2015). Cascaded processing in written compound word production, *Frontiers in Human Neuroscience*, 9.
- Costa, A., & Caramazza, A. (2002). The production of noun phrases in English and Spanish: implications for the scope of phonological encoding in speech production, *Journal of Memory and Language*, 46(1), 178-198.
- Kandel, S., Álvarez, C. J., & Vallée, N. (2006). Syllables as Processing Units in Handwriting Production, *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 32(1), 18-31.
- Kandel, S., Spinelli, E., Tremblay, A., Guerassimovitch, H., & Álvarez, C. J. (2012). Processing prefixes and suffixes in handwriting production, *Acta Psychologica*, 140(3), 187-195.
- Kello, C. T., Plaut, D. C., & MacWhinney, B. (2000). The task dependence of staged versus cascaded processing: An empirical and computational study of Stroop interference in speech perception, *Journal of Experimental Psychology: General*, 129(3), 340-360.
- Roux, J. S., McKeeff, T. J., Grosjacques, G., Afonso, O., & Kandel, S. (2013). The interaction between central and peripheral processes in handwriting production, *Cognition*, 127(2), 235–241.

Türkçede Belirteçlerin Söz Dizimsel Özellikleri ve Kapsama Alanları

Melike Üzüm

Başkent Üniversitesi

Belirteçler Türkçede, tarz belirteçleri ya da niteleme ve durum belirteçleri ayrımlarıyla ele alınır (Aksan vd. 1983: 111; Korkmaz 2009: 499-517). Bu çalışmada belirtecin tümceyi kapsama durumu ölçüt olarak kabul edilerek; tarz belirteçleri (manner, lower) ve tümcesel belirteçler (sentential, higher) şeklinde sınıflandırılmıştır. Tümcesel terimi tümceyi niteleyen (kesinlikle, sanırım, belki vb.), tarz belirteci terimi (azlık çokluk, derece vb.) ise kendinden sonraki unsuru niteleyen belirteçler için kullanılmıştır.

Tümcesel belirteçler, tümcenin tamamını kapsayan ve tümcede kanıtsallık tutum, edim ya da aktarım vb. anlamları işaretleyen sözcüklerdir (bk. Fantidou-Trouki 1993). Tümcesel belirteçler söz diziminde farklı pozisyonlarda kullanılabilirken, tarz belirteçleri nitelediği sözcüğün önünde yer almaktadır. Bağımsız gibi görünen tümcesel belirtecin söz dizimindeki yeri ile ilgili de belirli kısıtlamalar vardır, aksi taktirde dilbilgisel olarak doğru bir tümce olsa bile anlam belirsizliği ortaya çıkabilir. Anlam belirsizliğini en aza indirmek için yazı dilinde virgül, konuşma dilinde ise virgül tonlamasından (comma intonation) yararlanılır (bk. Güneş 2014; Potts 2005). Konuşucu için diğer bir seçenek ise söz dizimsel seçimdir. Alan yazınında belirteçlerin sınıflandırılması, parantez yapılarının tümcedeki konumu gibi konulara değinilmiş, ancak Türkçede belirteçlerin tümcedeki kapsama alanı, tümcesel belirteç olarak kullanımı ve bunların söz dizimindeki yeri ile ilgili inceleme yapılmamıştır.

Bu çalışmada; Tümcesel belirteç nedir? Tümcesel belirteçler tümcede hangi pozisyonlarda yer alır? Bilgi yapısı açısından tümcesel belirteçlerin kullanım pozisyonlarını kısıtlayıcı ölçütler nelerdir? Tarz ve tümcesel belirteçlerin söz dizimsel farklılıkları nelerdir? Tümcede farklı türde belirteçler kullanıldığında aralarındaki hiyerarşik dizilim nasıldır? araştırma sorularından hareketle Türkçedeki tümcesel belirteçlerin söz dizimsel özellikleri bilgi yapısı çerçevesinde değerlendirilmiş ve söz dizimindeki pozisyonunun tümcedeki anlamına etkisi incelenmiştir. Ayrıca farklı türdeki belirteçlerin söz dizimsel hiyerarşisine de örneklerde rastlandığı kadarıyla yer verilmiştir. Teorik çerçevenin oluşturulmasında Türkçenin bilgi yapısıyla ilgili İşsever (2000), Aksan (2002), Göksel ve Özsoy'un (1998) çalışmalarına başvurulmuş, yüklem sonrası kullanımların incelenmesinde Erguvanlı (1984), Erdal (1999) ve Kornfilt'in (1997) görüşlerinden faydalanılmıştır. Örneklem alanı günümüz Türkçesinin farklı metin türlerine erişim imkânı sağlayan Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) olarak belirlenmiştir (Aksan vd. 2012). Araştırma tümcesel belirteç türlerinden; kanıtsal (besbelli, apaçık, belli ki, söylenilene göre vb.), tutumsal (maalesef, sevinerek, üzüler vb.) ve edimsel belirteçlerle (dürüstçe, samimiyetle, kesinlikle vb.) sınırlandırılmıştır. Belirteçlerin tümcesel olup olmadığını belirlemede yerini değiştirerek anlamın değişip değişmediği sorgulanmıştır. Buna ek olarak TUD'dan yararlanarak söz diziminde özellikle yüklem sonrası ve tümce başında kullanıp kullanılmadığı, eğer kullanılıyorsa bu pozisyonlarda ne kadar sıklıkla yer aldıkları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Yapılan incelemelerde; tümcesel belirtecin genellikle tümce başında ve sonunda kullanıldığı tespit edilmiştir. Eğer tümce içinde kullanılırsa bu pozisyonun konu ile odak arasında olduğu görülmüştür. Anlam belirsizliğine yol açmamak için en uygun pozisyon tümce sonudur. Belirteçlerin hiyerarşik sıralaması ve kapsama durumlarıyla ilgili ise; incelenen belirteç türleri içinde kanıtsal bildirimde bulunanların en kapsayıcı belirteç olduğu, tümcesel belirteçlerin tarz belirteçleriyle niteledikleri unsurlar arasına giremediği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Aksan, D. vd. (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, Y. (2002). Tümce Konusu: Tanımı ve Kapsamı. L. Uzun ve E. Huber (Ed.). *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler* içinde (13-36). Essen: Verlag Die Blaue Eule.
- Aksan, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>
- Erdal, M. (1999). Das Nachfeld im Türkischen und im Deutschen. L. Johanson ve J. Rehbein (Ed.). *Türkisch und Deutsch im Vergleich* (Turcologica 39) içinde (53-95). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Erguvanli, E. (1984). The Function of Word Order in Turkish Grammar. *University of California Publication in Linguistics*, C. 106, Berkeley/Los Angeles: California Üniversitesi Yay.
- Fantidou-Trouki, E. (1993). Sentential adverbs and relevance. *Lingua*, 90, 69-90.
- Göksel, A. & Özsoy, S. (1998). Is There a Focus Position in Turkish?. (Basılmamış bildiri metni) *IX. Uluslararası Dilbilim Konferansı*. Oxford Üniversitesi.
- Güneş, G. (2014). Constraints on syntax-prosody correspondence: The case of clausal and subclausal parentheticals in Turkish. *Lingua*, 150, 278-314.
- İşsever, S. (2000). *Türkçede Bilgi Yapısı*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London/New York: Routledge.
- Aksan, Y. (2002). Tümce Konusu: Tanımı ve Kapsamı. L. Uzun ve E. Huber (Ed.). *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler* içinde (13-36). Essen: Verlag Die Blaue Eule.
- Potts, C. (2005). The Logic of Conventional Implicatures. *Oxford Studies in Theoretical Linguistics*. OUP, Oxford.

Türkçedeki Ortaç Seçimine Bilgi Yapısı Temelli Analiz Önerisi

Aleksandrina Gündoğan

Ankara Üniversitesi

Türkçedeki ilgi tümceciklerinin kuruluşu, kullanımı ve özellikleri alanyazında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu konuda hâlâ tartışmaya açık olan hususlardan biri, Türkçede ilgi tümceciklerinin kuruluşları sırasında gerçekleşen ilgilendirme stratejisi seçiminin nasıl belirlendiği sorusudur. Tartışma doğru genellemeler etrafında dönerken, araştırmacılar bu genellemeleri dil genelinde işlemekte olan daha kapsamlı dilsel ve tipolojik ilkelere bağlayamadıkları gibi (Kornfilt 1997) önerilen analizlere aykırı gelen örnekleri de kapsayabilmek için kuramlarına birbirinden bağımsız ek ilkeler ilâve etmek zorunda kalmışlardır.

Bu bağlamda sorulması gereken soru, Üretimsel Dilbilgisi'nin son evrelerinde ortaya konan tespitler ve gözlemler sayesinde iki ilgilendirme stratejisi arasındaki seçimi yöneten etkeni belirlemek için daha tutarlı ve kapsamlı bir ölçüt bulunabilip bulunamayacağı sorusudur. Çalışmamızda ilgi tümceciklerinin kuruluşunu incelerken dilin diğer alanlarında da devreye giren mekanizmalara dayanacak bir açıklama sunmayı hedefledik. Bu amaç kapsamında hâkim olan yaklaşımdan uzaklaşarak, kullanılması özel koşullar gerektiren stratejinin –(y)An değil, -Diğl olduğunu varsaydık (Zimmer 1996). Bu yaklaşımla elde edilen gözlemler, Türkçedeki iki kuruluş stratejisi arasındaki seçimi belirleyen ölçütün, önermedeki eski bilgi-yeni bilgi dağılımı olduğuna işaret etmektedir. Çalışmamızda ilgilendirme stratejisi seçiminde başlıca rol oynayan etkenin, bir işlev olarak özne kavramı değil, bir konum olarak konu kavramı olduğunu ileri sürmekteyiz.

İlk olarak Underhill (1972), ilgi tümceciklerinin; türetildikleri yapının söz dizilişini yansıtmak zorunda olduğunu ve –(y)An stratejisinin kullanıldığı ilgilendirmelerde ilgilendirme hedefinin her zaman tümce başında bulunan kurucu olduğunu gözlemlemiştir. Underhill'in temel gözlemlerini ve Türkçenin söylem-konfigürasyonlu bir dil olduğunu (Kiss 1995) göz önünde bulunduracak olursak Türkçedeki ilgi tümceciklerini çözümlemek için bilgi yapısı temelli bir analiz akla yatkın bir olasılık gibi karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımla bir analiz geliştirmek için aşağıdaki önerilerden kuramsal destek sağladık:

Miyagawa (2010, 2017)'ye göre her dil aynı dilbilgisel özellikler setine sahiptir ve her dil bu özellikleri açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Miyagawa söz konusu evrensel özellikleri iki kümeye ayırmaktadır: kişi-sayı bilgilerini içeren ϕ -özellikleri ve konu-odak içeren δ -özellikleri. Miyagawa bazı dillerde δ -özelliklerinin tıpkı diğer dillerdeki ϕ -özellikleri gibi Çekim alanının içinde taşıma tetiklediğini ispatlamaktadır. Özsoy (2005), bilgi yapısını kodlayan üyeler bakımından Türkçedeki konunun en temel özelliğinin, GYİ güdümlü taşımalara açık olduğunu iddia etmiştir. Diğer taraftan, Frascarelli ve Hinterhölzl (2007), konuların üç tip olduğunu ve özellikle sunduğumuz inceleme için önemli role sahip olan *tanıdık konu*'nun Çekim alanının en yüksek yansıması olan Tanıdık Konu Öbeği'nde bulunduğunu göstermişlerdir. Bu tespit, Cardinaletti (2004)'ün önerdiği Yüklemeleme Konusu Öbeği ve taşıma tetikleyen yorumlanamaz [*yüklemeleme konusu*] özelliği varsayımıyla desteklenmektedir.

Yukarıda özetlenen kuramsal çerçevenin içerisinde Türkçedeki ilgi tümceciklerinin kuruluşu sırasında meydana gelen ortaç yapı seçimine daha kapsamlı ve dilin genel ilkeleriyle daha tutarlı bir açıklama sunabileceğimizi ileri sürmek isteriz. Önerdiğimiz analize göre, ilgilendirme sırasında [*yüklemeleme konusu*] özelliğine sahip kurucu ilgilendirme tümcecığının sınırlarının içerisinde kalırsa -Diğl tipi ilgilendirme kullanılmaktadır; ilgilendirme yoluyla tümcecığın dışına taşınacak kurucu yüklemelemenin konusu veya konusunun bir kısmıysa -(y)An tipi ilgilendirme kullanılmaktadır.

Türkçedeki ilgilendirme stratejisi meselesine bu açıdan yaklaşıldığında ilgi tümceciklerinin analizine üç önemli noktada kuramsal katkı sağlandığı kanaatindeyiz: (I) seçimi yöneten birden fazla ilkeye gerek kalmamaktadır; (II) seçim, dilin başka alanlarında da işlemekte olan mekanizmalarla açıklanabilmektedir; (III)

iki stratejinin de mümkün olduğu örneklere şive ayrımı savına başvurmaya gerek kalmadan açıklama sağlanmaktadır.

Kaynakça

- Aygen, N. G. (2002). *Finiteness, Case and Clausal Architecture*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Harvard University.
- Barker C., Hankamer J. ve Moore J. (1990). Wa and ga in Turkish. In: Dziwirek, K., Farrell, P. & Mejías-Bikandi, E. (eds.) *Grammatical Relations*. Center for the Study of Language and Information, Stanford University, 21-43.
- Cagri, I. M. (2005). *Minimality and Turkish Relative Clauses*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). University of Maryland.
- Dede, M. (1978). Why Should Turkish Relativization Distinguish Between Subject and Non-Subject Head Nouns? *Proceedings of the 4th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, California. 67-77.
- Dede, M. (1986). Definiteness and referentiality in Turkish verbal sentences. In: Slobin & K. Zimmer (eds.) *Studies in Turkish Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 147-164.
- Enç, M. (1991). The Semantics of Specificity, *Linguistic Inquiry*, Vol. 22, No. 1 (Winter, 1991), The MIT Press. 1-25.
- Frascarelli, M. ve Hinterhölzl R. (2007) Types of topics in German and Italian. In: S. Winkler & K. Schwabe (eds.) *On information structure, meaning and form*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 87-116.
- Cardinaletti, A. (2004). Towards a cartography of subject positions. In: L. Rizzi (ed.) *The structure of CP and IP*, New York: Oxford University Press. 115-165.
- Erdal, M. (1981). Turkish participles and the absence of reference. In: D.W. Young (ed.) *Studies Presented to H.J. Polotsky*. Beacon Hill (Mass.) 1981. 21-49.
- Haig, G. (1998). *Relative Constructions in Turkish*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Hankamer, J. ve Knecht, L. (1976). The role of the subject/nonsubject distinction in determining the choice of relative clause participle in Turkish. *Proceedings of the 6th Annual Meeting of the North East Linguistic Society*. 123-135.
- İşsever, S. (2000). *Türkçede Bilgi Yapısı*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kennelly, S. D. (1997). Nonspecific External Arguments in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1997. 58-75.
- Knecht, L. (1979). The role of the genitive suffix in relative clauses in Turkish: A reply to Dede. *Proceedings of the Fifth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic*. 180-198.
- Kiss, K. É. (ed.). (1985). *Discourse configurational languages* (Oxford Studies in Comparative Syntax). New York & Oxford: Oxford University Press.
- Kornfilt, J. (1997). On The Syntax and Morphology of Relative Clauses in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1997, 24-51.
- Kornfilt, J. (2005). Agreement and its Placement in Turkish Non-Subject Relative Clauses. In: Cinque, G. & Kayne, R. (eds.) *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*. New York: Oxford University Press. 513-542.
- Kornfilt, J. (2014). Turkish Relative Clauses: How Exceptional are they from a Central Asian Turkic Perspective? *Invited plenary talk, Conference on Central Asian languages and linguistics*, Indiana University, Bloomington.
- Li, C. N., Thompson, S. A. (1976). Subject and topic A new typology of language. In: C. N. Li (ed.), *Subject and topic*. New York Academic Press. 457-489.
- McCloskey, J. (1997). Subjecthood and subject positions. In: L. Haegeman (ed.). *Elements of grammar : A Handbook of Generative Syntax*. Springer Netherlands. 197-235.
- Miyagawa, S. (2010). *Why Agree? Why Move? Unifying Agreement-Based and Discourse-Configurational Languages*. Linguistic Inquiry Monographs. The MIT Press.
- Miyagawa, S. (2017). *Agreement Beyond Phi*. Linguistic Inquiry Monographs. The MIT Press.
- Özsoy, A. S. (2005). Topic, focus, multiple specifiers, multiple spell-out. *Paper presented at the Mediterranean Syntax Meeting*. University of the Aegean, Rhodes.
- Öztürk, B. (2008). Relativization strategies in Turkish, *Proceedings of WAFL 2004*, MITWPL, MIT, Cambridge.
- Öztürk, B. (2011). Türkçe Ortaç Yapılarında Kullanılan Eklerin Seçimi. In: Ç. Sağın-Şimşek & Ç. Hatipoğlu (Eds.). *24. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. ODTÜ, Ankara, Mayıs 2010. 233-243.
- Rizzi, L. (1997). The Fine Structure of the Left Periphery. In: Haegeman L. (ed.), *Elements of Grammar: A Handbook of Generative Syntax*. Springer Netherlands. 281- 337.
- Sezer, E. (1991). *Issues in Turkish Syntax*. UMI publishing.
- Tura, S. 1986. Definiteness and referentiality in Turkish nonverbal sentences. In: Slobin & K. Zimmer (eds.) *Studies in Turkish Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 165-194.
- Underhill, R. (1972). Turkish Participles. *Linguistic Inquiry*, Vol. 3, No. 1 (Winter, 1972), 87-99.

Zimmer, K. (1996). Overlapping Strategies in Turkish Relativization. In: B. Rona (ed.) *Current Issues in Turkish Linguistics*. Ankara, Hitit Yayınevi. 159-164.

Türkçedeki Orta ve Nedensellik-Karşıtı Yapılar Üzerine Bir İnceleme

Furkan Dikmen, Sercan Karakaş, A. Sumru Özsoy

Boğaziçi Üniversitesi

Tümce yapıları arasındaki farkların tümceleri oluşturan temel üyelerin özellikleri arasındaki farklardan kaynaklandığı varsayımı dilbilim çalışmalarında uzun zamandır konu olmuştur (Dowty 1991, Keyser ve Roeper 1984, Hulk 2000, Alexiadou 2012). Öğelerinin niteliği ve tümce yapısı açısından yapısal ve anlamsal farklılıklar gösteren geçişli, orta ve nedensellik-karşıtı yapılar arasındaki ayrım, Yetinmecî yaklaşım (Chomsky 1995, 2000, 2001) çerçevesinde Ramchand (2008) tarafından geleneksel eylem alanını oluşturan eÖ-EÖ yapısının çözümlenmesi sonucu çok katmanlı bir işlevsel yansımalar dizisi ile açıklanmıştır. Ramchand'a göre tümcedeki işlevsel öbeklerin çözümlenmesi sonucu olarak orta yapıların geçişli hallerinde BaşlatÖ düzeyindeki temel üye SüreçÖ seviyesindeki temel üyeden farklıdır. Ramchand (2008)'i temel alan bu çalışma, orta yapıların geçişli hallerinde BaşlatÖ düzeyindeki temel üyenin SüreçÖ düzeyindeki temel üyeden farklı olduğunu ve orta yapılarda BaşlatÖ'nin tamamen silindiğini savunmaktadır.

Türkçe, eylemlerin temel üye yapısı/olay yapısı üzerindeki işlemleri biçimbirimsel olarak işaretler. Bununla birlikte, Türkçede ettirgenleştirme ya da geçişsizleştirme için işaretlenmeyen az sayıda eylem olduğu gözlemlenmiştir. Bunlar *sat*, *tut* ve *yak*'tır.

- (1) a. Kitapçı-lar bu kitap-ı çok sat-ar.
b. Bu kitap (çok) sat-ar/-tı/-acak/-ıyor.

(1b)'deki yapılar orta yapılardır. İngilizce'deki orta yapılara benzer biçimde, Türkçe'de de bu üç eylem biçimbirimsel olarak işaretlenmemekte ve genellikle nicelik belirten bir belirteç ile kullanılmaları gerekmektedir. Ancak durum eylemi olduğu öne sürülen İngilizce'deki orta yapılardan farklı olarak (Keyser & Roeper 1984, Taneri 1993, Hulk 2000, Alexiadou 2012), Türkçe'deki orta yapılar olgusal bağlamlarda da kullanılabilir (Saraç 2019). Bu yapılar yalnızca geniş zamanla çekimlendiklerinde durum bildirmektedirler. Bu özellik, (1b)'deki eylemin kılıcı bildiren bir öbek ile nitelenememesinden ve eyleme kılıcı üyesi *tarafından* eklenememesinden anlaşılmaktadır. Bu da durumsallık dışında sözdizimsel ve anlamsal bir kılıcının eksik olduğunu göstermektedir.

- (2) a. *Bu kitap bilerek çok sat-ar.
b. *Bu kitap satıcılar tarafından çok sat-ar.

İlginçtir ki, aşağıdaki yapıların nedensellik-karşıtı olarak yorumlandığı durumlarda, bu yapılar da belirtilen niteleyicilerle kullanılamaz (bkz. 3).

- (3) a. *Kapı bilerek aç-ıl-dı.
b. *Kapı öğretmen tarafından açıldı.

Öte yandan nedensellik-karşıtı eylemler emir yapılarında çekimlenebilirken ve *kendiliğinden* belirtici tarafından nitelenebilirken, orta yapılar bu iki durumda da kullanılamaz (bkz. 4-5).

- (4) a. Aç-ıl Susam, aç-ıl.
b. Kapı kendiliğinden aç-ıl-dı.
- (5) a. *Sat kitap, sat.
b. *Kitap kendiliğinden çok sat-tı.

Son olarak, nedensellik-karşıtı yapılarda özne konumunda canlı bir öge konulduğunda eylemsellik bildiren belirteçlerle uyumlu tümceler sağlanırken, orta yapılarda bu mümkün değildir (bkz. 6).

- (6) a. Ben bilerek üz-ül-düm.
b. * Bu sene bu kedi bilerek çok tuttu.

Bu çalışmadaki amacımız orta yapılarda BaşlatÖ'nin tamamen silindiğini göstermektir. Bu çalışmanın diğer bir sonucu ise nedensellik-karşıtı yapıların geçişli hallerinde olduğu gibi hem BaşlatÖ, hem de SüreçÖ ve

SonuçÖ yapılarına sahip olduğudur. (4b)'de görüldüğü gibi bu yapıların geçişli hallerinden tek farkları BaşlatÖ konumunun nedensellik-karşıtı yapılarda iç temel üye tarafından doldurulmasıdır. Tümcede BaşlatÖ, SüreçÖ ve SonuçÖ *kapı* temel üyesi tarafından doldurulurken (1a-b)'deki orta yapıların geçişli hallerinde BaşlatÖ bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Alexiadou, A. (2014). Active, middle, and passive: the morpho-syntax of Voice. *Catalan Journal of Linguistics*, 13, 19-40.
- Chomsky, Noam. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chomsky, Noam (2000). *Minimalist inquiries: the framework*. In Step by step: *Essays in minimalist syntax in honor of Howard Lasnik*. Martin, Micheals and Uriagereka (eds.). Cambridge, Mass.: MIT Press. 89-155.
- Chomsky, Noam (2001). Derivation by phase. ms. MIT.
- Dowty, David. (1991). Thematic Proto-roles and Argument Selection. *Language* 67. 547-619.
- Hulk, Aefke., & Cornips, Leonie. (2000). Reflexives in middles and the syntax-semantics interface. *Interface Strategies*.
- Keyser, S. J., & Roeper, T. (1984). On the middle and ergative constructions in English. *Linguistic inquiry*, 15(3), 381-416.
- Ramchand, G. C. (2008). *Verb meaning and the lexicon: A first phase syntax* (Vol. 116). Cambridge University Press
- Saral, B. (2017). Does Turkish have dispositional middle structure? (Yayınlanmamış çalışma)
- Taneri, M. (1993). *The morpheme-Il/(I) n: The syntax of personal passives, impersonal passives and middle in Turkish* (Yayınlanmamış doktora tezi)

Bir Ömür Bir Hayata Eşit Midir? Eşanlamlılık Kavramı Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme

Ayşe Eda Çelik

Necmettin Erbakan Üniversitesi

İnsanların dış dünyayı bilişsel açıdan, dolaylı ya da doğrudan yorumlamasına izin veren anlam, çeşitli disiplinlerce konu edilmiş ve farklı terminolojik açıklamalarla ele alınmış bir kavramdır. Dilbilimsel alanyazında anlam çalışmaları ise dil kullanıcılarının bilişinde üretilen çeşitli şemaların dil aracılığıyla kullanım düzlemine nasıl çıktığını, diğer bir deyişle nasıl somutlaştığını sözcük, tümce vb. gibi farklı dilsel birimler üzerinde gerçekleştirilen çeşitli analizler aracılığıyla sürdürülmektedir. Bu araştırmada anlam üretim mekanizmalarının bir ürünü olan eşanlamlılık kavramı, hem alanyazında yer alan çalışmalar kapsamında kuramsal açıdan hem de tam eşanlamlı kabul edilen sözcük gruplarının derlem temelli profilleri aracılığıyla uygulamalı olarak tartışılacaktır.

Eşanlamlılık temel düzeyde, iki ya da daha fazla sözcüğün içlemsel açıdan bire bir örtüşmesinden doğan sözcüksel bir ilişki olarak tanımlanmaktadır (Palmer, 2001; Saeed, 2003; Cruse, 2006; Murphy, 2010). Bu doğrultuda, en az iki sözcük arasındaki içlemsel eşleşme koşullarının açıklanması, eşanlamlılığın sınırlarının çizilmesi sürecinde büyük önem taşımaktadır. Alanyazında içlem (sense), bir sözcüğün ne anlama geldiği ve neyi/neleri çağrıştırdığına bağlı olarak ortaya konabilecek anlamsal çerçeve olarak ele alınmaktadır (Goldberg, 2000, Saeed, 2003; Cruse, 2006; Patrick, 2006). İçlem ilişkileri, sözcükler arasındaki anlam ilişkilerini ortaya koymanın yollarından biridir. Bu açıdan sözcüğün düzanlamında gerçekleşen bir anlamlamanın başka bir sözcüğün düzanlamsal konumuyla eşleşmesi görece daha kolayken iki sözcüğün içlemsel özelliklerinin bütünüyle uyuşması son derece zor bir olasılık olarak değerlendirilebilir. İçlemsel niteliklerin uyuşmasındaki şartların bu denli zor olması, alanyazında tam eşanlamlılığın son derece ender görülen bir anlam ilişkisi olarak ele alınmasına neden olmakta ve eşanlamlılık tanımının farklı düzeylerde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Eşanlamlılık görünümüleri mutlak eşanlamlılık ve kısmi eşanlamlılık (Matthews, 2007); mutlak eşanlamlılık ve önermesel eşanlamlılık (Cruse, 2006); içlemsel eşanlamlılık, bilişsel (mantıksal) eşanlamlılık ve yakınanlamlılık (Murphy, 2010) gibi farklı araştırmacılarca sınıflandırılmaktadır.

Bu araştırmanın temel sorusu “Geleneksel bakış açısıyla tam eşanlamlı kabul edilen sözcükler, içlemsel açıdan birbirine uyum sağlamakta mıdır?” olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın kuramsal inceleme bölümünde alanyazın taraması, derlem temelli uygulama sürecinde betimsel tarama yöntemi kullanılacaktır. Betimsel çalışmalar bilimin betimleme amacına hizmet etmekle birlikte, aynı zamanda kendinden sonraki çalışmalar için denence üretmeye yönelik öngörü sağlamaktadır (Erkuş, 2009). Betimsel tarama sonucu elde edilen veriler tematik analiz yöntemi ile çözümlenecektir. Tematik analiz, elde edilen veriler içerisinde tema ve örüntüler aramak amacıyla yapılan kodlamalara dayalı bir analiz yöntemidir (Glesne, 2013). Araştırmanın veri seti evrenini Türkçe Ulusal Derlemi Sürüm 3.0 (TUD Sürüm 3.0)¹ veritabanında yer alan metinler oluşturmaktadır. TUD Sürüm 3.0, 50 milyon sözcükten oluşan, 24 yıllık bir dönemi (1990- 2013) kapsayan, günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlemidir.

Araştırmada TUD Sürüm 3.0 aracılığıyla hayat/ömür/yaşam, kırmızı/al, baş/kafa, bilim/ilim, düş/rüya, şahıs/kişi sözcük grupları, içlemsel niteliklerinin ortaya konması kapsamında bağlamsal özellikler, eşdizimlilik görünümüleri, anlam tercihi görünümüleri ve anlambilimsel söylem ezgisi oluşturma koşulları açılarından betimlenecek ve birbirleriyle eşanlamlılık oluşturabilme koşulları tartışılacaktır.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aksan, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012) içinde. İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.

Kaynakça

- Aksan, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012) içinde. İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html>.
- Cruse, A. (2006). A glossary of semantics and pragmatics. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Erkuş, A. (2009). Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Glesne, C. (2013). Nitel araştırmaya giriş. A. Ersoy ve P. Yalçınoglu (Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goldberg, A. (2000). Verbs, constructions, and semantic frames. M.R. Hovav, E. Doron, I. Sichel (Ed.) Lexical semantics, syntax, and event structure içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Matthews, P. H. (2007). Concise Oxford dictionary of linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- Murphy, M. L. (2010). Lexical meaning. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (1991). Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patrick, G. (2006). An introduction to English semantics and pragmatics. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Saeed, J. (2003). Semantics. Oxford: Blackwell Publishing.

Türkçede Etkileşim Belirleyicisi Olarak *İyi* ve *Doğru*

Ferdane Kaynarpınar, Aygöl Uçar

Mersin Üniversitesi

Konuşma esnasında konuşucuların konuşmayı ve aynı zamanda sosyal ilişkilerini sürdürmelerini sağlayan etkileşim belirleyicileri olarak görev yapan ifadeler kullanılır (Ruhi, 2013). Bu ifadeler konuşucunun alıcıya karşı tutumunu yansıtan ve dinleyiciye de bu sözcelerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında yardım eden sözel (İng. verbal) ya da sözel olmayan (İng. non-verbal) birimlerdir. Genel olarak bütün belirleyiciler tutarlılık oluşturma ve etkilşimi destekleme görevi üstlenirler ancak işlevlerini söylem içerisinde kazanırlar. Bu yüzden farklı söylem türlerinde farklı işlevler kazandıkları söylenebilir (Schiffrin, 1987, s.73). Leech (1887, s.132)'ye göre onaylama ifadelerinin konuşma içerisinde ince(siz)likle (İng. (im)politeness) doğrudan ilişkisi vardır. Konuşucular olumlu incelik göstergesi olarak diğer konuşucunun söylediklerine onay verme ve onları kabul etme eğilimindedirler (Leech, 2014, s. 201). Çünkü onaylamama (İng. disagreement) yüz tehdit edici eylem olarak değerlendirilir ve bu sözceler yüz koruma (İng. face maintaining) için kullanılır (Brown & Levinson, 1988, p. 38). Örneğin, bir etkileşim belirleyicisi ve onaylama ifadesi olarak *evet* kişilerarası ilişkinin kurulmasında ve sosyal algının oluşturulmasında önemli bir yer tutar ve bağlantıları oluşturmak için stratejik bir araç olarak, konuşucular tarafından sosyal ilişkileri oluşturmak ve devam ettirmek için kullanılır (Özcan ve Aksan, 2017). Ayrıca, bu ifadeler edimsel eylem (İng. illocutional act) olarak kullanılır ve konuşucunun psikolojik tutumlarını yansıtır (Searle, 1969, s. 65). Ronan (2015, s. 35)'a göre onaylama, önermeye karşı olumlu duygu tutumu takınmaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçede sıklıkla kullanılan ve etkileşim belirleyicileri olarak da işlevi bulunan *iyi* ve *doğru* ifadelerinin kurgusal diyaloglardan oluşan yazılı derlemdeki ve gerçek diyalogların yazıya geçirilmiş halleri bulunan sözlü derlemdeki bağımlı dizinlerinin içerisinde edimbilimsel işlevlerini saptamak, bu ifadelerin oluşturduğu çok sözcüklü birimleri ve eşdizimliliklerini belirlemek ve bu doğrultuda nicel ve nitel sınıflandırmalarını ince(siz)lik ve söz eylem kuramları çerçevesinde yapmaktır. Yapılan nicel ve nitel incelemeler yazılı ve sözlü metinlerden oluşan yaklaşık 50 milyon sözcüklük TUD v.3.0 (Aksan ve diğ., 2016) üzerinden derlem çıkışlı (İng. corpus-driven) yöntem kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen bağımlı dizinlerde, *iyi* ve *doğru* sözcüklerinin yalnızca onaylama işlevine sahip kullanımları el ve göz ile belirlenmiş, sıfat ya da ilgeç işlevindeki kullanımları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun sonucunda 8236 bağımlı dizinden onaylama işlevi olan *doğru* için 361 ve *iyi* için 194 bağımlı dizin elde edilmiştir. *İyi* ve *doğru* ifadelerini içeren bağımlı dizinler söz konusu etkileşim belirleyicilerinin işlevleri açısından ayrıntılı biçimde ele alınmış ve onaylama işlevlerinin derecelerine göre sıfır derece, vurgulu ve vurgusuz olarak üç gruba ayrılmıştır. Aynı zamanda ince(siz)lik ve söz eylem kuramları açısından incelendiğinde nasıl kullanımlar sergiledikleri belirlenmiştir.

Kaynakça

- Aksan, Y., Aksan, M., Özel, S. A., Yilmazer, H., Demirhan, U. U., Mersinli, Ü., Bektaş, Y., Altunay, S., (2016). Web Tabanlı Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) [Web-based Turkish National Corpus (TNC)]. Akademik Bilişim'14-XVI. *Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 723-730, Şubat, 2014, Mersin Üniversitesi. Brown, P. & Levinson, S. C. (1988). *Politeness: Some universals in language use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). An analysis of Turkish interjections in the context of reactive idea framing. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23 (1), 19-32.
- Çubukçu, H. (2005). Karşılıklı konuşmada destekleyici geri bildirim. İ. Ergenc, S. İşsever, S. Gökmen ve Ö. Aydın (Haz.), *Dilbilim İncelemeleri* (ss. 289-304). Ankara: Doğan Yayıncılık.
- Leech, G. (1987). *Principles of pragmatics*. New York: Longman.
- Leech, G. (2014). *The pragmatics of politeness*. New York: Oxford.
- Özcan, G. & Aksan, Y. (2017). Sözlü Türkçede evet'in görünüşleri: Sözlü Türkçe Derlemi'nden bulgular. *Mersin Üniversitesi Dil Edebiyat Dergisi*, 14 (2), 15-35.
- Ronan, P. (2015). Categorizing expressive speech acts in the pragmatically annotated SPICE Ireland corpus. *ICAME Journal* 39, 25-45.
- Ruhi, Ş. (2013). Interactional markers in Turkish: A corpus-based perspective. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* 10 (2), 1-7.
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. New York: Cambridge University Press.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Türkçe Hitap Biçimleri için Bütüncül bir Sınıflandırma Önerisi

Nuriye Özer, Pınar İbe Akcan

Mersin Üniversitesi

Hitap biçimleri psikoloji, sosyoloji ve sosyodilbilim alanlarında farklı yönleriyle sıklıkla incelenmiş birimlerdir. Hitap ifadeleri en genel tanımı ile, dil konuşurları arasındaki çeşitli türden ilişkileri yansıtan; yaş, cinsiyet, sosyal statü gibi değişkenlere göre işaretlenebilen; aynı anda hem konuşucu, dinleyici ve diğer katılımcılar hem de konuşmanın bütününe, kullanımsal ve duygudurumsal açılardan katkı sağlayan dilsel düzenleyicilerdir (Dunkling, 1990: 22). Bu ifadeler beklendiği biçimde her türden iletişim ortamında sıklıkla kullanılırlar. Sözü edilen kullanım sıklığı, hitap biçimlerinin konuşucu açısından seçimini, dinleyici açısından ise anlaşılmasını güçleştiren, öte yandan hitap biçimlerinin dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliğini gösteren bir durumdur.

Yabancı alanyazında farklı dillerde ve farklı metin türlerinde hitap biçimlerine ilişkin çok sayıda çalışma bulunmakta (Chao, 1956; Bates ve Benigni, 1975; Stone, 1977; Hwang, 1991; Lubecka, 1993; Ngo, 2006; Kellas et al., 2008 gibi) ancak az sayıda çalışmada derlem temelli olarak incelenmektedir (Leech, 1999; Formentelli, 2007). Türkçe alanyazında ise çok sayıda çalışma bu ifadeleri farklı yönleriyle incelerken (Balpınar, 1996; Türker, 2001; Hatipoğlu, 2008; Azap, 2008; Kökpınar Kaya, 2012; Yüceol Özezen, 2019 gibi) kimi çalışmalarda sınıflandırma önerileri yer almakta (Özezen, 2004; Demirbaş, 2017; Alkan Ataman, 2018 gibi) kimi çalışmalarda ise hitap biçimlerinin kullanımında ağızlara ilişkin farklılıklara değinilmektedir (Bulut, 2012; Demirbaş, 2017; Nakiboğlu, 2017; Aça, 2018 gibi).

Anılan çalışmalarda bireysel olarak incelenen hitap biçimlerinin bütüncül olarak ele alınması ve dilbilimsel özelliklerinin betimlenmesi gereksiniminden yola çıkarak, Türkçe hitap biçimleri dizgesini inceleyen daha kapsamlı bir çalışmanın ilk bölümü olan bu çalışma aşağıdaki araştırma sorularını yanıtlamayı hedeflemektedir:

1. Türkçe doğal dil verisinde hitap biçimi olarak adlandırılacak sözcükler ve sözcük öbekleri nelerdir?
2. Bu sözcük ve sözcük öbekleri sözcük türüne ve anlamsal özelliklerine göre nasıl sınıflandırılabilir?

İlk aşamada, hitap biçimlerinin yapısal ve bağlamsal tüm görünümünü inceleyebilmek üzere, TUD v.3.0 (Aksan, et.al., 2012) veritabanı üzerinden yapılacak nitel betimsel bir çözümleme tasarlanmıştır. Hitap biçimleri ön listesi, ilgili alanyazın ve internet kaynakları taranarak derlenen 1227 hitap ifadesinden oluşmaktadır. Bu ifadeler, sorgu sözcükleri biçiminde TUD kurgusal düz yazı ve sözlü veri (yaklaşık 9.5 milyon sözcük) alanlarında sorgulanmıştır. Birinci araştırma sorusunu yanıtlamak üzere, Dickey (1997:256)'da da önerildiği gibi, hitap ifadelerinin söyleyiş farklılıkları gösteren bütün gerçekleştirmelerinin araştırmaya dahil edilmesi hedeflenmiştir (örn. baba, babacık, babacığım, babalık gibi). Elde edilen listenin gözle taranarak ilgisiz sonuçların veriden ayıklanmasıyla, ilk listede hitap biçimi olarak belirlenen toplam 1227 girdiden, hitap işleviyle kullanılmayanlar ayıklandığında toplam 731'inin TUD v.3.0'da hitap kullanımı olarak yer aldığı ve çoğunluğun ad ve adılardan oluştuğu bulgulanmıştır. İkinci araştırma sorusunu yanıtlamak üzere bu bulgular incelendiğinde, sayısal görünüm ve ilgili örneklerle ortaya koyulacağı gibi adların (sevgi sözcükleri (aşkı vb.), ünvanlar (doktor vb.), kişi adları (Ayşe vb.), akrabalık terimleri (abi vb.), sözde akrabalık terimleri (yenge vb.), saygı bildirenler (sayın vb.), yakınlık bildirenler (dostum vb.), olumsuz hitaplar (aptal vb.) gibi alt sınıflar içerdiği görülmüştür. Doğal dil verisi üzerinden yapılan ayıklama ve ortaya koyulan bu genel sınıflamanın, bu ulam üzerinde yapılacak olan diğer dilbilimsel analizler için de bir zemin oluşturabileceği düşünülmüştür.

Hofstede (1994:6)'da da belirtildiği gibi Türk toplumu gibi paylaşımcı kültürler toplumun her bir üyesini bir diğerinden ayırma eğilimindedirler. Bunun önemli bir aracı olan hitap biçimlerinin Türkçede tüm

özellikleriyle betimlenmesinin bu nedenle yalnızca dilbilim alanyazınına değil, sosyoloji, psikoloji, dil eğitimi, çeviri gibi alanlara da katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aça, M. (2018). Balıkesir yöresinde eşlerin birbirlerine hitap biçimlerinin bir türü üzerine. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 155-165.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., et al. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. İstanbul, Türkiye.
- Alkan Ataman, H. (2018). Türkiye Türkçesinde hitaplar. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Samsun 19 Mayıs University, Samsun.
- Azap, N. (2008). Türkiye Türkçesinde hitap ve arasözler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya University, Sakarya.
- Balpınar, Z. (1996). The use of pronouns of power and solidarity in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları*, 288-293.
- Bates, E. & Benigni, L. (1975). Rules of address in Italy: A sociological survey. *Language in Society* 4, 271-288.
- Bulut, S. (2012). Anadolu ağızlarında kullanılan kalıp sözler ve bu kalıp sözlerin kullanım özellikleri. *International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 1117-1155.
- Chao, Y. (1956). Chinese terms of address. *Language*, 32(1), 217-241.
- Demirbaş, M. (2017). Türkiye Türkçesi ağızlarında seslenme sözleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim*, 6(4), 2154-2181.
- Dunkling, L. (1990). *A dictionary of epithets and terms of address*. Beijing: Routledge & World Publishing.
- Hwang, S. J. J. (1991). Terms of address in Korean and American cultures. *Intercultural Communication Studies*, 1(2), 117-136.
- Hatipoğlu, Ç. (2008). Analysis of the social meanings of the second person pronoun SEN in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları*, 15-29.
- Hofstede, G. (1994). The business of international business is culture. *International Business Review*, 3(1), 1-14.
- Kellas, J., K., LeClair-Underberg, C. & Normand E., L. (2008) Stepfamily address terms: Sometimes they mean something and sometimes they don't. *Journal of Family Communication*, 8(4), 238-263.
- Kökpınar Kaya, E. (2012). An analysis of the addressing terms used in Turkish Society in the interface of alienation and intimacy. *Proceedings of 15th International Conference on Turkish Linguistics*, (pp.303-310). Zigelvar, Macaristan.
- Leech, G. (1999). The distribution and function of vocatives in American and British English conversation. In H. Hasselgård and S. Oksefjell (Eds.), *Out of Corpora: Studies in Honour of Stig Johansson* (pp. 107– 118). Amsterdam: Rodopi.
- Lubecka, A. (1993). *Forms of address in English, French and Polish: A sociolinguistic approach*. Krakow: Uniwersytet Jagiellonski.
- Nakiboğlu, S. (2017). Amasya, Çorum, Tokat illeri ağızlarında kullanılan bir seslenme edatı: "HÖRİ". *TÜRK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (10), 218-251.
- Ngo, T. (2006). Translation of Vietnamese Terms of Address and Reference. *Translation Journal*, 10(4), 1-5.
- Özcan, F. (2016). Choice of address terms in conversational setting. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 982-1002.
- Özezen, M. Y. (2004). Türkiye Türkçesi konuşma dilinde seslenme biçimleri üzerine gözlemler genel sınıflama. V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 2* içinde (s. 2265-2276). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Stone, G. (1977). Address in the Slavonic Languages. *Slavic and East European Review*, 55, 491–505.
- Türker, G. A. (2001). Cinsiyet ve kültürün dil kullanımına etkisi: Hitap şekilleri. *Bildiriler: XIV. Dilbilim Kurultayı*, 27-28 Nisan 2000 (pp. 207-215). Adana: Çukurova Üniversitesi.

Türkçede Çift Geçişli Fiilleri İşlemlerde Canlılık Özelliğinin Etkisi

Didem Kurt, Özge Bakay

Boğaziçi Üniversitesi

Alanyazısı: Türkçede çift geçişli fiillerin söz dizimine yönelik iki farklı görüş mevcuttur. Bir görüşe göre Türkçedeki çift geçişli fiillerin standart söz dizimi Yalın > Dolaysız (akuzatif) > Dolaylı (datif) iken (Kornfilt, 2003; Kural, 1992); diğer bir görüşte, çift geçişli fiillerde iki farklı standart söz diziminin var olduğu ve bu çeşitliliğin dolaylı nesnenin tematik rolüne bağlı olduğu öne sürülmüştür (Öztürk, 2005). Diğer bir deyişle, bu görüşte dolaylı nesne canlı olduğunda standart söz diziminin Yalın > Dolaylı > Dolaysız olacağı iddia edilirken (bkz. 1a); dolaylı nesne cansızsa standart söz dizimi Yalın > Dolaysız > Dolaylı (bkz. 1b) şeklinde olacağı öne sürülmüştür.

1a. Çocuk kıza yolu gösterdi.

1b. Basketbolcu topu havaya fırlattı.

Bu teorik varsayımları test etmek üzere hem anlamaya hem de üretime dayalı deneysel çalışmalar yürütülmüştür. Kahraman vd. (2010) dolaylı nesnenin canlılık özelliğini ve konumunu değiştirerek bir bireysel hızda okuma çalışması yürütmüşlerdir. Çalışmanın bulguları, katılımcıların dolaylı nesnenin canlı olduğu cümlelerde Yalın>Dolaylı>Dolaysız söz dizimini daha hızlı okuduklarını ortaya koymuştur. Öte yandan, dolaylı nesnenin cansız olduğu cümleler Yalın>Dolaysız>Dolaylı söz dizimine sahipken katılımcılar tarafından daha hızlı okunmuştur. Benzer şekilde, Kahraman'ın (2013) üretime dayalı iki deneyden oluşan çalışmasında katılımcılar verilen hedef sözcüklerle cümle üretmiştir. Dolaylı nesnenin canlı olduğu birinci deneyde, katılımcıların Yalın>Dolaylı>Dolaysız söz dizimini tercih ettikleri gözlemlenirken; dolaysız nesnenin cansız olduğu ikinci deneyde katılımcılar Yalın>Dolaysız>Dolaylı söz dizimini daha çok kullanmıştır. Bu iki çalışma, Öztürk'ün (2005) Türkçedeki çift geçişli fiillerin iki farklı söz dizimine sahip olduğu görüşünü desteklemektedir. Fakat çift geçişli fiillerin söz dizimi üzerine yapılan bu deneysel çalışmalarda dolaysız nesnenin canlılık özelliği olası bir faktör olarak göz önünde bulundurulmamıştır. Bu sebeple bu çalışmada hem dolaylı hem de dolaysız nesnenin canlılık özelliğinin Türkçedeki çift geçişli fiillerin söz dizimine etkisi incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışmada bir ilk olarak iki nesnenin de canlılık özelliği aynı deney içerisinde test edilmiştir.

Çalışma: Bu çalışmada çift geçişli fiillerdeki hem dolaylı hem de dolaysız nesnelerin canlılık özelliği değiştirilerek 4 farklı durum oluşturulmuştur (bkz. 2). Bu durumlar her cümle için ayrı tablolar halinde verilmiştir (bkz. Tablo 1). Tablolardaki sözcüklerin sırası rastgele değiştirilerek katılımcıların herhangi bir strateji geliştirmeleri engellenmeye çalışılmıştır.

2a. Cansız Dolaysız/Cansız Dolaylı: getirdi / topu / odaya / Ali

2b. Cansız Dolaysız/Canlı Dolaylı: getirdi / topu / çocuğa / Ali

2c. Canlı Dolaysız/Canlı Dolaylı: getirdi / çocuğu / bakıcıya / Ali

2d. Canlı Dolaysız/Cansız Dolaylı: getirdi / çocuğu / okula / Ali

Yöntem: Yukarıda (2)'de örneklendirildiği gibi, 40 madde oluşturulmuştur ve bu maddeler her durumdan 10'ar madde içerecek şekilde dört farklı listeye dağıtılmıştır. Katılımcılardan ekleriyle verilen özne, iki nesne ve fiil ile cümle oluşturmaları istenmiştir. Ayrıca her listeye cümle yapısı deney materyallerinden farklı olan 20 kontrol maddesi eklenmiştir. Anadili Türkçe olan 27 katılımcıdan veri toplanmıştır.

Sonuçlar: Çalışmanın bulguları üretilen cümlelerin %88'inde Yalın>Dolaysız>Dolaylı söz diziminin kullanıldığını göstermiştir. Bulgular dolaylı ve dolaysız nesnenin canlılık özelliğine göre incelendiğinde; dolaysız ve dolaylı nesnenin canlılık özelliklerinin çift geçişli fiillerdeki Yalın>Dolaylı>Dolaysız söz dizimi tercihini etkiledikleri görülmüş (dolaysız: $z = 2.10$, $p < .05$; dolaylı: $z = -1.87$, $p = .06$); fakat dolaylı ve dolaysız nesnenin canlılık özellikleri arasında etkileşim bulunmamıştır ($z = -.34$, $p = .74$) (bkz. Tablo 2). Yalın>Dolaylı>Dolaysız söz dizimi, dolaysız nesne cansız olduğunda daha çok tercih edilirken, dolaylı nesne canlı olduğunda daha çok kullanılmıştır. Bu sonuçlar, Yalın>Dolaysız>Dolaylı söz diziminin Türkçede hakim

olan söz dizimi olduğu görüşünü desteklemektedir (Kornfilt, 2003; Kural, 1992; deneysel bulgu için bkz. Kurt, 2020). Ayrıca bu bulgular Öztürk'ün (2005) öne sürdüğü gibi, dolaylı nesnenin canlılık özelliğinin çift geçişli fiil içeren cümlelerin söz dizimini etkilediğini ortaya koymuş; fakat Kahraman'ın (2013) sonuçlarının aksine, dolaylı nesnenin canlılık özelliğinin genel olarak tercih edilen söz dizimini (Yalın>Dolaysız>Dolaylı) değiştirmedikçe göstermiştir. Son olarak, bu çalışma dolaysız nesnenin canlılık özelliğinin de söz dizimi tercihlerini etkilediğini ortaya koyarak literatüre katkıda bulunmuştur. Hem dolaylı hem dolaysız nesnenin okuma sürelerine etkisini beraber incelemek üzere aynı materyaller ile kendi hızında bir okuma deneyi tasarlanmıştır ve bu deney veri toplama aşamasındadır.

Kaynakça

- Kahraman, B. (2013). Word Order Preferences of Ditransitives in Turkish. In U. Özge (Ed.), *The Proceedings of Eighth Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL8)* içinde (s. 175-180). Cambridge, MA: MITWPL.
- Kahraman, B., Sato, A. & Sakai, H. (2010). Processing two types of ditransitive sentences in Turkish: Preliminary results from a self-paced reading study. *IEICE Technical Report*, 110, 37-42.
- Kornfilt, J. (2003). Scrambling, subscrambling, and case in Turkish In S. Karimi (Ed.). *Word order and scrambling* içinde (s. 125-155). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Kural, M. (1992). Properties of scrambling in Turkish. Unpublished manuscript. UCLA.
- Kurt, Didem. 2020. Processing focus in Turkish and English: a study on monolingual and bilingual language processing. Unpublished MA Thesis, Boğaziçi University, Turkey.
- Öztürk, B. (2005). *Case, referentiality and phrase structure*. Linguistik Aktuell, Amsterdam: John Benjamins.

Tablo 1. Deneyde kullanılan örnek sözcük listesi tablosu

getirdi	topa
Odaya	Ali

Tablo 2. Yalın>Dolaylı>Dolaysız söz diziminin dolaylı ve dolaysız nesnenin canlılık özelliğine göre kullanım oranları

		Dolaylı Nesne	
		Canlı	Cansız
Dolaysız Nesne	Canlı	%10	%8
	Cansız	%17	%11

Türkçe'de Belirsizlik Çözümlemesinde Bürünsel Sınırların Etkisi

Zeynep Başer

Kırıkkale Üniversitesi

Bu çalışma, ana dili Türkçe olan bireylerde ilgi tümcelerini takip eden isim tamlamalarında tümcenin tamlayan ya da tamlanan isimle ilişkilendirilmesini etkileyen bürünsel etmenleri incelemektedir. İlgi tümcelerinin ilişkilendirilmesi dillerin özel kurallarına göre (örn., Almanca için kelimelerin cinsiyeti, İngilizce için tekillik ve çoğulluk vs.) sınırlılıklara sahip olsada, pek çok durumda hem tamlayan hem de tamlanan ismin ilişkilendirilmesi mümkün olabilir. Aşağıda örneği verilen cümlede, ilgi tümcesi, hem tamlayan (oyuncunun) hem de tamlanan (hizmetçisi) ile ilişkilendirilebilir. Cuetos ve Mitchell (1988)'in çalışmalarında İspanyolca ve İngilizce'de bu dilleri ana dilleri olarak konuşanların farklı eğilimler gösterdikleri görülmüştür. Buna göre, ana dili İngilizce olanlar daha çok tamlayan ismi tercih ederken, ana dili İspanyolca olanlar ilgi tümcelerini daha çok tamlanan isimle ilişkilendirmiştir. Bu çalışmayla birlikte, cümle işleme mekanizmasının evrensel olduğu hipotezi tartışmaya açılmış, Cuetos ve Mitchell (1988)'in iddiaları farklı dillerde yapılan çalışmalar ile araştırılmıştır.

(1) Someone shot the servant of the actress who was on the balcony.

'Birisi balkonda duran oyuncunun hizmetçisini vurdu'

Ana dili Türkçe olan bireylerle ilgili yürütülen bir çalışmada ana dili Türkçe olan bireylerde yapısal ve anlamsal etmenlerin kontrol altına alınmasıyla her hangi bir eğilim görülmemiştir (Başer, 2018). Ancak özellikle cümle işlemede daha fazla çaba gerektiren durumlarda (ilgi tümcesinde edilgen yapı olması, katılımcıların işleyen belleklerinin zayıf olması, vs.) katılımcılar ilgi tümcelerini önemli ölçüde tamlanan ile ilişkilendirmiştir. Konuyla ilgili yapılan göz izleme çalışmasında daha fazla bilişsel çaba gerektiren durumlarda belirsizliği çözmek için tamlananın daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Bu durumun Fodor (1998)'in ileri sürdüğü Implicit Prosody Hypothesis ile açıklanabileceği varsayılmaktadır.

Implicit Prosody hipotezine göre cümle işleme süreci, sessiz okuma esnasında dahi bürünsel etmenlerden etkilenmektedir. Fodor (2002) 'a göre, diğer tüm koşullar eşit olduğunda, dil işlemcimiz, en doğal bürünsel sınırla ilişkilendirilebilecek söz dizimsel analizi tercih edecektir. Yapısal belirsizliklerin çözümlenmesinde bir cümlenin bürünsel özellikleri, bürünsel sınırın cümledeki yeri, karar vermede önemlidir. Fodor (1998)'e göre, bürünsel kırılma eğer ilgi tümcesi ve tamlayan arasında görülürse işlemcimizin tamlanan ismi, bürünsel kırılma tamlayan ve tamlanan isim arasında görülürse işlemcimizin tamlayan ismi ilgi tümcesiyle ilişkilendirmesi beklenir.

Ancak bürünsel sınırlamanın belirsizlik çözümlemesindeki etkileri henüz tam olarak anlaşılamamıştır. İlgi tümcelerinin tamlayan ya da tamlanan isimle ilişkilendirilmesinde görülen diller arası farklılığın da dillerin farklı bürünsel özelliklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir (örn. Jun, 2010). Bunlara ek olarak tümce yapısının (etken ya da edilgen yapı) ya da katılımcıların işleyen belleklerinin bürünsel sınırları belirlemede oynadığı rol incelenmemiştir. Bu çalışma Türkçe gibi sondan eklemeli bir dil örneğiyle bu etmenlerin etkilerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Çalışma ana dili Türkçe olan 20 kişiyle gerçekleştirilmiştir. İşleyen bellek değerleri için Türkçe okuma aralığı testi (Ünal, 2008) kullanılmıştır. OpenSesame 3.1.7 programı kullanılarak hazırlanan deneyi bilgisayar ekranında gören katılımcıların sesli olarak cümleleri okumaları ve ilgili kavrama sorularına cevap vermeleri beklenmiştir. Katılımcıların sesleri F0 ve duraksama gibi değerlerin tespiti ve analizi için PRAAT programı kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, belirsizlik çözümlemesinde bürünsel etmenlerin Türkçe'de yapısal etmenlere göre (etken ve edilgen ilgi tümcesi) ve işleyen bellek kapasitesine göre etkilerini ortaya koymakta ve cümle işleme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Başer, Z. (2018). *Syntactic priming of relative clause attachment in monolingual Turkish speakers and Turkish learners of English*. (Unpublished doctoral dissertation). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Cuetos, F., & Mitchell, D. C. (1988). Cross-linguistic differences in parsing: Restrictions on the use of the late closure strategy in Spanish. *Cognition*, 30(1), 73-105.
- Fodor, J. D. (1998). Learning to parse? *Journal of Psycholinguistic Research*, 27(2), 285-319.
- Fodor, J.D. (2002). Psycholinguistics cannot escape prosody. In Masako Hirotani (Ed.), North East Linguistic Society (NELS) 32, 113-132. Amherst, MA:GLSA.
- Ünal, G. (2008). *Release from proactive interference and its relations to executive functions: A developmental study on Turkish children*. (Master's thesis). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Belirleyici (Determiner) Denotasyonları Üzerine Yeni Bir Genelleme

İsa Kerem Bayırlı

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Muhafazakarlık Kısıtı (Conservativity Constraint) ne tip belirleyicilerin doğal dile ait olabileceğini belirten genellemelerden biridir (Barwise & Cooper, 1981, Keenan & Stavi, 1986). Bu kısıta göre doğal dil belirleyicileri CONS1 ilişkiler (CONS1 relations) gösterir (yani, herhangi iki $A, B \subseteq E$ için $D(A, B) \Leftrightarrow D(A, A \cap B)$). Bu sunumda savunacağımız temel tez, doğal dil belirleyicilerinin ikinci argümanda yarı-muhafazakarlık olarak ifade edilebilecek ikinci türden ek bir kısıta tabi olduğudur. İkinci argümanda yarı-muhafazakarlık kavramı şöyle tanımlanabilir: Bir belirleyici denotasyonu D ikinci argümanda yarı-muhafazakardır ancak ve ancak E , Evrensel Küme olmak üzere herhangi iki $A, B \subseteq E$ için $D(A, B) \Rightarrow D(A \cap B, B)$ ise. Burada gerektirim tek yönlüdür. Gerektirim iki yönlü olsaydı doğal dil belirleyicilerinin simetrik olduğunu söylemiş olurduk ki "her" ve "çoğu" gibi belirleyicilerden anlayabileceğimiz gibi bu doğru bir iddia olmazdı. Doğal dil belirleyicilerinin ikinci argümanda yarı muhafazakar olan ilişkiler ifade ettiği tezini çürütme potansiyeline sahip üç tip belirleyici vardır: (1) ilgi öbeği içeren yapılardaki oran ifadeleri ("öğrencilerin dörtte üçü", "sınıfın yarısı" vb.), (2) hariçlik yapıları ("Ali dışında her öğrenci", "ikisi dışında/hariç her memur" vb.) ve (3) bazı kullanımlarında "az" (İng. "few") belirleyicisi. Yazının geri kalanında bu belirleyicilerin gerçek anlamda karşı-kanıt oluşturmadığını savunacağız.

(1) İlgi öbeği içeren oran yapıları, "tamlık" ifade ettiklerinde ikinci argümanda yarı-muhafazakar olan bir ilişki göstermezler. Bunu görebilmek için şu gerektirimin zorunlu olmadığını gözlemek yeterlidir: üçte-bir(A, B) $\nRightarrow$ üçte-bir($A \cap B, B$) çünkü $|A \cap B|/|A| = 1/3 \nRightarrow |A \cap B|/|A \cap B| = 1/3$. Sayı ifadeleriyle ilgili genel varsayımlara dayanarak oran belirten ifadelerin "tamlık" anlamlarının bu ifadelerin denotasyonundan gelmediğini iddia edeceğiz. "Tamlık" yorumları "en azlık" bildiren denotasyonlardan bir tür pragmatik güçlendirme olarak ortaya çıkmaktadır (Horn, 1972 vd.). "Tamlık" okumalarının oran ifadelerine içsel olmadığını görmek için şu tümcede ortaya çıkan anlama bakabiliriz: "Ali soruların üçte birini yanıtlamalı." "Tamlık" anlamı oransal sayılara içkin olsaydı bu ifadeden Ali'nin soruların üçten birinden fazlasını yanıtlamamasının zorunlu olduğu anlamı çıkardı. Oysa böyle bir zorunluluk yok gibi görünmektedir. Bu nedenle oran ifadelerinin denotasyonun "tamlık" değil "en azlık" ifade ettiğini savunacağız (üçte-bir(A, B) $\Leftrightarrow |A \cap B|/|A| \geq 1/3$), ki bu ikinci argümanda yarı muhafazakar bir denotasyondur. "Tamlık" anlamlarının pragmatik güçlendirme ile nasıl ortaya çıktığına konuşmamızda değineceğiz. (2) Hariçlik yapıları için Keenan ve Stavi (1986) tarafından geliştirilen analiz bunların ikinci argümanda yarı-muhafazakar olmadığını sezdirmektedir: $\text{Ali_dışında_her}(A, B) \Leftrightarrow A - B = \{\text{ali}\}$. İlgili özel adın (burada Ali'nin) yüklem ifade ettiği özelliği göstermediği çıkarımına "Olumsuzluk Çıkarımı" denir. Bu çıkarımın gerektirme ilişkisinden ziyade bir pragmatik güçlendirme olduğunu sezdirenen kanıtlar vardır (Hoeksema, 1990). Örneğin şu tümce devamı kabul edilir görünmektedir: "Ali dışında her öğrenci bu soruyu yanıtladı. Ancak Ali yanıtladı mı yanıtlamadı mı bilmiyorum." Bu devam tümcesinin mümkün olması Olumsuzluk Çıkarımı'nın iptal edilebildiğini sezdirmektedir. Bu güçlendirmenin ne şekilde oluştuğunu konuşmamızda detaylandıracağız. (bkz. Gajewski, 2008 ve Hirsch, 2016) (3) "Az öğrenci bu bursa başvurdu" gibi bir ifade "Öğrencilerin azı bu bursa başvurdu" şeklinde de anlaşılabilir "Bu bursa başvuranların azı öğrenciydi" şeklinde de. İkinci durumda ilk argümanda muhafazakar olmayan, ilk durumda ise ikinci argümanda yarı-muhafazakar olmayan bir ilişki ifade edilmiş olur. Özetle "az" belirleyicisi niceleyiciler için geliştirilen genellemeler açısından genel olarak sorunludur (Westerståhl 1985). Bu problemin mümkün çözümlerinden biri oran belirten bölümün (öğrenci sayısına göre azlık vs. bursa başvuranlara göre azlık) bağlamca sağlandığı tezidir (Lappin, 1988). Bu çözümün detaylarını konuşmamızda paylaşacağız.

Kaynakça

- Hirsch, A. 2016, An Unexceptional Semantics for Expressions of Exception. UPENN WPL 22/1.
- Hoeksema, J. 1990. Exploring Exception Phrases. In Proceedings of the Seventh Amsterdam Colloquium, eds. M. Stokhof and L. Torenvliet, 165-190. ITLI
- Horn, L. (1972). On the semantic properties of logical operators in English. UCLA, PhD thesis.
- Keenan, E. L. & Stavi, J. (1986). A Semantic Characterization of Natural Language Determiners. L&P 9(3) 253–326
- Lappin, S. (1988) The semantics of ‘many’ as a weak determiner, Linguistics 26, 977-998./ Westerståhl, D. (1985). Logical constants in quantifier languages, L&P 8 387-413

Halaçça ve Güney Azerbaycan Türkçesi Altsıralama Yapılarının Alansal Yayılımı Üzerine

Robabeh Taghizadehzonuz¹, Mehmet Akkuş²

Ankara Üniversitesi¹

Artvin Çoruh Üniversitesi²

Çalışma, İran’da farklı coğrafyalarda konuşulmakta olan Halaçça ve Güney Azerbaycan Türkçesi değişkelerinin Farsça ve diğer İrani dillerin etkisiyle geçirmekte olduğu biçim-sözdizimsel değişimi Türkçeye Farsçadan kopyalanan bir yapı olan ki yapısının (cf. Haig, 2001) Türkçe-Farsça dil değinimi etkisiyle, İran’da konuşulan Türkçe değişkelerinin altsıralama yapılarında kullanım sıklığı ve işlev açısından değişikliğe neden olup olmadığını saptamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma değinim kaynaklı dil değişimi (contact-induced language change) kuramı çerçevesinde İran’ın değişik coğrafyalarında konuşulan Türkçe değişkeleri Halaçça ve Güney Azerbaycan Türkçesinin Farsça ile etkileşimi sonucu gerçekleşmekte olan dil değişimi olgusunu incelemektedir. Değinim kaynaklı dil değişimi “herhangi bir dil değişiminin belirli bir değinim durumundan bağımsız olarak gerçekleşmesi çok da olanaklı görünmeyen ve en azından kısmen de olsa dil değinimine bağlanabilecek” dil değişikliği türü olarak tanımlanmaktadır (Thomason & Kaufman, 2001, p. 62). Bu çalışmada Güney Azerbaycan Türkçesi, Halaçça ve Kaşkay Türkçesi konuşurlarından derlenmiş olan sözlü dil veriler, değinim odaklı dil değişimi bağlamında incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen verilerden Güney Azerbaycan Türkçesi verileri, konuşurların anlatımları sırasında ses kaydı yapılarak derlenmiştir. Veri çözümleme sürecinde ilk olarak, kaydedilen tüm konuşmalar EXMARaLDA veri çözümleme yazılımına (Schmidt, 2004) aktarılmış ve katılımcıların kullandıkları sözceler değinim kaynaklı dil değişimi kuramı çerçevesinde biçim-sözdizimsel açıdan incelenmiştir. Halaçça verileri ise karşılaştırma amacıyla, yayımlanmış derlemelerden elde edilmiştir. Çalışmanın önbulguları, altsıralama yapılarında bitimli yapıların kullanım sıklığındaki göreceli yüksek oranı ve örüntülerdeki çeşitlilik göz önüne alındığında Halaçça ve Güney Azerbaycan Türkçesi ile çevresi ağızlarında belirli oranda alansal bir yayılmanın olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular ışığında, altsıralama yapılarındaki alansal yayılmanın Akkuş’un (yayın aşamasında) Erzurum ve çevresi ağızlarının belirli oranda genel anlamda Azerbaycan Türkçesi ağızlarının dil özellikleriyle benzerlik gösterdiğine dair bulguları ile koşutluk sergilemektedir. Bu durum ise altsıralama yapılarındaki değişimin alansal yayılımının genişliğine işaret etmektedir

Kaynakça

- Akkuş, M. (yayın aşamasında). Doğu Anadolu Grubu Bölgesi Ağızları ve Azerbaycan Türkçesi Ağızlarında Altsıralama Yapılarının Alansal Yayılımı Üzerine Kullanım Tabanlı Dilbilimsel Bir Değerlendirme.
- Haig, G. (2001). Linguistic Diffusion in Present-Day East Anatolia: From Top to Bottom. In A.Y. Aikhenvald, & R. M. W. Dixon (Eds.), Areal Diffusion and Genetic Inheritance (pp. 195-224). Oxford: OUP.
- Schmidt, T. (2004). Transcribing and annotating spoken language with EXMARaLDA, In Proceedings of the LREC-Workshop on XML based richly annotated corpora, Lisbon 2004. Paris ELRA.
- Thomason, S. G., & Kaufman, T. (2001). Language Contact. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Dil Etkileşiminde Toplum-Dilbilimsel Sınırları Belirleme ve Dilsel Görecelik Varsayımını Değerlendirmede Alt Katman Diller

Orhan Varol

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Türkiye ve Kıbrıs'ta bulunan bazı toplumlar ve alt katman dilleri incelendiğinde “Dil, ait olduğu toplumun düşünce yapısını belirleyici ya da sınırlayıcıdır” savındaki Sapir-Whorf (dilsel görecelik) hipotezi (Carroll, 1956), ile ilişkilendirilebilecek bilgilere ulaşılmaktadır. Şöyle ki, yaşam tarzı ve etnik kökenlerine bağlı olarak fiziksel görünüşleri bakımından farklı olan Roman toplumu Domlar ve Gurbetler ile Türk kökenli olsalar da özellikle mezhepsel ayrılıklarıyla Çepni toplumunun “tehlikedeki ve gizli bir dile ait olan söz varlıkları”, içerik sözcükleri ve yitirilen işlevsel birimler bakımından yakın benzerlikler sergilemektedir. Söz konusu toplumların dilsel yapılanış ve yaşam tarzlarındaki benzerliklerin, düşünce yapıları üzerinde de etkili olabileceği, dolayısıyla dilsel görecelik varsayımının bu diller aracılığıyla değerlendirilmesi gerektiği yönünde bir bakış açısı eş güdümlü olarak ortaya çıkmaktadır.

Diller, dil etkileşim alanlarında, birbirlerine göre daha prestijli olmalarından dolayı, alt ya da üst tabaka etkisine sahip olabilmektedir. Üç toplumun dili de alt katman dil özellikleri sergileyerek Gurbetçe ve Çepni model dil olan Türkçenin, Domani ise kendi yaşam alanındaki model dil Kurmanci Kürtçesinin yoğun ve uzun süreli etkisi altındadır. Alıcı diller konumundaki üç dil, sesbirimleri dışında, biçim-sözdizimsel kurulumları bakımından model dillere adaptasyon, uyum ve uyarlamaları özellikle çekimsel ve türetimsel kategorilerle sergilerken, sözvarlıklarında yaşayan sözcükler, çekirdek sözlükçe tanımı dışına çıkarak “ötekileşmiş toplumun iletişimsel ihtiyacını karşılayan sözlükçe” biçiminde tasvir edilebilir. Yani bu dillerin sözvarlığındaki içeriksel sözcükleri belirlemede temel etken, diğer baskın dil kullanıcılarının bu toplumlara karşı tutumları ve bu alt katman toplumların sosyo-ekonomik durumları olmuştur. Domani (Varol, 2019), Gurbetçe (Pehlivan, 2009; Öztürk 20015) ve Çepni (Sevinçli 2012) hakkındaki çalışmalar değerlendirildiğinde, dilin gizli kullanımını sağlamak için sözceler içindeki belirli sözcüklerin farklı olmasının yeterli olabileceği görülmektedir. Sözcükler üzerine gelen bağımlı işlevsel birimlerin, baskın kültürün model alınmış diline özgü olmasının ise gizli dil kullanımı önünde bir engel olmadığı anlaşılmaktadır:

Gurbetçe	Domca / Domani	
Bir şağnan çelleşiyordum	Mın gel dınoteki galdıcuvi	“Bir çocuk ile konuşuyordum”
Eskiden perez gennadırlardı	Bêjgi cıvıran menev çedıkıravı	“Eskiden kadınlar ekmek yaparlardı”
cıvurlar		

Eski Türk boylarından oldukları belirtilen ve söz varlıklarında bulunan sözcüklerin Eski Türkçe, Rumca ve Roman toplumu Abdal dilinden geçmiş olduğu belirtilen Çepnilerin dili de Roman dillerinde görülen yapısal oluşumları sergilemektedir. Yani içerik sözcükleri gizli koda, işlevsel birimler de model koda aittir:

Çepnice:Hökeli halandırıp sitginleyelim, masını mezleyelim “Sığırı kaçırıp keselim, etini yiyelim”

Bağımlı ya da bağımsız işlevsel birimlerin her ne kadar dilin özünü/kaynağını (gramerini) oluşturduğu varsayılsa da Domca ve Gurbetçenin söz varlığına bakıldığında, dilsel etkileşimde bu türden özelliklerin de kullanımından vazgeçilebildiği anlaşılmaktadır. Çepni gizli dili de aynı görünümü paylaşmaktadır. Etkileşimin ve insan bilişselliğinin doğal bir süreci sonucunda işlevselliğini yitirerek yok olması gereken diller, gizli dil kullanımı gereksinimiyle varlıklarını sürdürmektedirler.

Bu çalışmada, Türkiye ve Kıbrıs'ta bulunan üç tehlikedeki dilin yapısal ve işlevsel sınırları, dilbilimsel ve toplum-dilbilimsel yönleriyle ele alınarak bu dillerin söz varlıkları ile konuşucuları olan toplumların yaşamı arasındaki ilişki incelenmektedir. Alanyazındaki ilgili çalışmalara ek olarak Van ve Ağrı-Doğubayazıt'ta yaşayan Dom dili konuşucularından elde edilen yeni veriler de paylaşılacaktır. Bu veriler ışığında, dilsel görecelik varsayımına bağlı olarak, dil düşünceyi sınırlar mı sorusuna da ayrıca yanıt aranmaktadır. Çünkü bu

toplumların yaşam tarzlarındaki (ve düşünce yapılarındaki?) değişimi ve dönüşümü, model dilleri edinmeleri ile sağladıklarına dair çıkarımlar yapılabilir.

Kaynakça

- Carroll, J. B. (1956) *Language Thought and Reality, Selected Writings of Benjamin Lee Worf*, Massachusetts Institute of Technology Cambridge, Massachusetts.
- Evans, N. (2010) *Dying Words: Endangered Languages and What They Have to Tell Us*, Wiley-Blackwell.
- Öztürk, R. (2015) Kıbrıs'taki Gurbetlerin Gizli Dili, s. 1399-1412. <http://www.ayk.gov.tr/> 2015. E.T. 22.03.
- Pehlivan, A. (2009) Kuzey Kıbrıs'taki Gurbetlerin Türkçe ve Gurbetçeye yönelik dil tutumları ile dil kullanımları, *Millî Folklor*, Yıl 21, Sayı 82, s. 146-157.
- Sevinçli, E. (2012) Özel/ Gizli bir dil: Çepni dili, *Journal of Yaşar University*, no 13, vol. 4, s. 1923-1949.
- Varol, O. (2019) Tehlikedeki Doğu Anadolu Domcası: Dilsel Etkileşim ve Birinci Dilde Gerileyici Çokdillilik, *Dilbilimde Güncel Tartışmalar*, Dilbilim Derneği Yayınları, s. 59-75.

Türkçe ve/veya Türk İşaret Dili'ndeki İlk Sözcüklerin Analizi: Ebeveynleri Sağır Olan İşiten Çocuk ile Bir Vaka Çalışması

Oya Tanyeri¹, Okan Kubuş²

Ankara Üniversitesi¹

Magdeburg-Stendal Uygulamalı Bilimler Üniversitesi²

Alanyazın. Tek kanallı iki dilli erişkinlerin aksine, iki kanallı iki dilli erişkinler ses ve işaret üretimini eşzamanlı olarak kullanabilmektedir (Emmorey ve ark., 2008). Alanyazında “Kod harmanlama” (code-blending) olarak tanımlanan bu durum iki kanallı iki dilli çocuklarda da gözlenmektedir (Van Den Bogaerde ve Baker, 2008).

Amaç. Bu çalışma, Türkiye’de yaşayan iki dilli iki kanallı işiten bir çocuğun konuşma ve işaret kullanımını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu boylamsal vaka çalışmasında bu SEÇ (Sağır Ebeveynlerin Çocuğu) işaret ve konuşmayı eşzamanlı olarak kullanımı nasıl gözlemlenir ve söz konusu eşzamanlı üretimin nicel ve nitel özellikleri nelerdir gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Veriler bize bu vaka çalışmasında işaret ve konuşmadaki eşzamanlı olayların oldukça erken bir aşamada gözlemlenebileceğini göstermektedir (Petitto ve ark., 2001, Van Den Bogaerde ve Baker, 2008 ve Lillo-Martin ve Ark. 2014). Morfolojik analizimiz, görsel uzamsal ifadeler gelişirken işitsel-sözel ifadelerin gelişimine de katkı sağlayacaktır. 16 aydan itibaren eşzamanlı sözel ve işaret oluşumlarını gözlemleyerek daha alt kategorileri görmeyi hedeflemekteyiz (Lillo-Martin ve ark. 2016)

Yöntem: Çalışmaya katılan SEÇ ’in 10 aylıktan itibaren iki haftada bir video kayıtları yapılmıştır. Şimdiye kadar toplam 18 aylık veri toplanmıştır. SEÇ; sağır ebeveynleri ve işiten dede, babaanne, kuzen ve halası ile birlikte yaşamaktadır. Toplanan verilerin çoğu herhangi bir uyaran verilmeden doğal üretim sürecinde edinilmiştir. Ancak buna ek olarak resimli sözcük kartları ile (hayvanları, yiyecekleri, bitkileri, araçları ve daha fazlasını içeren) oynayarak ve sesli kitapları okuyarak veriler elde edilmiştir. 16 aya kadar olan ham video materyalinin toplam süresi 4 saat 19 dakika 59 saniyedir, bunun dil etkileşimlerinin gerçekleştiği süresi 3 saat 1 dakikadır. Çalışmada ELAN’ı (<https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>) kullanarak (Volterra ve Erting, 1994, s. 300-301) sembolik ifadelerin üretiminde sözcüklerin ve işaretlerin isimlerine odaklanılmıştır. İşaret ve sözel ifadelerin yanı sıra eşzamanlı üretimlerde açıklanmaya çalışılmıştır (Lillo-Martin ve ark., 2016).

Şekil 1, sözel Türkçe ve Türk İşaret Dilindeki sözcük dağarcığının kümülatif artışını göstermektedir. Şekilde de görüldüğü gibi işaretle ürettiği sözcük sayısı sözel olarak ürettiği sözcük sayısına kıyasla aydan aya gözle görülür bir artış göstermiştir.

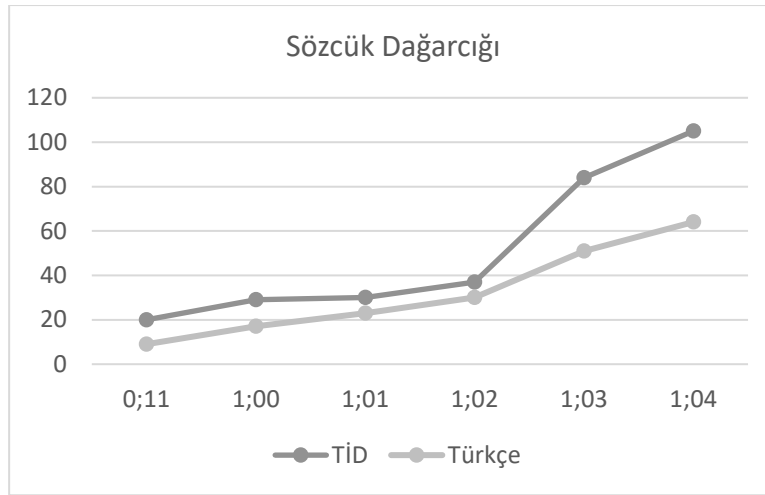
Şekil 2 de ise Türk İşaret Dili ve sözel dilin kombinasyonu, farklı bilgi taşıyan sözel ifade ve işaretlerin kombinasyonu ve işaret ve sözel ifade kombinasyonlarının yanı sıra sadece TİD ve sadece Türkçe üretimleri gösterilmektedir.

Sonuç: Eşzamanlı olarak işaret ve sözel üretim ve sadece işaret üretimi kategorisi başlangıçta benzer rakamları gösterirken, sadece işaretler ve işaret kullanımı 15. ayda büyük ölçüde artmaktadır. Buna karşılık sadece Türkçe kullanımı 16 ayda artış göstermektedir. Eşzamanlı olarak üretilen işaret ve konuşmayı bulduk, ancak farklı bilgileri aktardık, örneğin:

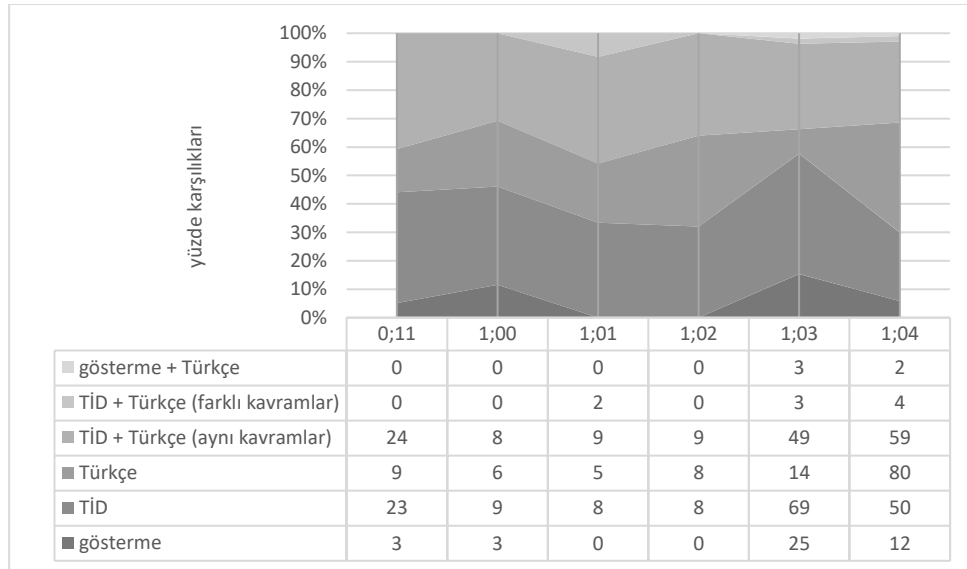
(a) BABAANNE (TID)	
be-be	(1;01)
(b) GEL (TID)	
kedi	(1;03)

Kaynakça

- Emmorey, K., Borinstein, H. B., Thompson, R., & Gollan, T. H. (2008). Bimodal bilingualism. *Bilingualism: Language and Cognition*, 11, 46–61.
- Lillo-Martin, D., de Quadros, R. M., & Chen Pichler, D. (2016). The development of BimodalBilingualism. *Linguist Approaches Biling*, 6(6): 719–755.
- Lillo-Martin, D., de Quadros, R. M., Chen Pichler, D., & Fieldsteel, Z. (2014). Language choicein bimodal bilingual development. *Frontiers in Psychology*, 5, 1163.
- Petitto, L. A., Katerelos, M., Levi, B., Gauna, K., Tetrault, K., & Ferraro, V. (2001).Bilingualsigned and spoken language acquisition from birth: implications for the mechanisms underlying early bilingual language acquisition. *J. Child Lang.* 28, 453–496.
- Van den Bogaerde, B., & Baker, A. E. (2008). Bimodal language acquisition in Kodas. InBishop, M. & Hicks, S. L. (Eds.), *Hearing, mother father deaf. Hearing people in deaf families* (pp. 99–131). Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Volterra, V. & Erting, C. J. (1994). In Conclusion. In Volterra V. & Erting C.J. (Eds.), *From gesture to language in hearing and deaf children* (pp. 97-106). Washington, D.C.: Gallaudet University Press.

Şekil 1 – Türk İşaret Dilinde ve Sözel dilde üretilen sözcüklerin kümülatif artışı

Şekil 2 - Oluşumların dağılımı

Türk İşaret Dilinde Geçişli-Geçişsiz Değişkenlik Gösteren Eylemler ve Dil Edinme Yaşının Etkileri

Demet Kayabaşı¹, Kadir Gökgöz²

Michigan Üniversitesi¹

Boğaziçi Üniversitesi²

Bu araştırma Türk İşaret Dilinde (TİD) geçişli-geçişsiz değişkenlik gösteren eylemlerin davranışlarını araştırmak ve dil edinim yaşının bu eylemleri içeren yapılara ne gibi etkileri olduğunu göstermek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Geçişlilik değişkenliği farklı dillerde biçimsözdizimsel olarak farklı biçimlerde işaretlenmekte veya sıfır türetim olarak görülmektedir. Bu türden davranan eylemler başka işaret dilleri ve sözlü dillerde çalışılmış olmasına rağmen (Kegl 1990; Levin 1993; Haspelmath 2002; Piñón 2002; Benedicto ve Brentari 2004; Benedicto ve ark. 2007; Schäfer 2009; Engberg-Pedersen 2010), alanyazın taramamız bu konuda TİD’de çalışma bulunmadığını göstermiştir. Bu çalışmanın sonuçları TİD’in üye yapısı ve geçişlilik ilişkilerini anlamaya yönelik alanyazına katkıda bulunacaktır. Bunun yanında, işaret dillerinin edinimi ile ilgili alanyazında dil edinim yaşının yetişkinlikte dilsel üretim ve kavrama üzerinde etkili olduğuna ilişkin pek çok çalışma bulunmaktadır (Penfield ve Roberts 1959; Lenneberg 1967; Emmorey et al. 2002). Söz konusu çalışmalar ağırlıklı olarak Amerikan İşaret Dili kullanıcıları ile yürütülmüştür. Bu çalışmanın bir diğer amacı ise geçişli-geçişsiz değişkenliği gösteren eylemler üzerinden TİD’de karmaşık yapıların üretilmesinde dil edinim yaşının potansiyel etkilerini gözlemlemektir.

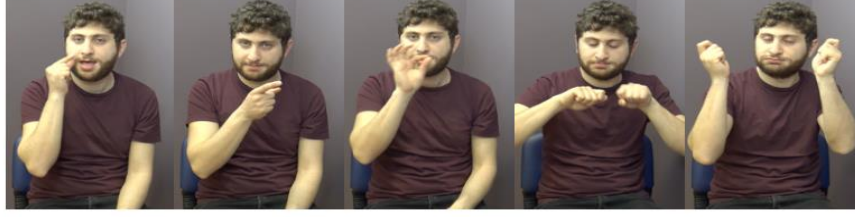
Bu çalışma için TİD’i anadili olarak kullanan ve TİD’i 0-3 yaş arası edinen 12 yetişkin işaretçi ile TİD’i 8 yaşından sonra edinen 12 yetişkin işaretçiden görselle çıkarım metodu izlenerek veri toplanmıştır. Geçişli ve geçişsiz yapılar ile ifade edilecek 15’er görsel karışık sıra ile katılımcılara gösterilmiş ve katılımcılardan görsellerde gördüklerini sağır bir araştırmacıya anlatmaları istenmiştir. Veriler bir kamera ile kaydedilmiştir. Daha sonra veriler ELAN (Crasborn ve Sloetjes 2008) ve Excel yardımıyla işlenip R-Studio ile analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular TİD’de geçişlilik değişkenliğinin sözlüksel eylemin sıfır türetimi (1) ve sınıflandırıcı² değişkenliği (2) olmak üzere iki yöntemle işaretlendiğini göstermektedir³:

² Söz konusu sınıflandırıcılar elle kullanma sınıflandırıcısı (*örneklerde eks*) ve tüm nesne sınıflandırıcısıdır (*örneklerde tns*). Bunlara ek olarak örneklerde uzantı sınıflandırıcısı (*extension classifier*, *uzs*) da kullanılmıştır.

³ Figür 1’de gösterilen karma verisi sütunları, bu iki yöntemin geçişli-geçişsiz çiftlerinin birinde sıfır türetim, diğerinde sınıflandırıcı kullanılarak işaretlendiği üretimleri temsil etmektedir.

(1) a.

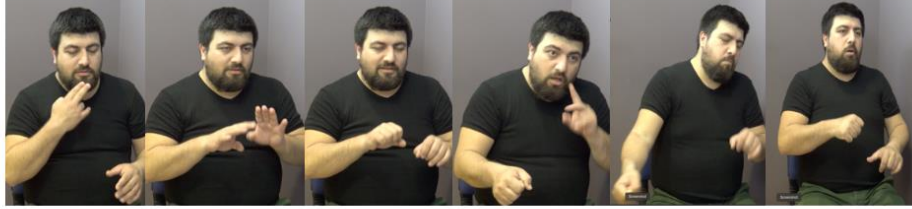
EL1: KİŞİ IX KALEM KIR
EL2: KIR
“Birisi o kalemi kırdı.”

b.

EL1: TAHTA UZS KENDİ KIR
EL2: UZS KIR
“Tahta çubuk kendi kendine kırıldı.”

(2) a.

EL1: KADIN KAPI AÇEKS
EL2: KAPI BAK KAPAEKS
“Kadın kapıyı açtı, (içeri) baktı, kapattı.”

b.

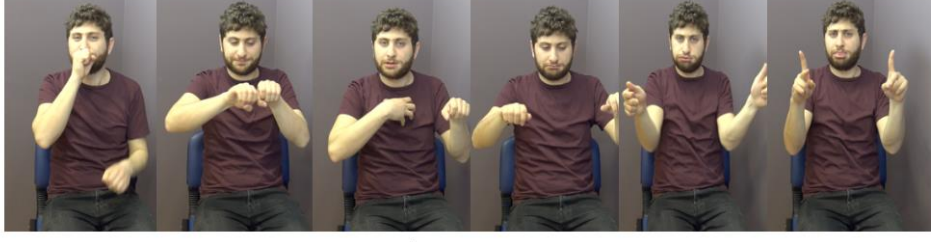

EL1: KAPI AÇTNS
EL2: KAPI AÇTNS
“Kapı açıldı.”

Bu bulgulara ek olarak hem geçişli hem de geçişsiz yapıların sonuç öbeği olarak değerlendirilebilecek karmaşık bir sıralı eylem yapısıyla da üretilebildiği görülmektedir (3)⁴.

⁴ (3)’teki örneklerin Türkçe çevirisi tam olarak mümkün gözükmemektedir. (3a)’nın son görseli ve (3b)’nin son iki görseli bu karmaşık tümcelerin sonuç öbeğini göstermektedir.

(3) a.

EL1: TAHTA UZS KENDİ KIR KIR_{TNS}
 EL2: UZS KIR KIR_{TNS}
 "Tahta çubuk kırıldı."

b.

EL1: ADAM DOMATES EZ_{EKS} YAYIL
 EL2: EZ_{EKS} YAYIL
 "Adam domatesi ezdi."

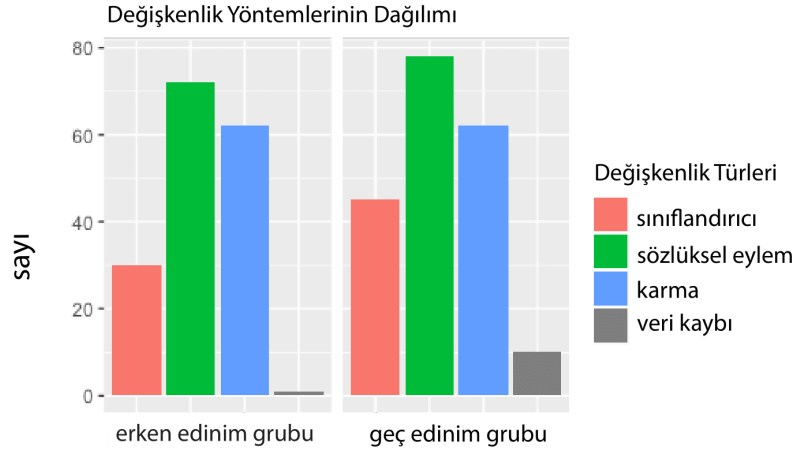
Figür (1)'de görüldüğü gibi, iki edinim grubu arasında geçişlilik değişkenliğini ifade eden gösterim yöntemlerinin yüzdesel dağılımı açısından bir farklılığa rastlanmamıştır. Ancak, Figür (2)'de görüldüğü gibi, erken yaş edinim grubu işaretçileri, bu değişkenliği geç yaş edinim grubu işaretçilerine göre daha karmaşık yapıli cümlelerle ifade etme eğilimdedirler (Bkz. (3)'teki yapılar). Son olarak, Figür (3)'te, geçişsiz yapılarda "KENDİ" (Bkz. 3a) kullanımının da erken edinim grubunda daha baskın bir eğilim olduğu görülmektedir.

Bu veriler, TİD'de geçişlilik değişkenliği gösteren eylemlerin davranışlarını betimlememize yardım etmelerinin yanı sıra dile maruz kalma yaşının biçimsözdizim-anlambilim arakesitindeki etkilerinin yetişkinlikte de devam ettiğini gösteren çalışmaları destekler niteliktedir.

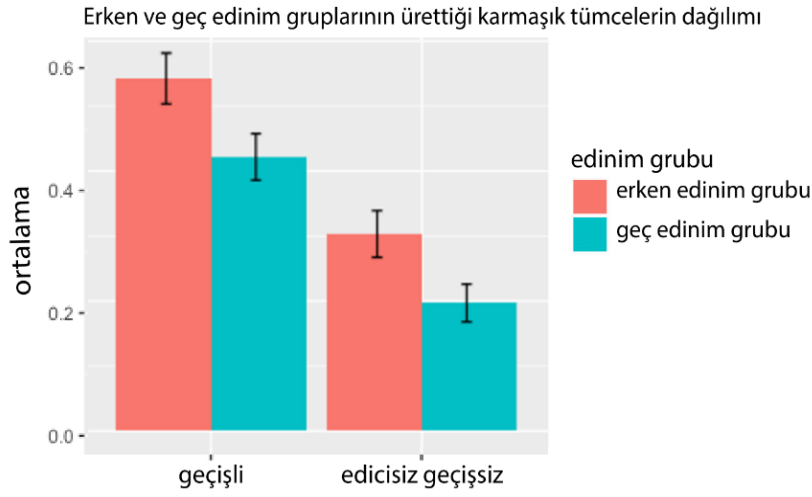
Kaynakça

- Benedicto, E., ve Brentari, D. (2004). Where did all the arguments go?: Argument-changing properties of classifiers in ASL. *Natural Language & Linguistic Theory*, 22(4), 743-810.s
- Benedicto, E., Cvejanov, S.ve Quer, J. (2007). Valency in classifier predicates: a syntactic analysis. *Lingua* 117. 1202–1215.
- Crasborn, O., ve Sloetjes, H. (2008). Enhanced ELAN functionality for sign language corpora. In: *Proceedings of LREC 2008, Sixth International Conference on Language Resources and Evaluation*.
- Emmorey, K., Damasio, H., McCullough, S., Grabowski, T., Ponto, L. L., Hichwa, R. D., ve Bellugi, U. (2002). Neural systems underlying spatial language in American Sign Language. *Neuroimage*, 17(2), 812-824.
- Engberg-Pedersen, E. (2010). Expressions of causation in Danish Sign Language. *Sign Language & Linguistics*, 13(1), 40-67.
- Haspelmath, M. (2002). Understanding Morphology. *Studies in Language. International Journal sponsored by the Foundation "Foundations of Language"*, 29(1), 235-241.
- Kegl, J. (1990). Predicate argument structure and verb-class organization in the ASL lexicon. *Sign language research: Theoretical issues*, 149-175.
- Lenneberg, E. H. (1967). The biological foundations of language. *Hospital Practice*, 2(12), 59-67.
- Levin, B. (1993). English verb classes and alternations: A preliminary investigation. University of Chicago Press.
- Penfield, W., & Roberts, L. (1959). *Speech and brain mechanisms*. New York: Atheneum.
- Piñón, C. (2001). Modelling the causative-inchoative alternation. *Linguistische Arbeitsberichte*, 76, 273-293.
- Schäfer, F. (2009). The causative alternation. *Language and Linguistics Compass*, 3(2), 641-681.

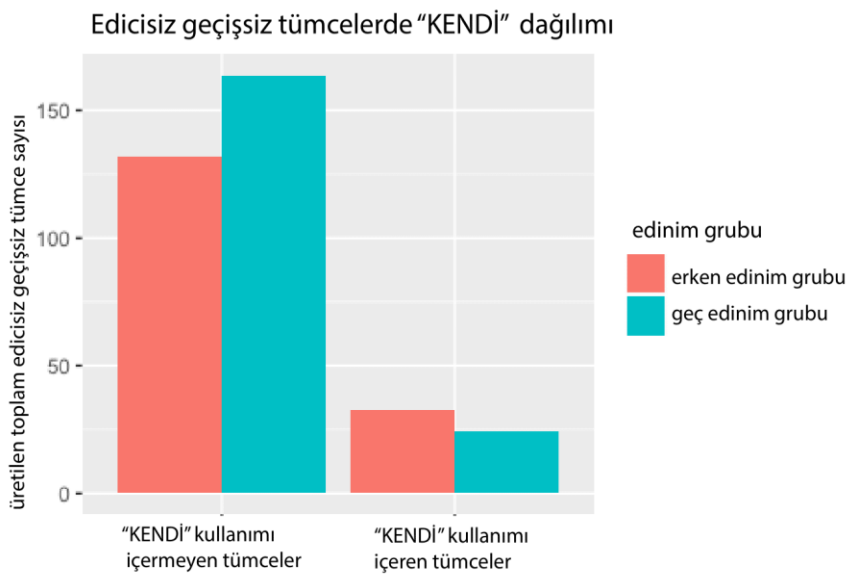
Figür 1

Figür 2

Figür 3

Türk İşaret Dilindeki Olumsuz Tümcelere Derlem Tabanlı Yaklaşım

Bahtiyar Makaroğlu

Ankara Üniversitesi

Alanyazın. Tipolojik benzerliklere rağmen işaret dillerinde (İD) – özellikle el-dışı biçimbirimlerde – diller arası farklılıklar gözlemlenmektedir: kimi dillerde ele-ait olumsuzlayıcı zorunlu iken (örn. İtalya İD), kimi dillerde (örn. Alman İD) ise tümce sadece el-dışı işaretleyici ile olumsuzlanabilmektedir (Pfau, 2016). Alanyazında yaygın bir biçimde, ÖNE temel dizilişine sahip Türk İşaret Dilinde (TİD) ele-ait olumsuzlayıcının - değil- tümce-sonu konumunda bulunduğu ve bu olumsuzluk işaretini ise genellikle başı geri yatırma (bgy) izlediği öne sürülmektedir (Zeshan, 2006; Kubuş, 2008; Gökgöz 2011). Şu ana kadar yapılan çalışmalara göre İD’ler, ele-ait ya da el-dışı baskın olmak üzere tipolojik olarak iki türe ayrılmaktadır. Zeijlstra’nın (2004, 2008) tümcesel olumsuzluğa (TO) ilişkin özellik tabanlı sınıflamasını takip eden Pfau (2016), TİD’i Katı-Olmayan Olumsuz Uyum (OU) dili olarak tanımlamaktadır.

Amaç. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada TO, kısmen çözümlenmiş TİD Derleminden (Dikyuva, Makaroğlu ve Arık, 2015) elde edilen doğal veriler kullanılarak incelenmektedir. Derlem, 26 farklı ilden 116 anadili işaretçisinin diyaloglarından ve anlatılarından oluşmaktadır. Derlem verisine dayanan bu çalışmada, TO’ya ilişkin biçimsözdizimsel düzlemde (i) el-dışı işaretleyicilere (EDİ) odaklanılarak TİD’de tümcenin sadece EDİ ile olumsuzlanabildiği ve (ii) tümce-sonu konumundaki iki olumsuz sözlüksel birimin tümcenin anlamsal kutbunu değiştirebileceği önerilmektedir.

I. Olumsuz EDİ’ler. Zeshan (2006) ve Gökgöz (2011), tümcenin sadece EDİ ile olumsuzlanamayacağını iddia etmesin karşın derlemde elde edilen bulgular, TİD’de TO’nun sadece EDİ’lerle yapılabileceğini göstermekte: (i) kaş kaldırma (kk) (1), (ii) olumsuz bitmişlik görünüşü – yanak şişirme (yş) (2), (iii) bgy (3). Elde edilen örnekler, – en azından ilk bakışta – Zeshan ve Gökgöz’ün aksine TİD’in katı bir şekilde ele-ait olumsuzlama sistemi özelliğinde bulunmadığını öne sürmektedir.

- (1) _____ kk
TÜMCE KONU ANLAMAK [21:002-B:00:06:10-S:00:06:12]
“Dediklerini anlamadım.”
- (2) _____ yş
İM₁ İM AZ İM₁ GİTMEK [65:003-B:00:01:05-S:00:01:07]
“Ben oraya henüz gitmedim.”
- (3) _____ bgy
HÂLÂ BÜYÜMEK İM₃ [65:005-B:00:05:36-S:00:05:38]
“Hâlâ büyümedi.”

II. Olumsuz uyum. OU açısından Alman ve İtalyan İD ve TİD arasında belirgin benzerlikler bulunmasına karşın (Pfau, 2016), olumsuz birimlerin tümce içinde konumları açısından diller arasında farklılıklar gözlemlenmektedir: Zeshan ve Gökgöz’ün aksine (i) değil, el-dışı olumsuz bitmişlik görünüşü birleştiğinde tümce olumsuz kalmakta (4); (ii) değil ve olumsuz yeterlilik kipliği olz.yet.kip, başı yana yatırma (byy) ile tümcenin olumsuzluk yorumunu değiştirmeden bulunabilmekte (5); (iii) iki olumsuz biçimbirime (yş ve bgy) karşın OU okuması mümkün olmakta (6); öte yandan (iv) olumsuz belirteç hiç ve değil, tümce-sonu konumunda bulunduğu ikili olumsuzluk (İO) okuması ortaya çıkmaktadır (7). TİD verisi incelendiğinde, ilk gözlemler olumsuz işaretlerin sözdizimsel konumu ile İO arasında bir ilişkinin bulunduğunu, kaş indirmenin (ki) bir tür “olumsuz konulaştırma” işlevinde yer aldığını ve TİD’in OU veya İO dili olduğu sorusunun yeniden tartışılması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

- (4) _____ yş bgy
KONYA GİTMEK DEĞİL [17:004-B:00:07:59-S:00:08:01]

- (5) _____ byy
ANLAMAK DEĞİL OLSZ.YET.KİP [63:010-B:00:01:52-S:00:01:53]
“Anlayamadım.”
- (6) _____ yş+
_____ bgy
ALİŞVERİŞ ALMAK [17:007-B:00:00:33-S:00:00:34]
“Bir şey almadım.”
- (7) _____ bgy
_____ ki
TELEVİZYON İM₁ İZLEMEK HİÇ DEĞİL [21:002-S:00:06:17-E:00:06:19]
“Televizyon izlemedim değil.” (= “Bazen televizyon izledim.”)

Sonuç. TO’ya ilişkin derlem tabanlı araştırma, önceki çalışmalardan birçok açıdan farklılık gösterdiğini bulgulamıştır: (i) TİD, tamamen ele-ait baskın olumsuz sistemde yer almamakta ve tüm sadece EDİ’lerle – bgy, ki, kk, yş – olumsuzlanabilmekte, (ii) tümcede EDİ ile olumsuz ele-ait işaret, ele-ait olumsuz işaret dili ile başka olumsuz birim veya el-dışı birleşen ile başka olumsuz EDİ arasında olumsuz uyum görülebilmekte, (iii) TİD’de olumsuz EDİ’ler sadece bgy ile sınırlanmamakta, (iv) konulaştırma stratejisi, İO okumalarını açıklayabildiği öne sürülmekte.

Terimler (Türkçe-İngilizce)

Başı geri yatırma	Backward head tilt
Ele-ait	Manual
El-dışı	Non-manual
İkili olumsuzluk	Double negation
İşaretçi	Signer
İşaretleyici	Marker
Olumsuzlayıcı	Negator
Olumsuz uyum	Negative concord

Kaynakça

- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., & Arik, E. (2015). *Türk İşaret Dili Dilbilgisi Kitabı*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Ankara.
- Gökgöz, K. (2011). Negation in Turkish Sign Language: The syntax of nonmanual markers. *Sign Language & Linguistics*, 14(1), 49–75.
- Kubuş, O. (2008). *An Analysis of Turkish Sign Language (TİD) Phonology and Morphology*. MA thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Pfau, R. (2016). A featural approach to sign language negation. In: P. Larrivé, P. & C. Lee (Eds.). *Negation and Polarity. Experimental Perspectives*. Dordrecht: Springer, 45–74.
- Pfau, R., & Quer, J. (2007). On the syntax of negation and modals in Catalan Sign Language and German Sign Language. In Pamela Perniss, Roland Pfau & Markus Steinbach (eds.), *Visible variation: Comparative studies on sign language structure*, 129–161. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Quer, J. (2012). Negation. In R. Pfau, M. Steinbach & B. Woll (Eds.), *Sign Language. An international handbook* (pp. 316–339). Berlin: de Gruyter.
- Zeijlstra, H. (2004). *Sentential Negation and Negative Concord*. PhD dissertation, University of Amsterdam. Utrecht: LOT.
- Zeijlstra, H. (2008). *Negative concord is syntactic agreement*. Manuscript, University of Amsterdam (<http://ling.auf.net/lingBuzz/000645>).
- Zeshan, U. (2006). Negative and interrogative structures in Turkish Sign Language (TİD). In U. Zeshan (Ed.), *Interrogative and negative constructions in Sign Languages* (pp. 128–164). Nijmegen: Ishara Press.

Türk İşaret Dilini Edinme Yaşının Sözel Akıcılığa Olan Etkisi

Onur Keleş¹, Furkan Atmaca², Kadir Gökgöz¹

Boğaziçi Üniversitesi¹

Leipzig Üniversitesi²

Bu çalışmada bir zaman serisi analiziyle Türk İşaret Dilini (TİD) kullanan sağır yetişkin katılımcıların sözel akıcılık testi (SAT) performansları incelenerek dile maruz kalma yaşının dil yetileri ve yürütücü işlevlerine ne ölçüde etki ettiği araştırılmıştır. SAT, sözcük/işaret dağarcığı ve erişimini sağlayan dil yetileri ile bilgiyi güncelleyip depolama özelliği taşıyan yürütücü işlevleri ölçer. SAT'nin alt grubu olan sesbilimsel akıcılık görevlerinde bir dakika içerisinde belirli ayırt edici sesbirimler üretilir (örn. sözel diller için /k/ ile başlayan sözcükler; işaret dilleri için 5-parmak seçili el şekli olan işaretler). Anlambilimsel akıcılık ise seçili anlamsal kategoriler içinden sözcüklerin üretimini hedefler (örn. hayvanlar ya da bitkiler). Bu testlerde verilen toplam doğru yanıt sayısı katılımcının sözcük/işaret bilgisini gösterirken süre ilerledikçe cevapların azalma sıklığı ise yürütücü işlev kullanımına işaret eder (Luo, 2010). İşaret dilbilimi alanyazınında, dil verisi mahrumiyetinin sağır yetişkinlerin biçim-sözdizimsel yapıların kullanımı (Boudreault ve Mayberry, 2006) ve kelime öğrenimi (Lu vd., 2016, 2005) gibi dil yetilerindeki olumsuz etkisi kabul edilmese de bireyin yürütücü işlevi veya zihin kuramı gibi bilişsel yetilerine olan etkisi hakkında çelişen sonuçlar mevcuttur (Marschark vd., 2019; Mayberry, 1996).

Çalışmaya ana dili TİD olan 32 yetişkin katılımcı katılmıştır. Bu katılımcıların 16'sı TİD'i 0-3 yaş aralığında öğrenmiştir. Diğer 16 katılımcı 3 yaşından sonra TİD'i edinmeye başlamıştır. Uyarlanan test 6 el şekli ve 6 işaret yeri parametrelerinin bulunduğu 12 sesbilim kategorisi, 6 tane de anlambilimsel kategori içermektedir. Bu kategoriler kendi içlerinde zorluklarına göre üçer gruba ayrılmıştır (Tablo 1). Sesbilim kategorisindeki test öğelerinin zorluklarına, Makaroğlu ve Dikyüva (2017)'nin çalışması üzerinde gerçekleştirdiğimiz el şekli ve işaret yeri sıklığı analizimize göre karar verilirken anlambilimsel kategoriler için anlamsal normlar temel alınmıştır (Van Overschelde vd., 2004). Katılımcılara her kategori için 60 saniye verilmiş ve katılımcılardan verilen kategorilerde üretebildikleri kadar çok sözcük üretmeleri istenmiştir. Veri işlemede ELAN (Crasborn ve Sloetjes, 2008) programı kullanılmış; tekrarsız ve anlamlı her işaret doğru kabul edilmiştir. Bütün kategoriler için toplam doğru cevap sayıları ile bir zaman serisi analizi yapılarak üretilen doğru cevapların yarısının hangi sürede verildiğini gösteren ardışık yanıt süresi (AYS) hesaplanmıştır. Veriler istatistiksel analiz için R'a aktarılmıştır.

Analizi yapılan kelime üretim sayısı ile zaman serisi için brms paketinde (Bürkner, 2018) karma etkiler modeli kullanılmıştır. Modele sabit etkiler olarak edinim, kategori çeşidi ve zorluk dahil edilmiştir. Figür 1 kelime üretimi ortalamasını kümülatif olarak göstermektedir. Model sonuçları Figür 2 ve 3'te verilmiştir. Bütün kategorilerde işaret dilini ana dili olarak edinmiş (erken edinim) katılımcıların daha fazla işaret ürettiğini görülmektedir. İşaret üretim sayısında zorluk artımı kelime sayısında düşüşe sebep olmuştur. En büyük etki erken edinimde gözlemlenmektedir. Zaman serisi modelinde zorluk, kategori çeşidi ve edinim etkilerinde güvenilir aralıkları $y \sim 0$ dağılımlı ve tahmin hatası tahmine yaklaşıktır. Sonuç olarak bu çalışma, TİD'i ana dili olarak ve geç edinmiş olan sağır yetişkin katılımcıların işaret dağarcığının ilk grubun lehine göre farklılık gösterdiğini, ancak zaman serisi ve AYS değerleri incelendiğinde yürütücü işlevlerin kullanımı ile dağarcık erişimi hızında fark olmadığını ve iki grubun cevaplarında süre ilerledikçe benzer seviyelerde azalma olduğunu göstermiştir. Bulgularımız işaret dilini geç edinmiş olmanın işaret dağarcığı gelişim hızını olumsuz etkilediği ancak bilişsel yetilerde bir fark olmayabileceği sonucunu desteklemektedir (Lu vd., 2016, Mayberry, 1996).

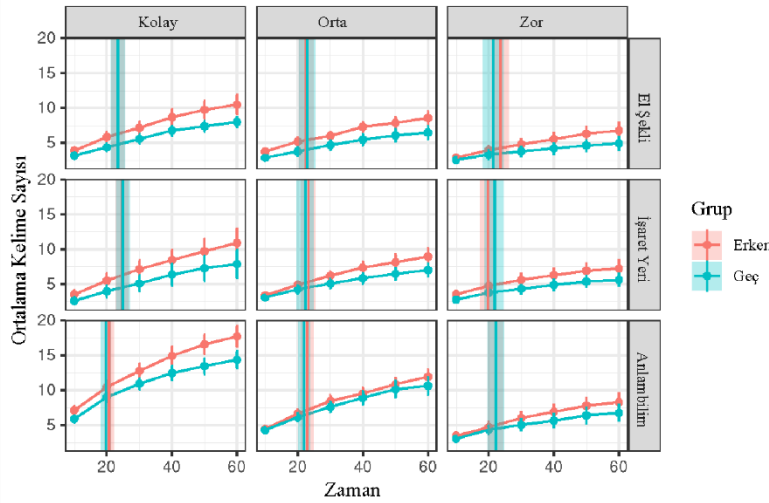
Kaynakça

- Crasborn, O., Sloetjes, H. (2008). Enhanced ELAN functionality for sign language corpora. In: *Proceedings of LREC 2008, Sixth International Conference on Language Resources and Evaluation*.
- Boudreault, P., & Mayberry, R. I. (2006). Grammatical processing in American Sign Language: Age of first-language acquisition effects in relation to syntactic structure. *Language and Cognitive Processes*, 21(5), 608-635.
- Bürkner P. (2018). "Advanced Bayesian Multilevel Modeling with the R Package brms." *The R Journal*, 10(1), 395-411. doi: 10.32614/RJ-2018-017.
- Lu, J., Jones, A., & Morgan, G. (2016). The impact of input quality on early sign development in native and non-native language learners. *Journal of Child Language*, 43(3), 537-552.
- Luo, L., Luk, G., & Bialystok, E. (2010). Effect of language proficiency and executive control on verbal fluency performance in bilinguals. *Cognition*, 114(1), 29-41.
- Makaroğlu, B., & Dikyuya, H. (Ed.). (2017). *Güncel Türk İşaret Dili Sözlüğü*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Marschark, M., Edwards, L., Peterson, C., Crowe, K., & Walton, D. (2019). Understanding Theory of Mind in Deaf and Hearing College Students. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 24(2), 104-118.
- Mayberry, R. I. (1993). First-language acquisition after childhood differs from second-language acquisition: The case of American Sign Language. *Journal of Speech & Hearing Research*, 36(6), 1258-1270.
- Van Overschelde, J. P., Rawson, K. A., & Dunlosky, J. (2004). Category norms: An updated and expanded version of the Battig and Montague (1969) norms. *Journal of Memory and Language*, 50(3), 289-335.

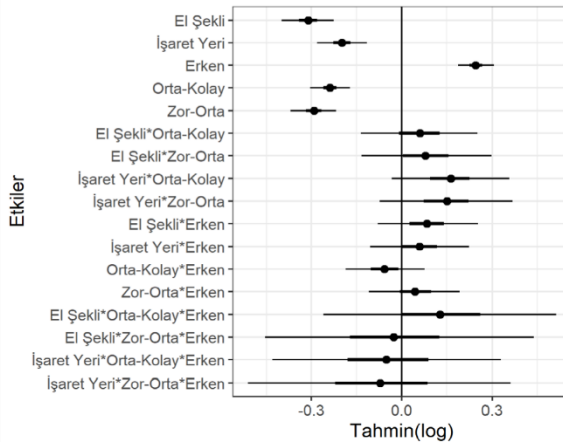
Tablo 1. Sesbilimsel ve Anlambilimsel Kategoriler

Görev	Parametre	Kolay-1	Kolay-2	Orta-1	Orta-2	Zor-1	Zor-2
Sesbilimsel	El Şekli	Düz-B	1	2	T	L	8
	İşaret Yeri	Omuz-üstü	Eller	Göğüs	Kollar	Karın	Omuzlar
Anlambilimsel		Akrabalar	Meyve Sebzeler	Meslekler	Ağaç işi	Hastalık	Bilim dalları

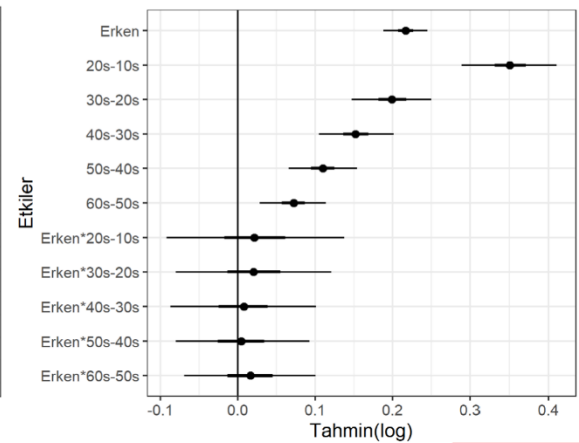
Figür 1. Kelimelerin Zaman İçinde Kümülatif Dağılımı

Figür 2. Regresyon Analizi Sonuçları (Kelime Sayısı)

Figür 3. Regresyon Analizi Sonuçları (Zaman Serisi)

Türkiye’de Kullanılan Yerel Dillerin Sosyal Medyada Temsilleri

Engin Arık, Beril Tezeller Arık

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Dünyada 7000’den fazla konuşma ve 100’den fazla işaret dili vardır (Dryer & Haspelmath, 2013). Bir UNESCO raporuna göre bu dillerin 2540 tanesi tehlike altındadır ve 1394 tanesi yok olmak üzeredir (>1000, Moseley, 2010). Önümüzdeki 100 sene içerisinde ise şu an yaşayan dillerin çoğunun yok olacağı öngörülmektedir (Romaine, 2007). Bu nedenlerle, hem dünya mirası ve politikaları açısından dillerin dokümantasyonu ve korunması oldukça önem kazanmaktadır ve bunun için bilimsel çalışmalar yapılmakta (Filipovic & Pütz, 2016) medya aracılığıyla farkındalık artırılmaya çalışılmaktadır (Nuwer, 2014; Strohlich, 2018). Son yıllarda tehlike altındaki dilleri kurtarmaya yönelik sosyal medyanın öneminin altını çizen çalışmalar giderek artmaktadır (Cuncliffe, 2019; Ferre-Pavia, vd., 2018; Jany, 2017).

Türkiye’de ise resmi dil Türkçenin yanı sıra 38 dil anadil olarak kullanılmakta ve bu dillerin 15 tanesi tehlike altındadır (Eberhard, Simons, & Fennig, 2019). Peki, Türkiye’deki bu anadiller sosyal medyada ne ölçüde temsil edilmektedirler? Bu temsiller bu dillerin dokümantasyonu ve korunmasına etkide bulunmakta mıdır?

Bu soruları cevaplamak amacıyla, Türkiye’de kullanılan kimi yok olmaya yüz tutmuş (Rumca), kimi yeni dokümantasyonu yapılan (Türk İşaret Dili) ve kimi Türkçe’den sonra en çok kullanılan anadil (Kürtçe) olan 8 yerel dil seçildi (Adigece, Arapça, Ermenice, Kürtçe, Lazca, Rumca, Türk İşaret Dili ve Zazaca). 2018-2020 yılları arasında yaklaşık 2 yıl boyunca etkin bir sosyal medya aracı olan Twitter’den RSS ve API yardımıyla bu dillerden bahsedilen twitler toplandı. Twitler derlem dilbilim analiz programı (Anthony, 2019) ile kullanılan sözcükler, eşdizimli sözcükler ve tümceler istatistiksel analizlerle (sıklık, birliktelik, log-likelihood, göreceli entropi, Gries, 2015) çözümlendi. Ayrıca, içerik analizleri yapıldı.

Bulgulara göre, toplam 223.725 twitte bu dillerden bahsedilmiştir. Dillerin bahsedilme sıklıkları sırasıyla Arapça (111.970 twit), Kürtçe (88.167), Zazaca (10.982), Türk İşaret Dili (7.607), Lazca (6.130), Ermenice (5.540), Rumca (4.120) ve Adigece (191) olarak bulundu. En sık kullanılan 25 sözcük arasında ve ve, bir, ile gibi yapısal sözcükler hariç,

Adigece verisinde dil, Lazca, eğitim, Çerkes, Abazaca, Kürtçe, kurs ve Adige;

Arapça verisinde Türkçe, İstiklal, İngilizce, Arap ve Türk;

Ermenice verisinde Türkçe, Kürtçe, Arapça, Ermeni ve Rumca;

Kürtçe verisinde Kürt, Türkçe, dil ve şarkı;

Lazca verisinde Kürtçe, Türkçe, Laz ve dil;

Rumca verisinde Türkçe, Ermenice, Arapça, Rum, Kürtçe ve dil;

Türk İşaret Dili verisinde işitme, kursu, engelli, farkındalık, eğitim, MEB, deaflympics, kaynakça ve kılavuzu;

Zazaca verisinde ise Kürtçe, dil, Türkçe ve Zaza yer almaktaydı.

Bu diller hakkındaki twitler karşılaştırıldığında çeşitli farklılıklar bulundu. Örneğin, Zazaca verisinde Zaza+ dışında Bingöl ($p < ,001$, etki büyüklüğü = 4,34) ve Dersim ($p < ,001$, etki büyüklüğü = 3,20) Kürtçe verisinden; Kürtçe verisinde Kürt+ dışında şarkı ($p < ,001$, etki büyüklüğü = 2,05) ve yasak ($p < ,001$, etki büyüklüğü = 3,47) Zazaca verisinden anlamlı bir şekilde fazla kullanılmaktaydı.

Buna göre, sosyal medya bu dillerin tanıtımına, bu dillerden örnekler vererek, bu dilleri ve konuşucu toplulukları ve yaşadıkları yerleri hatırlatarak ve eğitsel faaliyetleri duyurarak katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bu diller hakkında tarihsel (örn., yerlerin Rumca, Ermenice, Kürtçe isimleri) ve sosyo-politik/kültürel (örn., Arapça İstiklar Marşı, Arapça cennetin dili) nedenlerle tartışmalar yürütülmektedir. Çalışmada veriye bağlı

olarak sosyal medyanın Türkiye'deki yerel dillerin yaşatılmasında etkili kullanımına çeşitli yollar gösterilecektir.

Kaynakça

- Anthony, L. (2019). AntConc 3.5.8 [Bilgisayar yazılımı]. Tokyo: Waseda University.
- Cunliffe, D. (2019). Minority languages and social media. G. Hogan-Brun & B. O'Rourke (Ed.) içinde, The Palgrave handbook of minority languages and communities (ss. 451-480). London: Palgrave McMillan.
- Dryer, M. S., & Haspelmath, M. (Ed.). (2013). The world atlas of language structures online. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
- Eberhard, D. M., Simons, G. B., & Fennig, C. D. (2019). Ethnologue: Languages of the world (22nci baskı). Dallas, Texas: SIL International.
- Gries, S. Th. (2015). Quantitative designs and statistical techniques. D. Biber & R. Reppen (Ed.), The Cambridge handbook of English corpus linguistics (ss. 50-71). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jany, C. (2017). The role of new technology and social media in reversing language loss. Speech, Language, and Hearing, 21(2), 73-76.
- Ferre-Pavia, C., vd. (2018). Internet and social media in European minority languages: Analysis of digitalization process. International Journal of Communication, 12, 1065-1086.
- Filipovic, L., & Pütz, M. (Ed.) (2016). Endangered languages and languages in danger: Issues of documentation, policy, and language rights. Amsterdam: John Benjamins.
- Moseley, C. (Ed.). (2010). Atlas of the world's languages in danger (3nci baskı). Paris: UNESCO Publishing. Romaine, S. (2007). Preserving endangered languages. Language and Linguistic Compass, 1(1-2), 115-132.
- Nuwer, R. (2014, Haziran 6). Languages: Why we must save dying tongues. BBC.
- Strochlich, N. (2018, Nisan 16). The race to save the world's disappearing languages. National Geographic.

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Çağrışımsal Cinsiyet Algıları

Seda Gökmen, Dilek Peçenek

Ankara Üniversitesi

Dillerde cinsiyet olgusu, dilbilgisel, sözlüksel/anlamsal, toplumsal, örtük ve çağrışımsal düzlemlerde görülmektedir (Braun, 2000, 2001, Corbett, 1991, 2014, *Hellinger ve Bußman*, 2003). Dilbilgisel cinsiyet, pek çok Hint-Avrupa dilinde görülen biçim-sözdizimsel bir ad sınıflama sistemidir (Corbett, 1991, 2014). Bu sistem, adları dişil, eril ve yansız ulamlarına ayırır. Sözlüksel/anlamsal cinsiyet ise, adların göndergesinin biyolojik cinsiyetine göre atandığı anlamsal bir sisteme dayalıdır. Kimi dillerde, dilbilgisel cinsiyet olmadığı için yalnızca biyolojik cinsiyet sözlüksel düzlemde belirlenir.

Türkçede dilbilgisel cinsiyetin varlığından söz edilemez. Ancak, biyolojik cinsiyet doğrultusunda sözlüksel/anlamsal cinsiyetin var olduğunu ve adlara sözlüksel olarak yansıdığını söylemek olasıdır. Örneğin, anne, baba, kadın, erkek. Biyolojik cinsiyetten bağımsız, sözcükleri eril ya da dişil olarak işaretleyen örtük ve çağrışımsal cinsiyetin varlığından da söz edilebilir. Sözelimi çocuk sözcüğünün dilsel bağlama dayalı olarak erkeği işaretlemesi örtük cinsiyeti, belirli sözcüklerin (otobüs şoförü, sekreter) toplumsal-psikolojik deneyime dayalı olarak da kadını ya da erkeği işaretlemesi ise çağrışımsal cinsiyeti göstermektedir (Braun, 2000, 2001).

Bu çalışmanın amacı, toplumsal-psikolojik bağlam içeriği taşıyan çağrışımsal cinsiyet olgusunun belirli ulamlar çerçevesindeki görünümünü betimlemektir. Bu amaç doğrultusunda, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen yetişkin bireylerce (18-45 yaşlar) çağrışımsal cinsiyetin Türkçedeki algılanışının nasıl olduğu saptanacaktır. Katılımcı grubu, Türkçeyi A1 düzeyinde öğrenmiş ve belirli bir süredir Türkiye'de yaşayan 50 kadın ve 50 erkekten oluşmaktadır. Çağrışımsal cinsiyetin sorgulanacağı ulamlar; hayvan, sebze/meyve, giysi, meslek, renkler'dir. Her ulam üyesi için A Frequency Dictionary of Turkish'te (Aksan, Aksan, Mersinli ve Demirhan, 2017) yer alan sıklığı en yüksek 20 sözcük belirlenmiştir. Katılımcılara kapalı uçlu nitelik taşıyan 3 seçenekli (eril, dişil, yansız) sormaca uygulanmıştır. Ön bulgulara göre, ulamlar kendi içinde ayrı ayrı değerlendirildiğinde yansız ve dişil cinsiyet işaretlemeleri ağırlıklı olarak görülmektedir. Sözelimi meslek ulamında meslek ve öğretmen sözcüklerinin yansız atama aldıklarına ilişkin gözlem öne çıkmaktadır. Ayrıca belirgin bir başka sonuç da, hemşire sözcüğünün doğal cinsiyetle ilişkilendirildiği ve buna göre cinsiyet atandığı açık bir biçimde görülmektedir. Türkçede hemşire sözcüğü belirgin bir biyolojik cinsiyet çağrışımına sahip olmasına karşın günümüzde bu algımanın, yapılan işaretlemelerden de anlaşılacağı gibi, 'erkek hemşire' olgusu ile kısmen de olsa değişime uğradığı görülmektedir. Katılımcıların Türkiye'de Türkçeyi yabancı dil olarak öğrendikleri düşünüldüğünde söz konusu dil ve kültürün cinsiyet algılamalarını da Türkçe bağlamında benimsedikleri görülmektedir. Ne de olsa, katılımcılar Türkiye'de yaşamakta ve kitle iletişim araçlarını izlemekte, sosyal medya vb. ortamlarda yer almaktadırlar.

Kaynakça

- Aksan, Y., Aksan, M., Mersinli, Ü. ve Demirhan, U. U. (2017). A Frequency Dictionary of Turkish. Routledge: London and New York.
- Braun, F. (2000b). Gender in the Turkish language system. *Turkic Languages*, 4, 3-21.
- Braun, F. (2001). "Turkish. The Communication of Gender in Turkish". In: Hellinger, Marlis & Bußmann, Hadumod (eds.): *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men. Volume 1*. John Benjamin's Publishing Company: Amsterdam. 283- 310.
- Comrie, B. (1999). Grammatical gender systems: A linguist's assessment. *Journal of Psycholinguistic Research*, 28(5), 457-466.
- Corbett, G. G. (1991). *Gender*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Corbett, G. G. (2014). *The Expression of Gender*. De Gruyter Mouton: Berlin, Germany.
- Hellinger, M. ve Bußmann, H. (2003). The linguistic representation of women and men. In: Hellinger, Marlis & Bußmann, Hadumod (eds.): *Gender Across Languages. The Linguistic Representation of Women and Men. Volume 3*. John Benjamin's Publishing Company: Amsterdam. 1-26.
- Kerimoğlu, C. ve Doğan, G. (2015) Türkçede cinsiyet görünümleri ve çağrışımsal zihniyet: Türklük Bilimi Araştırmaları, 38, 133-178.

"Bu Kural O Kadar Da Basit Değil": *dA* ve *-DA*'nın Yazımı Üzerine Bir Dil İdeolojisi İncelemesi

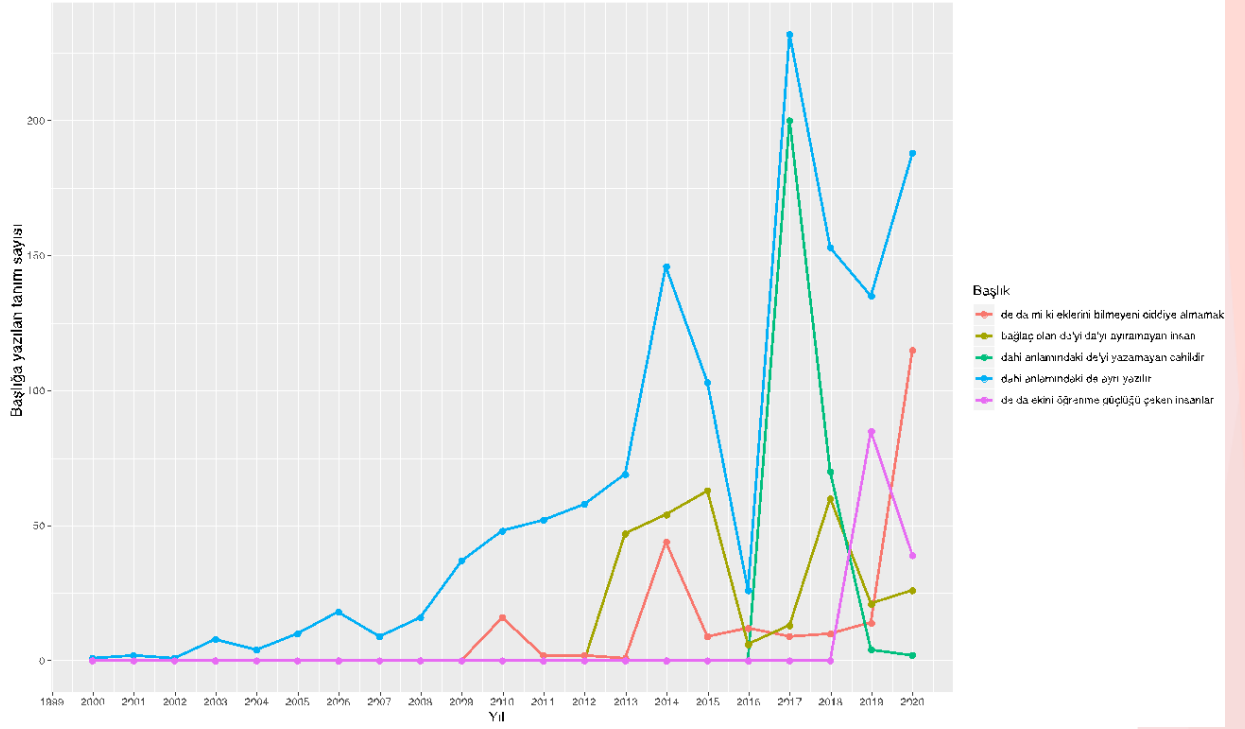
Emre Yağlı, Emel Kökpınar Kaya

Hacettepe Üniversitesi

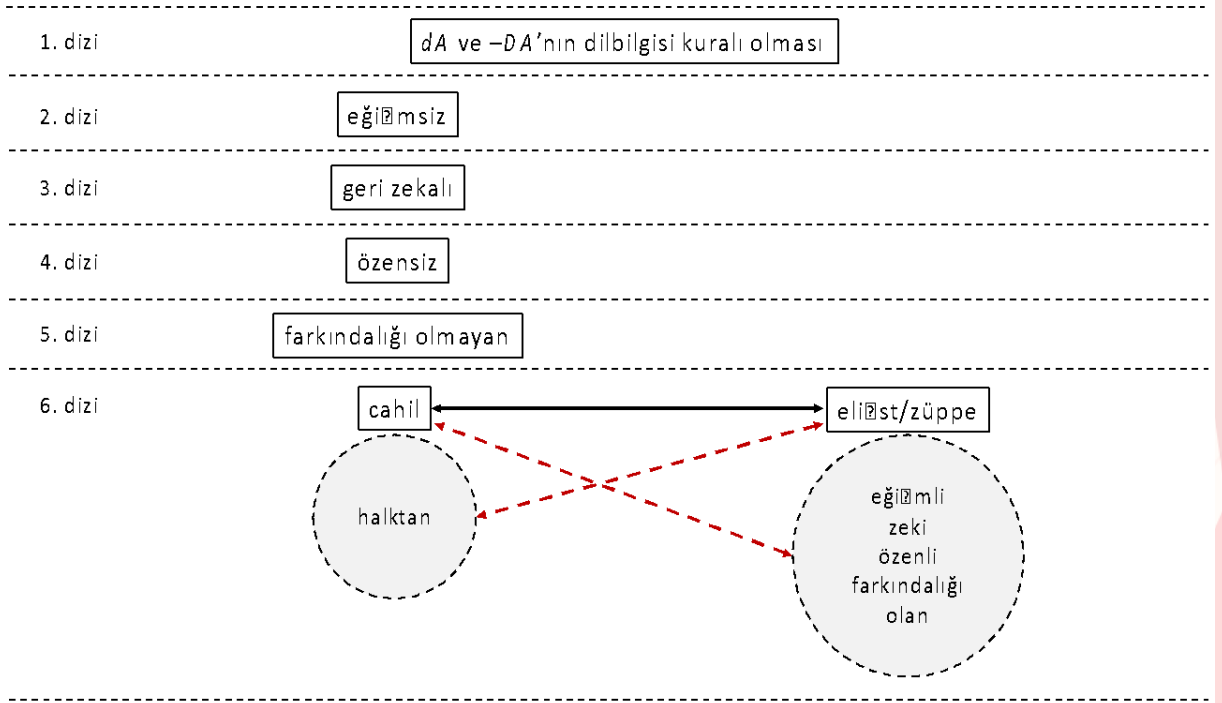
dA, Türkçede bağlaç olarak kullanılmasının yanında, katkı verme, karşıtlık sunma, sürdürme, konu değiştirme ve vurgulama gibi işlevlere sahip söylem belirleyicisi görevinde bulunan bir biçimcedir. Bu biçimce ile yazım ve söyleyiş benzerliği gösteren *-DA* ise kalma durumu belirticisidir. Toplumsal alanda *dahi* anlamındaki *de*, *bağlaç olan de* ve *de da eki* ifadeleriyle adlandırılan bu birimler, dil kullanıcılarının birbirlerine yönelik geliştirdikleri ve sergiledikleri tutumları görünür kılmaktadır. Bu gözlem ile çalışma, dil kullanıcılarının dile yönelik sahip oldukları değerler çerçevesinde algıladıkları dilsel birimlere getirdikleri bu yargıları dil ideolojisi bağlamında ele almaktadır. Bununla birlikte çalışma, *dA* ve *-DA* dilsel birimleri üzerinden toplumsal olan ile dilbilimsel olan arasındaki bağlantıda gerçekleşen etkileşime ve bu etkileşimin çokluluğuna, bağlam-bağımlı olmasına ve konuşucuların sosyokültürel deneyimlerinde inşa edilmesine ölçünlü dil ideolojisi üzerinden açıklama getirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, çevrimiçi bir bağlantılı metin sözlüğü olan Ekşi Sözlük'te kullanıcılar tarafından 1999 – 2019 yılları arasında *dA* ve *-DA* birimlerinin kullanımına yönelik yazılan 1316 sözlük girdisi veri olarak alınmıştır (bkz. Şekil 1). Elde edilen veri, Kroskrity (2004) tarafından dil ideolojisinin anlamlılığının ayrıtılmasına yönelik analitik bir araç olarak sunulan çerçeve benimsenerek incelenmiş ve Silverstein (2003) tarafından sunulan *belirtisel dizi* (İng. indexical order) ve Jaffe (2009) tarafından ortaya konan *toplumdilbilimsel duruş* (İng. sociolinguistic stance) kavramları üzerinden tartışılmıştır. Çalışmada, *dA* ve *-DA* kullanımının bir dilbilgisi kuralı olduğu görüşünden hareketle, kendini *dA* ve *-DA* birimlerini dilbilgisi kurallarına uygun kullanmak üzerinden *eğitimli* olarak inşa eden bir grubun, diğer grubu *eğitimsiz*, *geri zekalı*, *özensiz*, *farkındalığı olmayan* ve *cahil* olarak inşa ettiği görülmektedir. Buna ek olarak, zaman içerisinde bu etiketlemelerin *cahil* adlandırmasını ortaya çıkardığı ve bu şekilde etiketlenen grubun da bir tepki olarak kendine *halktan olmak* özelliğini atfettiği, kendini *cahil* olarak adlandıran grubu ise *elitist* ve *züppe* olarak nitelediği bulgulanmıştır (bkz. Şekil 2). Sonuç olarak, *dA* ve *-DA* birimleri üzerinden yürütülen dil ideolojisinin belirli toplumsal ve kültürel kimlikleri inşa ettiği görülmüştür.

Kaynakça

- Duman, D. (2013). Medyada "doğru" Türkçe tartışmaları üzerine: Betimleyici-kuralcı yaklaşımlar ve ötesi. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 64, 151–174.
- Errington, J. (2001). Ideology. A. Duranti (Ed.), *Key terms in language and culture* içinde (s. 205–227). Malden: Blackwell.
- Jaffe, A. (2009). *Stance: Sociolinguistic perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Kroskrity, P. V. (2004). Language Ideologies. A. Duranti (Ed.), *A companion to linguistic anthropology* içinde (s. 496–517). Oxford: Blackwell.
- Lippi-Green, R. (2004). Language ideology and language prejudice. E. Finegan & J. R. Rickford (Ed.), *Language in the USA: Themes for the Twenty-First Century* içinde (s. 289–304). Cambridge: Cambridge University Press.
- Oktar, L. (2005). Dil kullanımı ve toplumsal kimlikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 73–83.
- Silverstein, M. (1979). Language structure and linguistic ideology. P. Clyne, W. Hanks, & C. Hofbauer (Ed.), *The elements* içinde (s. 193–248). Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Silverstein, M. (2003). Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication*, 23, 193–229.

Şekil 1. Çalışmanın verisi

Şekil 2. Belirtisel dizi

Konuşma Türkçesinde Sözcüksel Olmayan Geribildirimlerin Kullanımında Grupsal Farklar

Kadriye Aytaç-Demirçivi¹, Hale Işık-Güler²

Aksaray Üniversitesi¹

Orta Doğu Teknik Üniversitesi²

Türkçe’de ve diğer dillerde geribildirimler üzerine yapılmış geçmiş çalışmalar konuşmada bu dilsel öğelerin temel olarak *onaylama*, *konusmayı devam ettirme*, *kavrama*, *ilgi* ve *dikkat gösterme* gibi işlevlere sahip olduğunu göstermektedir (bkz. Aare, Włodarczak ve Heldner, 2014; Pipek, 2007; Cutrone, 2014; Çubukçu, 2005; Ruede, Muller, Stuker ve Waibel, 2017; Schegloff, 1982; White, 1989). Bu çalışma geribildirimlerin Türkçe sözlü derlem verisindeki işlevlerini, hangi sözcüksel olmayan geribildirimlerin hangi tür işlevlerle birlikte kullanıldıklarını ve veride doğal olarak oluşan gruplarda geribildirimlerin kullanımını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada veri kaynağı olarak Sözlü Türkçe Derlemi (2.0), geribildirimlerin işlevlerini tanımlamak için ise EXMaRALDA derlem analiz araçları kullanılmıştır. Çalışmada, üç temel ortamda gerçekleşen (aile ve/veya akrabalar, aile ve arkadaşlar, ve arkadaşlar ve/veya tanıdıklar) 61 konuşmadan oluşan bir alt derlem oluşturulmuştur. Bu türdeki konuşmalar daha doğal oluşumlu, hazırlıksız oldukları için ve konuşmadaki kişiler birbirlerine daha yakın ilişkide oldukları için seçilmiştir. Çalışmada farklı yaş ve cinsiyet grupları ele alındığından, Hawkley, Williams ve Cacioppo (2011) takip edilerek, üç farklı yaş grubu oluşturulmuştur. Birinci grup yaşları 18 ile 25 arasında değişen genç erişkinlik dönemindeki konuşmacılar, ikinci grup yaşları 26 ile 50 arasında değişen orta yaşlılık dönemindeki konuşmacılar ve üçüncü grup ise 50 yaş üzerindeki ileri yaşlı kişilerden oluşmaktadır. Verideki geribildirimlerin işlevlerini belirleyebilmek için erişilen 2231 geribildirim üzerine detaylı bir işlevsel analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre geribildirimler için önceki çalışmalardan farklı gösteren işlevlerle birlikte 2 temel işlev ve 16 alt işlev belirlenmiştir. Geribildirimlerin ilk temel işlevi ‘konuşma akışını düzenlemek’, ikinci temel işlevi ise ‘konuşmacıların konu hakkındaki tutumlarını yansıtmak’ olarak bulgulanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında geribildirimlerin işlevlerinin farklı yaş ve cinsiyet kombinasyonlarından oluşan gruplara göre dağılımı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre sadece kadınlar ya da çoğunlukla kadınlardan oluşan genç konuşmacıların daha fazla olduğu gruplarda geribildirimlerin temel işlevlerinin ‘onaylamak’ olduğu görülürken, orta yaşlı ya da ileri yaşlı konuşmacıların olduğu gruplarda geribildirimlerin temel işlevinin ‘konuşmayı devam ettirmek’ olduğu gözlemlenmiştir. Sadece erkekler ya da çoğunlukla erkeklerden oluşan orta yaşlı ve ileri yaşlı konuşmacıların daha fazla olduğu gruplarda ise geribildirimler temel olarak ‘konuyu devam ettirmek’ için kullanılırken genç konuşmacıların olduğu gruplarda temel olarak ‘onay’ için kullanılmaktadırlar. Çalışmanın son kısmında sözcüksel olmayan geribildirimlerin veride doğal olarak oluşan gruplarda görünüm temelli dağılımları incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre geribildirimlerin çoğunlukla onay için kullanıldığı gruplarda *hı-hı*, konuşmayı devam ettirmek için kullanıldığı gruplarda *hı*, *hm*, *hmm*, kavrama için kullanıldığı durumlarda *ha* ve *haa* gibi geribildirimlerin daha çok kullanıldığı görülmüştür. Çalışma sonuçları geribildirimlerin kullanımının farklı yaş ve cinsiyet kombinasyonlarından oluşan gruplara göre bazı farklılıklar gösterdiğini ortaya koyarken, Uğraş Toplulukları Kuramı’na (İng. Community of Practice) (Wenger, 1998) paralel olarak geribildirimlerin kullanımının konuşmanın konusuna ve konuşmacıların demografik bilgilerine bağlı olarak ortak bir uğraşı etrafında değişebileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Aare, K., Włodarczak, M., & Heldner, M. (2014). Backchannels and breathing. *Proceedings of FONETIK 2014* (pp. 47-52). Stockholm, Sweden.
- Cutrone, P. (2014). A cross-cultural examination of the backchannel behavior of Japanese and Americans: Considerations for Japanese EFL learners. *Intercultural Pragmatics*, 11(1), 83–120.
- Çubukçu, H. (2005). Karşılıklı konuşmada destekleyici geri bildirim. *XVIII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri Kitabı* (s. 289-304). Ankara.
- Hawkley, L. C. , Williams, K. D. , & Cacioppo, J. T. (2011). Responses to ostracism across adulthood. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 6(2), 234-243.
- Pipek, V. (2007). *On backchannels in English conversation* (Unpublished Diploma Thesis). Brno, Czechia: Masaryk University. Retrieved from https://is.muni.cz/th/80205/pedf_m/Thesis.pdf
- Ruede, R., Muller, M., Stuker, S., & Waibel, A. (2017). Enhancing backchannel prediction using word embeddings. *Proc. Interspeech* (p. 879-883).
- Schegloff, E. A. (1982). Discourse as an interactional achievement: Some uses of 'uh huh' and other things that come between sentences. In D. Tannen (Ed.), *Analyzing discourse: text and talk* (pp. 71-93). Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, S. (1989). Backchannels across cultures: A study of Americans and Japanese. *Language in Society*, 18(1), 59-76.

‘Önce Müşteri Memnuniyeti’: Kurumsal Kimliği Sergileme ve Sürdürme Uygulamalarına Mikro-Analitik Bir Bakış

Merve Bozbiyık¹, Esranur Efeoğlu Özcan², Hale Işık-Güler¹

Orta Doğu Teknik Üniversitesi¹

Gazi Üniversitesi²

Konuşucuların ortak inşasıyla oluşan söylemde ‘yüz’ün (İng. face) (Goffman, 1967) nasıl sergilendiğini, korunduğunu ve yeniden kazanıldığını inceleyen İncelik/Kabalık teorileri (Brown ve Levinson, 1978, 1987; Culpeper, 1996; 2005; Culpeper & Terkourafi, 2017) bir konuşucunun etkileşim kurduğu diğer konuşuculara, içinde bulundukları mekân ve duruma göre farklı yüz korunumu (İng. face saving) stratejileri sergileyebildiğini göstermiştir. Yüz korunumu stratejilerinin sıklıkla gözlemlendiği etkileşim türlerinden biri olan çatışma ve anlaşamama durumları alanyazında farklı söylem türlerinde kapsamlı olarak incelenmiş olup (örn. Holmes, 2000; Holmes ve Stubbe 2003; Halbe, 2011) bir iş yeri söylemi türü olan ve özellikle sorun çözme hedefine yönelik bir etkileşim desenine sahip çağrı merkezi konuşmaları; müşteri ve operatör etkileşiminde ortaya çıkan ‘yüz’ ile ilişkili söylemsel uzlaşım stratejilerine sıklıkla örnek sunmaktadır.

Bu çalışmada, 1142 dakikalık bir çağrı merkezi verisi içinde yer alan ve operatör-müşteri arasında inşa edilen söylem yapılarından biri olan çatışma odaklı bir etkileşim vakası ele alınmıştır. Bu etkileşimde; konuşucular tarafından kullanılan incelik/kabalık stratejileri kapsamında müşterinin hedefine ulaşmak için sergilediği ‘kişisel yüz’ uygulamaları ile buna karşılık operatörlerin ‘profesyonel yüz’ koruma uygulamaları, Konuşma Çözümlemesi (KÇ) (Sacks, Schegloff, & Jefferson, 1974) yönteminin detaylı bakış açısı ile incelenmiştir. Müşterinin alaycı hürmet ifadeleri, buyrum çekimli eylem kullanımı, örtüşmeler, resmi olmayan dil kullanımı gibi operatörlerin profesyonel yüzünü tehdit edici uygulamalar sergilediği, operatörlerin ise yumuşatma, uzun sessizlikler, hatta bekletme, farklı operatöre/yöneticiye aktarma gibi çeşitli söylemsel stratejilerle profesyonel yüzü koruma ve yeniden inşa etme çabası içinde oldukları gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ayrıca müşterinin aynı konu ile ilgili görüştüğü iki farklı operatörün farklı yüz sergileme ve koruma yöntemleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Çağrı merkezi operatörlerinin profesyonel kimliği gösterme ve koruma uygulamaları daha önce farklı bağlamlarda incelenmesine rağmen, (örn. Orthaber & Márquez Reiter, 2011; Jagodziński & Archer, 2018) Türkiye bağlamındaki uygulamaların ilk kez incelendiği bu araştırma ile; iş yeri iletişimlerindeki operatör-müşteri etkileşiminde ‘yüz’ ihtiyaçları ve çatışma çözümünü sağlayıcı stratejilerin saptanabilmesine, ayrıca bu doğrultuda bir kâr amacı gütmeyen çağrı merkezi operatör eğitimi çerçevesi tasarlanabilmesi hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Brown, P. & S. Levinson. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Culpeper, J. (1996). Towards an anatomy of impoliteness. *Journal of Pragmatics*, 25, 349-367.
- Culpeper, J. (2005). Impoliteness and entertainment in the television quiz show: The Weakest Link. *Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture*, 1, 35-72.
- Culpeper, J., & Terkourafi, M. (2017). Pragmatic approaches (im)politeness. In *The Palgrave Handbook of Linguistic (Im)politeness* (pp. 11-39). Palgrave Macmillan.
- Goffman, E. (1967). On face-work: An analysis of ritual elements in social interaction. *Reflections*, 4(3), 7-13.
- Halbe, D. (2011). Language in the military workplace—between hierarchy and politeness. *Text & Talk - An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse & Communication Studies*, 31(3), pp. 315-334.
- Holmes, J. (2000). Politeness, power and provocation: How humor functions in the workplace. *Discourse Studies*, 2(2), 159-185.
- Holmes, J. & Stubbe, M. (2003). *Power and politeness in the workplace*. London: Longman.
- Holmes, J. (2006). Sharing a laugh: Pragmatic aspects of humor and gender in the workplace. *Journal of Pragmatics*, 38(1), 26-50.
- Jagodziński, P., & Archer, D. (2018). Co-creating customer experience through call centre interaction: Interactional achievement and professional face. *Journal of Politeness Research*, 14(2), 257-277.
- Orthaber, S. & Márquez-Reiter, R. (2011). 'Talk to the hand': Complaints to a public transport company. *Journal of Pragmatics*, 43, 3860-3876.
- Sacks, H., Schegloff, E. A., & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50 (4), 696-735.

Türkçe Gündelik Söylemde Yinelemeler ve İşlevleri

Gülsüm Songül Ercan¹, Derya Aydın², Özgül Başaran³

Dokuz Eylül Üniversitesi¹

Türk Hava Kurumu Üniversitesi²

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü³

Karşılıklı konuşmada gerek ardışık bağlamlarda gerekse belli konuşma pratiklerinde konuşucuların daha önce söyledikleri şeyleri aynı sözcüklerle dile getirmeye eğilimli oldukları belirtilmektedir (Schegloff, 2004). Konuşucunun kendi konuşmasını ya da diğer bir konuşucunun konuşmasını, bilinçli bir biçimde tekrarlama "(edimbilimsel) yineleme" olarak adlandırılmaktadır (Siddis ve Wolf, 2015). Karşılıklı konuşmada evrensel ve doğal bir olgu olarak görülen (Meritt, 1994; Tannen, 2007) yinelemeler, çocuk konuşmaları (Bannard ve Lieven, 2003), doktor-hasta söylemi (Ferrara, 1994), hizmet sunumu (Svennevig, 2004), pilotlar ve hava trafik kontrolörlerinin konuşmaları (Cushing, 1994), radyo (Couper-Kuhlen, 1996) ve televizyon programları (Rabab-ah ve Abuselek, 2012) ikinci dil edinimini içeren sınıf-ıçi söylemi (Dörnyei ve Scott, 1997 ; Genç ve diğerleri, 2010; Bada, 2010) ve sözlü öyküleme (Yemenici, 1996) gibi pek çok konuşma türünde gözlenmektedir.

Yinelemeler sözcük, öbek ya da tümce birebir korunarak, kısmen değiştirilerek ya da açılanarak gerçekleştirilebilmektedir (Johnstone, 1994; Tannen, 2007). Alanyazında yinelemenin kim tarafından yapıldığına göre "kendini yineleme" ve "diğerini yineleme" olmak üzere iki alt ulamı saptanmıştır (Johnstone, 1994; Finkbeiner ve Freywald, 2018). Gündelik konuşmada kendini yineleme (i) söz sırası alma/sürdürme, (ii) bir sözceyi vurgulama/açıklama/genişletme, (iii) bir sonraki sözcenin planlanması için zaman kazanma, (iv) konuşmayı sürdürme ve (v) onarım gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Norrick, 1987; Tannen, 2007; Tekdemir Yurtdaş, 2012). Diğerini yineleme ise (i) dinlediğini gösterme, (ii) uzlaşma/reddetme, (iii) şaşırma, (iv) mizah vb. işlevleri yerine getirmektedir (Tannen, 2007; Bublitz, 1989; Tekdemir Yurtdaş, 2012).

Alanyazında yinelemelere en çok gündelik konuşma söyleminde başvurulduğuna dikkat çekilmektedir (Norrick, 1987; Fujimura-Wilson, 2007). Bu nedenle çalışmamızda Türkçe gündelik konuşma söyleminde; "Hangi yineleme türü daha sık kullanılmaktadır?" ve "Yinelemeler hangi edimbilimsel işlevlerle kullanılmaktadır?" sorularına yanıt aranmaktadır. Bu amaçla, aralarında arkadaşlık ilişkisi bulunan ve en az lisans mezunu olan 34 kişilik katılımcı grubundan alınan 7 saatlik gündelik konuşma kaydı Karşılıklı Konuşma Çözümlemesi çerçevesinde incelenmiştir. Konuşma kayıtlarından elde edilen 47.315 sözcüklük çevriyazı metni çözümlenerek yinelemeler seçkili/amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Yinelemelerin belirlenmesinde "kısmen değiştirilen yinelemeler" ve "açımlamalar" inceleme dışında tutulmuş, sadece Türkçe alanyazında benzer katılımcı grubunda daha önce incelenmediği gözlemlenen birebir yinelemeler dikkate alınmıştır. Veri tabanının incelenmesi hala devam etmektedir. Bulguların Türkçe gündelik konuşma söyleminde birebir yinelemelerin kendini yineleme ve diğerini yineleme ulamları açısından farklılık gösterip göstermediğinin saptanması, edimbilimsel işlevlerinin belirlenerek alanyazınla ne derecede örtüşüğünün belirlenmesi ve hangi ulamın ve işlevlerin daha yoğunlukla kullanıldığının istatistiksel olarak anlamlılığının ortaya konması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Bada, E. (2010). Repetitions as vocalized fillers and self-repairs in English and French interlanguages. *Journal of Pragmatics*, 42(6), 1680-1688.
- Bannard, C., & Lieven, E. (2012). Formulaic language in L1 acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 32, 3-16.
- Bublitz, W. (1989). Repetition in Spoken Discourse. *Anglistentag*. 352-368.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth 1996. The prosody of repetition: On quoting and mimicry. In Couper-Kuhlen, Elizabeth & Margret Selting (eds.). *Prosody in Conversation: Interactional Studies*, 366–405. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cushing, Steven 1994a. "Air Cal three thirty six, go around three thirty six, go around": Linguistic repetition in air-ground communication. In Johnstone, Barbara (ed.). *Repetition in Discourse: Interdisciplinary Perspectives*, Vol. 2, 53–65. Norwood, NJ: Ablex.
- Dörnyei, Z., & Scott, M. L. (1997). Communication strategies in a second language: Definitions and taxonomies. *Language learning*, 47(1), 173-210.
- Finkbeiner, R., & Freywald, U. (Eds.). (2018). *Exact Repetition in Grammar and Discourse* (Vol. 323). Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Fujimura-Wilson, K. (2007). Japanese exact repetitions involving talk among friends. *Discourse Studies*, 9(3), 319-339.
- Genç, B., Mavaşoğlu, M., & Bada, E. (2010). Types and Functions of Repetitions in the Narrations of Turkish Speakers of French. *NOVITAS-ROYAL*, 4(2), 216-224.
- Johnstone, B. (Ed.). (1994). *Repetition in discourse: Interdisciplinary perspectives* (Vol. 2, pp. 47-48). Norwood, NJ: Ablex.
- Merritt, M. (1994). Repetition in situated discourse-Exploring its forms and functions. *Advances in discourse processes*, 47, 23-23.
- Norrick, N. R. (1987). Functions of repetition in conversation. *Text-Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 7(3), 245-264.
- Rabab'ah, G., & Abuseileek, A. F. (2012). The pragmatic functions of repetition in TV discourse. *Research in Language*, 10(4), 445-460.
- Schegloff, Emanuel A. (2004). On dispensability. *Research on Language and Social Interaction* 37(2), 95–149.
- Sidtis, D. V. L., & Wolf, R. (2015). Pragmatic verbal repetition: review and application of a new method of quantification. *Text & Talk*, 35(2), 263-287.
- Svennevig, Jan 2004. Other-repetition as display of hearing, understanding and emotional stance. *Discourse Studies* 6(4), 489–516
- Tannen, D. (2007). *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse* (Vol. 26). Cambridge University Press.
- Tekdemir Yurtdaş, G. (2012). Repetitions in Turkish: Talk among friends. *Forum Qualitative Sozialforschung/ Forum: Qualitative Social Research* 13(2).

Akademik Çalışma Ortamındaki İlişkisel "Sahne Arkası" Şikayetlere Konuşma Çözümlemesi Çerçevesinden Bir Bakış

Özlem Özbakiş, Hale Işık-Güler

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

İş yerlerinin bireylerin sadece görev tamamlamak için bir araya geldiği yerler olmadığı, aynı zamanda bireylerin birbirleriyle etkileşim içinde oldukları "sosyal alanlar" olduğu (Lutgen-Sandvik, Riforgiate ve Fletcher, 2011), iş yeri konuşmalarını farklı yöntemlerle analiz eden birçok çalışmada vurgulanmıştır (bkz. Coupland, 2014; Koester, 2006; Mullany, 2013). Bu nedenle iş yeri konuşmalarını analiz eden çalışmalar sadece işlemsel (İng. transactional) hedeflere değil aynı zamanda ilişkisel (İng. relational) hedeflere de odaklanmışlardır (Holmes, 2000; McCarthy, 2000, Holmes & Stubbe, 2003). Bu bağlamda, bu çalışma Türkiye'de akademik bir çalışma ortamındaki iş arkadaşları arasında gerçekleşen öğle molası etkileşimlerinde (1) mevcut olmayan üçüncü şahıslarla ilgili yapılan şikayetlerin sosyal bir eylem olarak nasıl açığa çıktığını ortaya koymayı ve (2) mevcut çalışma iş arkadaşları arasındaki ilişkisel konuşmada mevcut olmayan üçüncü şahıslarla ilgili şikâyetle bulunmanın söylemsel işlevlerini incelemektedir. Böylelikle Türkiye bağlamında ilk defa akademik çalışma ortamlarında 'sahne arkası' etkileşimleri (Goffman, 1959; Stubbe, 2017) konuşma çözümlemesi çerçevesinde irdelenmektedir. Araştırma verisi, Türkiye'deki bir üniversitede 10 saatlik video kaydı altına alınmış öğle molaları sırasındaki ofis konuşmaları örnekleminden oluşmaktadır. Veri analizinde Konuşma Çözümlemesi yöntemi çerçevesinde katılımcıların etkileşim içindeki sözlü ve sözsüz katkıları mikro analitik ve dizisel açılardan incelenmiştir. Böylece, konuşmacıların, söz sırası alımında kendilerini sonraki konuşmacı olarak seçerek, şikayet etme dizisini başlatarak, ara-genişletme (İng. post-expansion) gibi genişlemeler (İng. Expansion) kullanarak şikayet konusunu detaylandırdıkları gözlenmiştir. Bunun yanı sıra, örtüşmeler (İng. Overlap) ve mandallama (İng. latched forms) da şikayet ederken sık sık kullanılmıştır. Ayrıca konuşmacıların etkileşimsel kaynaklarla birlikte yapılan şikayetin konusunu değiştirdikleri ve yeniden yönlendirdikleri de bir diğer bulgular arasındadır. Bulgular, akademik iş yeri ortamında iş yerinde ilişkisel konuşma etkileşimi yoluyla katılımcıların iş birliği içinde nasıl şikayette bulunabileceğini, ve bunun ötesinde etkileşim sırasında şikayette bulunarak nasıl birbirleriyle "yakınlık" kurduklarını (Drew & Walker, 2009) ve bu yakınlığın konuşmanın dizisel düzeninde yeğlenen (İng. preferred responses) ve yeğlenmeyen yanıtlarla (İng. dispreferred responses) nasıl değişkenlik göstererek katılımcıların şikayet edilen konuda anlaşmazlığa da düşebileceklerini (Traverso, 2009) ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Coupland, J. (2014). *Small talk*. New York: Routledge.
- Drew, P., & Walker, T. (2009). Going too far: Complaining, escalating and disaffiliation. *Journal of Pragmatics*, 41(12), 2400-2414.
- Goffman, E. (1959). *Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Holmes (2000) 'Doing collegiality and keeping control at work: small talk in government departments', in J. Coupland (ed.): 32–61.
- Holmes, J. and Stubbe, M. (2003) *Power and Politeness in the Workplace*, London: Pearson Education
- Koester, A. (2006). *Investigating workplace discourse*. Routledge.
- Lutgen-Sandvik, P., Riforgiate, S., & Fletcher, C. (2011). Work as a source of positive emotional experiences and the discourses informing positive assessment. *Western Journal of Communication*, 75(1), 2-27.
- McCarthy, M. (2000) 'Mutually captive audiences: small talk and close contact service encounters', in J. Coupland (ed.): 84–109
- Mullany, L. (2013). *Corpus Analysis of Language in the Workplace*. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*.
- Stubbe, M. (2017). *Miscommunication at Work*. *The Routledge Handbook of Language in the Workplace*.
- Traverso, V. (2009). The dilemmas of third-party complaints in conversation between friends. *Journal of Pragmatics*, 41(12), 2385-2399.

Televizyon Haber ve Tartışma Programlarının Dili: Yeniden Söyleyiciliğe Yönelik Bazı Gözlemler

Mine Güven

Doğuş Üniversitesi

Yeniden söyleyicilik (respeaking) (YS), tartışma programları, spor karşılaşmaları ve törenler gibi gerçek-zamanlı TV programlarında başvurulan bir canlı altyazı (CA) yöntemidir. Bu yöntemde, yayında işitilen sözel içerik, mikrofon karşısında kısmen düzenlenmiş biçimde yinelenir. Bu ses girdisi (konuşmacıya bağımlı) otomatik konuşma tanıma (OKT) yoluyla metne dönüştürülür. Bu metin de bir altyazılama bileşeninde düzenlenerek (örn. yanlış tanınan sözcükleri düzeltme, zamanlama, satırlara bölme) yayına hazırlanır (Lambourne, 2006). Türkiye'de henüz uygulanmayan CA'nın haber bültenleri ve acil durumlarda gerçekleştirilmesi için teknolojik gelişmelerin izlenerek araştırma yapılması ve sürdürülebilir hizmet için bir "insan gücü ve teknoloji" altyapısının oluşturulması beklentisi dile getirilmiştir (RTÜK, 2019, s. 48).

Bu çalışmanın amacı, TV haber/tartışma programlarında YS'ye başvurulduğu takdirde konuşma dilinin sözdizim, anlam ve söylem düzeylerindeki hangi yönlerinin dikkate alınması gerekeceğini araştırmaktır. Bu amaçla, 24 Temmuz-7 Ağustos 2019 arasında, 17 farklı TV kanalında yayınlanmış haber bülteni, ekonomi ve tartışma program kesitlerinden oluşturulmuş bir derlem (toplam 76 dakika 6 saniyelik ses/görüntü kaydı; çevriyazı; ekran yazıları; sözsüz içerik için notlar) nitel yöntemle ayrıntılı bir biçimde çözümlenmiştir.

TV haber ve tartışma programlarının dili, çeşitli açılardan ele alınmışsa da (örn. Yemenici, 1998; Yemenici, 1999; Ilgın, 2003) YS bağlamında konuşma diline odaklanan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. CA'nın olabildiğince az gecikmeyle (örn. Birleşik Krallık'ta 3 saniye) ama yüksek doğruluk oranıyla (örn. İspanya'da %98) sunulması beklenmektedir (Romero Fresco, 2016, s. 68, 61). OKT'den kaynaklanan gecikme azaltılabilmişse de (örn. Saraçlar ve başk., 2002), radyo/TV haberlerinin çevriyazısına yönelik (konuşmacıdan bağımsız) OKT'de sözcük hata oranı, (Türkçenin eklemeli dil oluşu ve sözcük dizilişi nedeniyle) tanıma birimine (sözcük, gövde + ek, biçimcik) ya da akustik modelin eğitim yöntemine bağlı olarak değişmekte olup (örn. Arısoy ve başk., 2009, s. 3, Tablo 3, s. 6, Tablo 5, s. 7 'deki verilere göre %20 civarında) derin sinir ağları sayesinde %10 civarına indirilebilmiştir (Arısoy & Saraçlar, 2018, Tablo 1, s. 4).

Veri çözümlemesinin ilk bulgularına göre, (sözcüksel içerik taşımayan birimler (örn. /ε:/) çıkarılmış; sayısal değerler yazıyla; işitildiği gibi yazıya geçirilmiş (örn. *diiil*)) toplam 9.262 sözcük içeren derlemde ortalama konuşma hızı dakikada 121,71 sözcük; ortalama sözcük uzunluğu ise (noktalama işaretleri dahil) 6,41 karakter olarak hesaplanmıştır. Bu sözel içerik (sayısal değerler rakamla; yarım kalan sözcükler çıkarılmış; ölçünlü yazım ve noktalama kullanılmış) altyazılara dönüştürülecek olsaydı saniyede ortalama 14,57 karakter hızına ulaşıldı. (Rahatça okunabilecek, 6 saniye kuralına uygun) saniyede 12 karakter hızındaki altyazılar içinse içeriğin YS aşamasında en az %18 oranında kısaltılıp yoğunlaştırılması gerekirdi. Bu çalışmada, bu metin düzenleme işlemini sözdizim, anlam ve söylem düzeyinde etkileyebilecek öğelere (örn. devrik/yarım/dilbilgisel olmayan yapılar (1, 2, 3), tutum/kiplik ifadeleri (1, 4), yinelemeler, söylem belirleyicileri (örn. *acaba, yani, bakın, şimdi*)) odaklanılarak olası sorun ve çözümler tartışılacaktır.

(1) Ayrıca yeri gelmişken söyliyim. Bi espri mahiyetinde ols- o- olup olmadığına siz karar verin. Hiçbir mülteci de bayramda memleketine gidip de geri gelmez. (TK-E-2)

(2) İkinci hedefinin de başka yere kayıtlı olan ee İstanbul'daki Suriyelilerin kayıtlı olan ee yerlere göndermek. (TM-K-1)

(3) Suriye meselesinden dolayı neredeyse Türkiye'yle yakın olmasa bile ama nüfusu oranında ciddi anlamda bir göçmen nüfusuna sahip. (TK-E-4)

(4) Ama yalanlasınlar kardeşim. İnşallah diyorum bak. Yalandır. Bakın bu laf- Ben buna hiç ihtimal vermiyorum. (TY-E-1)

Kaynakça

- Arısoy, E. & Saraçlar, M. (2018). Türkçe Haber Programları için Konuşma Tanımanın Tekrar Gözden Geçirilmesi. *IEEE* (2018 26th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU)). 10.1109/SIU.2018.8404597.
- Arısoy, E., Can, D., Parlak, S., Sak, H. & Saraçlar, M. (2009). Turkish Broadcast News Transcription and Retrieval. *IEEE Transactions on Audio, Speech, and Language Processing*, 17, 5, 874-883.
- İlgin, L. (2003). Televizyon Haberlerinde Dil Kullanımı. G. König, N. Büyükkantarcıoğlu & F. Karahan (Ed.) 16. *Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde 97-111. Ankara: Hacettepe Üniv. Yay.
- Lambourne, A. (2006). Subtitle respeaking: A new skill for a new age. *inTRAlinea*, 10, 1-4.
- Radjo Televizyon Üst Kurulu. (2019). *Sağlıkların, İşitme ve Görme Engellilerin Görsel-İşitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi Çalışmayı Sonuç Bildirisi*. Ankara: RTÜK.
- Romero Fresco, P. (2016). Accessing communication: The quality of live subtitles in the UK. *Language & Communication*, 49, 56-69.
- Saraçlar, M., Riley, M., Bocchieri, E. & Goffin, V. (2002). Towards Automatic Closed Captioning: Low Latency Real Time Broadcast News Transcription. *Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing (ICSLP)*, 2002, 1741-1744.
- Yemenici, A. (1998). Haber Tartışmalarında Kullanılan Dil Üzerine bir Araştırma. *Dilbilim Araştırmaları*, 1998, 26-36.
- Yemenici, A. (1999). Konuşma Çözümlemesi: Haber Tartışmalarında Politikacıların Kaçamak Yanıt Stratejileri ile Sunucuların Karşı Stratejileri. *Dilbilim Araştırmaları*, 1999, 33-44.

Türkçede Saltbiçim, Ayrıklık ve Biçimsel Yaratıcılık

Aysun Kunduracı

Yeditepe Üniversitesi

Aronoff (1994) ve Stump (2001) biçimbilimde anlamlı/anlam işlevli en küçük dilsel birim olarak düşünülen "biçimbirim"den (morpheme) farklı olarak, sözdizim ya da anlambilgisiyle güdülenmeyen, yalnızca biçimbilgisel nedenlere bağlı olarak beliren "saltbiçim"lerden (morphome) bahsetmektedir. Aronoff'un da belirttiği gibi, örneğin, Latince gibi çekimsel sınıf içeren dillerde kök ya da tabanların çekimden önce, belirli işlemlerden geçerek çekime hazır duruma gelmesi gerekir. Bu gibi özellikler anlam, ses ya da sözdizimle güdülenmediğinden "saltbiçimsel" (morphomic) olarak değerlendirilmeli ve sözdizim ya da anlamla güdülenen diğer biçimsel özelliklerden (dizimbiçimsel (morphosyntactic), anlambişimsel (morphosemantic)) ayrılmalıdır (krş. Sadler & Spencer, 2001).

Bu çalışma, öncelikle biçimbilimde anlam ve biçimin 1-1 eşleşmesi görüşünü (örn. Halle & Marantz, 1994) sorgulamaktadır. Bu görüşün aksine, çalışma, Türkçede de anlam güdüsü olmayan saltbiçim oluşumları olduğunu ve saltbiçimlerin yalnızca çekimsel değil türetimsel biçim yapısıyla da oluşabileceğini tartışmakta, saltbiçim türetimlerini incelemekte ve betimleyici, durum belirleyici bir yöntem izlemektedir. Çalışma, ayrıca *ayrıklığın* (separationism, Beard, 1995) Türkçe gibi bitişimli dillerde de gerekli olduğunu ortaya çıkarmakta ve anlam-biçim ayrıklığına ulamsal ayrıklığı da ekleyerek ayrıklığı genişletmektedir. Örneğin *okuyucu* sözcüğü, *oku-* kök biçiminin anlamı ve amaçlanan çıktı anlam 'okuma eyleyicisi' dışında bir anlam içermese de, yapı, amaçlanan anlamla etkileşen *-Cl* eklenmesinden önce bir biçim daha içermektedir: *-I* eklenmesi ile *okuy-*. Bu çalışmaya göre bu gibi oluşumlarda anlam güdüsüz biçimsel işlemler devrededir, güdü yalnızca ulamsal ve biçimseldir. *okuyucu*'dan önce oluşan *okuy-* gibi türevlerdeki *-I* eklenmesi, alanyazınında farkedilmeyerek, sonrasındaki *-Cl*, *-Il* gibi eklerle birlikte algılanmıştır: **-ICl* gibi (örn. Schaaik, 2002; Adalı, 2004). Oysaki, *-I* gibi özerk eklenmeler, biçim yapısı açısından son derece önemlidir: (i) Anlam-biçim ayrıklığını, (ii) bağımsız sonbiçimler gibi bağımlı arabiçimlerin de türeyebileceğini ve (iii) biçim yapısına ait taban koşullarını ortaya çıkarmaktadır.

Benzer şekilde, *yaz-I-cl* ifadesinde, örneğin, 'yazı uzmanı, yazı sever' okuması *yaz-* eyleminin anlamı yanında iki anlam daha içermektedir: *-I* eklenmesiyle gelen 'yazma çıktısı' ve *-Cl* eklenmesiyle gelen 'uzman, sever, ilgili'. Bu ilk okumada anlam ve biçim eşitliği söz konusudur. Ancak bu ifadenin bir de 'yazma eyleyicisi, yazan, yazar' şeklinde okuması vardır ki bu okuma için *-I* eklenmesiyle gelen bir 'yazma çıktısı' anlamı yoktur; eylem kökünün anlamına yalnızca *-Cl* ile gelen 'eyleyici' anlamı eşlik etmekte, dolayısıyla öncesindeki *-I* eklenmesi anlamsal bir boşluğa denk gelmektedir. Kısaca bu ikinci okumada 3 biçim ancak 2 anlam söz konusudur. Bu çalışma, anlam güdüsüz bu tür *-I* eklenmelerinin Türkçede daha önce fark edilmemiş bir saltbiçim örneği olduğunu savunmakta ve yalnızca *-Cl* öncesindeki konumla da kısıtlı olmadığını göstermektedir. Bu gibi saltbiçimsel işlemleri inceleyen çalışma, Süreçsel Biçimbilim (örn. Beard, 1995; Pounder, 2000) yaklaşımıyla özerk biçim yapısal çözümler sunmakta, anlam, biçim ve ulam etkileşimlerini betimlemektedir.

Saltbiçimsel işlemler, ayrıca, kimi bilişsel dilbilim modellerinin (örn. van Langendonck, 2007) biçimsel dilbilim modellerini eleştirirken değindiği görüntüsellik ilkesine de açıkça aykırıdır çünkü saltbiçimsel oluşumlar dilin yapısının dünya kavramlarına ya da kavramsal yapıya bağımlı olmadığını göstermektedir: Dil, anlam amacı gütmeyen, kavramsal bir karşılığı olmayan biçimler de türetebilir. Bu açıdan çalışmanın, hem biçimsel dilbilim alanına, hem biçimsel yaratıcılığa, hem alanyazınındaki çekimsel saf biçimlere Türkçeden sunduğu türetimsel örneklerle saltbiçimleri anlamaya, hem de dilde anlam ve biçim ayrıklığına tipolojik olarak bitişimli bir dilden, Türkçeden, destek sunarak katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Aronoff, M. (1994). *Morphology by itself: Stems and inflectional classes*. Cambridge: MIT Press.
- Beard, R. (1995). *Lexeme-morpheme base morphology*. Albany: State University of New York Press.
- Halle, M. & A. Marantz. (1994). Some key features of Distributed Morphology. A. Carnie, H. Harley & T. Bures (Yay.), *Papers on Phonology and Morphology*. Vol. 21 of MIT Working Papers in Linguistics, (ss. 275–288). Cambridge, Mass.: MIT.
- Langendonck, W. van. (2007). Iconicity. Geeraerts D. ve H. Cuyckens (Yay.), *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, (ss. 394–418). Oxford: Oxford University Press.
- Pounder, A. (2000). *Processes and paradigms in word-formation morphology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Sadler, L. & A. Spencer. (2001). Syntax as an exponent of morphological features. G. Booij & J. van Marle (Yay.), *Yearbook of Morphology 2001*, (ss. 71–96). Dordrecht: Kluwer.
- Schaaik, G. van. (2002). *The noun in Turkish. Its argument structure and the compounding straitjacket*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Stump, G. (2001). *Inflectional morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.

İstatistiksel Gizli-Değişken Biçim Bilim Öğrenme Modeli ile Türkçenin Makine Çevirisi

Duygu Ataman

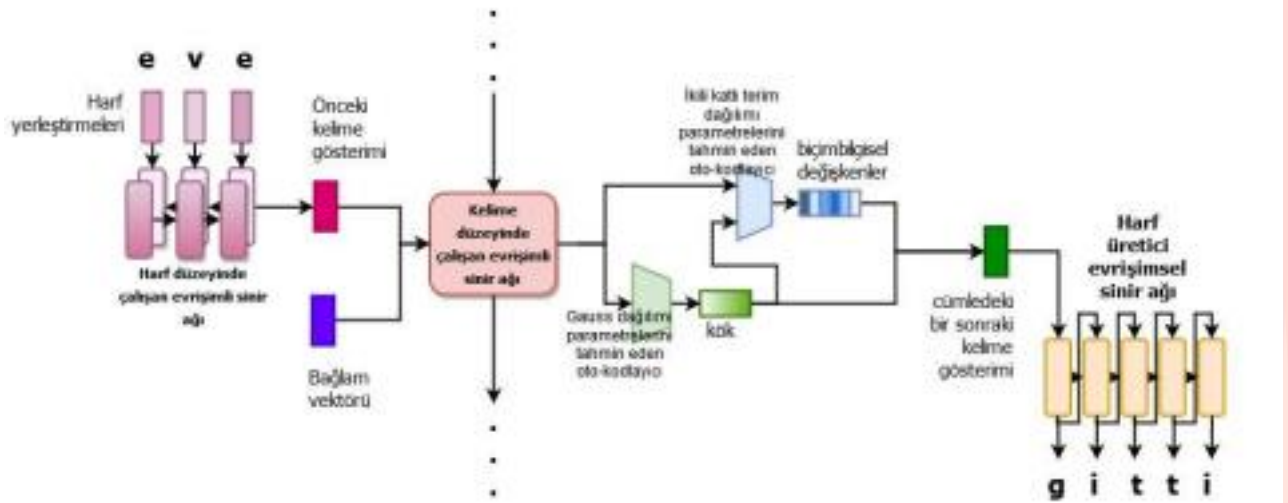
Zürich Üniversitesi

İstatistiksel dil modellemesine dayalı makine çevirisi gibi uygulamalarda kullanılan üretimsel modeller Türkçe gibi biçim bilgisi açısından zengin dillerde oldukça düşük performans göstermektedir. Bu sorun kelimelerin anlamsal ve sözdizimsel özelliklerini ifade etmekte faydalı olan dağılımsal gösterimlerini kelime düzeyindeki atomik işlemlerle kodlayıp bir sözlüğe kaydeden ve bunları daha sonra çeviri üretimi için kullanan istatistiksel makine çevirisi modellerinin bu kodlamayı sadece derlemde bulunan kelimeler için yapabilmesi, dolayısıyla sondan eklemeli dillerde biçimsel dönüşümler nedeniyle oluşabilecek birçok yeni yüzeysel formun anlamsal gösterimi ve üretiminde başarısız olmasından kaynaklanmaktadır. Literatürde birkaç çalışma bu sorunu çözmek için derlemdeki kelimelerin alt sözcük birimlerine ayrılması ve dil modelinin kelimeler yerine bu birimlerden oluşan bir sözlük öğrenmesini önermiştir. Bunlardan en sık kullanılanı, dilbilimsel herhangi bir öngörüye dayanmadan derlem kelime dağarcığını istatistiksel bir algoritmayla sıkıştırma fikrine dayanmaktadır (Sennrich et al. 2016). Ancak kelimelerin biçim bilgisi kurallarına uyulmadan rastgele yerlerden parçalara ayrılmasının cümlede genel anlamsal veya biçim bilgisel özelliklerin yitirilmesine neden olabileceği bilinmektedir (Ataman et al. 2017). Alternatif bir yöntem ise modelin sadece dildeki harfleri kodlayan bir sözlük öğrenip cümleleri doğrudan iki dildeki harfleri birbirlerine eşleyerek çevirmektir (Cherry et al. 2018), ancak bu tarz dil modelleri öğrenme probleminin zorlaşması nedeniyle oldukça derin yapay sinir ağı mimarileri gerektirmekte ve pratikte kullanılmamaktadır. Bu çalışma, Türk dillerinin istatistiksel modellemesinde ve daha doğru kelime üretiminde kullanılabilecek yeni bir üretimsel model sunmaktadır. Çalışmamızın temel teorik katkısı ise Bayes teorisine dayalı hiyerarşik bir gizli-değişken formülasyonu kullanan ilk güdümsüz istatistiksel biçimbilim modelinin geliştirilmesi ve sinir ağı temelli makine çevirisi modeline (Bahdanau et al., 2016) entegre edilerek bir üretimsel model tasarlanmasıdır. Üretimsel dil modeli kelime bazlı bir sözlük öğrenmek yerine kelimelerin dağılımsal gösterimlerini geliştirdiğimiz biçimsel model aracılığıyla biçimsel öğelerini temsil eden olasılıksal iki değişkenin birleşimiyle elde etmektedir. Bu değişkenlerin ilki sözcüksel anlamı yakalamayı amaçlayan ve kelimenin kökünü temsil eden Gauss dağılımına sahip sürekli bir değişken, diğeri ise farklı yüzey formları arasında paylaşılan biçimsözdizimsel fonksiyonları yakalamayı amaçlayan katlı dizimli dağılıma sahip bir dizi ikili değişkenle formüle edilmiştir (Şekil 1). Biçim bilgisel değişkenleri temsil eden olasılık dağılımlarının parametreleri iki ayrı otokodlayıcı (Kingma & Welling 2014) tarafından öğrenilmektedir. Kuramsal açıdan sözlüksel biçim bilgisi teorisini (Kiparsky, 1982; Mohanan, 2012) esas alan modelimiz, ek alma işleminde kelimelere gelen eklerin birçok dilde kök kategorisi ve özelliklerine bağlı olması nedeniyle üretimsel model de cümledeki her kelimeyi önce kelimenin kökünü, sonra köke ve cümle bağlamına dayanarak kelimeye bulunması beklenen biçimsözdizimsel değişken değerlerini tahmin ederek modellemekte, son aşamada da kelimenin yüzeysel formunu harfleri tek tek üreterek oluşturmaktadır. Makine çevirisi modellerinin kıyaslamasında kullanılan IWSLT - Uluslararası Sözlü Dil Çevirisi Çalıştayı (Cettolo et al., 2016) değerlendirme deney verileri üzerinde test ettiğimiz modelimiz, literatürdeki diğer yöntemlere kıyasla daha doğru çeviriler üretebilmekte (Tablo 1) ve bilinmeyen kelimeleri veya ekleme durumlarını da tahmin ederek daha iyi bir biçim bilgisel genelleme yapabilme kapasitesi göstermektedir. Gizli-değişken modelinin gerçekten biçim-sözdizimsel fonksiyonları kodlayabildiğini doğrulamak için yaptığımız analiz modelin sadece ikili değişken değerlerindeki varyasyonlar sonucu aynı kökün farklı biçimsel formlarını üretebildiğini ve modelin tamamen güdümsüz şekilde biçim bilgisi öğrenebildiğini göstermiştir (Tablo 2).

Kaynakça

- Ataman, D., Negri, M., Turchi, M., & Federico, M. (2017). Linguistically motivated vocabulary reduction for neural machine translation from Turkish to English. *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 108(1), 331-342.
- Bahdanau, D., Cho, K., & Bengio, Y. (2014). Neural machine translation by jointly learning to align and translate. arXiv preprint arXiv:1409.0473.
- Cettolo, M., Jan, N., Sebastian, S., Bentivogli, L., Cattoni, R., & Federico, M. (2016). The IWSLT 2016 evaluation campaign. *In International Workshop on Spoken Language Translation*. 1-14.
- Cherry, C., Foster, G., Bapna, A., Firat, O., & Macherey, W. (2018). Revisiting Character-Based Neural Machine Translation with Capacity and Compression. *In Proceedings of the 2018 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*. 4295-4305.
- Kingma, D. P., & Welling, M. (2014). Stochastic gradient VB and the variational auto-encoder. In Second International Conference on Learning Representations, ICLR (Vol. 19).
- Kiparsky, P. (1982). Word-formation and the lexicon. *Mid-America Linguistics Conference*. Mohanan, K. P. (2012). The theory of lexical phonology (Vol. 6). Springer Science & Business Media.
- Papineni, K., Roukos, S., Ward, T., & Zhu, W. J. (2002). BLEU: a method for automatic evaluation of machine translation. *In Proceedings of the 40th Annual meeting of the Association for Computational Linguistics*. 311- 318.
- Sennrich, R., Haddow, B., & Birch, A. (2016, August). Neural Machine Translation of Rare Words with Subword Units. *In Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (Volume 1: Long Papers)*. 1715-1725.

Şekil 1. Model şeması

DENEY VE ANALİZ SONUÇLARI

Tablo 1. İngilizce-Türkçe çeviri kıyaslaması. Doğruluk ölçümü BLEU (Papineni et al.ö 2012) metriği cinsinden verilmiştir.

Model	LEU
(Sennrich et al., 2016)	0.42
(Cherry et al., 2018)	.94
Hiyerarşik gizli-değişken biçim bilgisi modeli	1.48

Tablo 2. Sabit bir kök değeri ('gitmek') için bilgisel değışken değerlerinde varyasyonlar ve modelin ürettiğı kelimeler.

Değişken değerleri	Üretilen kelime
1,1,1,1,1,1, 1,1,1,1	git
0,1,1,1,1,1, 1,1,1,1	'a git
0,1,0,1,1,1, 1,1,1,1	'da git
0,0,0,1,1,0, 0,1,1,0	gidin
1,1,0,0,0,0, 1,0,1,1	gitmek
0,0,1,0,0,0, 0,0,0,1	gidiyor
0,0,0,0,0,0, 0,0,1,0	gidip
0,0,1,1,0,0, 1,0,1,0	gidiyor uz

İşitme Kayıplı ve Sağlıklı Bireylerde Akustik Özelliklerin Karşılaştırılması

Ayşegül Yılmaz, Müge Müzeyyen Çiyiltepe

İstinye Üniversitesi

Bebekler, 6-8 ay öncesi süreçlerde fonetik olarak ilgili tüm karşıtlıkları fark ederken ilerleyen süreçlerde anadilde olmayan fonemler için nöronal plastisitede düşüş göstermektedir. Plastisitede en önemli etmen, dil edinimi ve konuşmanın da önkoşulu olan işitmedir. Konuşmayı anlama ile konuşma üretimi süreçleri arasındaki sıkı ve hızlı işlevsel bağlantıların varlığı göz önüne alındığında, gelişen beyin döneminde işitme ilgili bir sorunun gerçekleşmesi bireyin maruz kalmadığı bir sesin doğru sesletimini de güçleştirmektedir. Seslerin varlığı için beyin ses tanıma ve ses üretimi sırasında bir bağlantı oluşturmaya gerektirir. Bu nedenle işitme, seslerin ediniminde ve üretiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, işitme kaybı olan ve olmayan, Türkçe konuşan bireylerde ünlü seslerin akustik özellikler açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmaya anadili Türkçe olup işitme kaybı olan 23 ve işitme kaybı olmayan 23 katılımcı dahil edilmiştir. İşitme kayıplı katılımcılardan 9'u koklear implantlı, 14 katılımcı ise işitme cihazlıdır. Katılımcıların yaşları 15 ile 31 arasında değişmektedir. Ünlülere ilişkin kayıtlar için fonemlerin farklı pozisyonlarda yer aldığı listeler oluşturulmuş ve ses kayıtları MDVP (Multi-Dimensional Voice Program) ile alınmış ve Praat (Fonetik Analiz Programı) program ile analiz edilerek formant frekansları hesaplanmıştır. Praatta 4 frekans (F0, F1, F2, F3) hesaplanırken; MDVP programında, temel frekans (F0), jitter oranı, shimmer, harmonik oran (NHR), soft fonasyon indeksi (SPI), PPQ ve APQ değerlerinin ortalamaları hesaplamaya dahil edilmiştir. Elde edilen değerler gruplar arası karşılaştırılmıştır.

Elde edilen bulgulara, işitme kayıplı bireylerde en temel farkın temel frekansta (F0) gerçekleştiği ve anlamlı bir yükseklik olduğu görülmüştür. MDVP değerlerinden soft fonasyon indeksi ve shimmer değerlerinde işitme kaybı olmayan bireylerle karşılaştırıldığında anlamlı bir artış olduğu, anlaşılabilirliğin düşük olduğu elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda, işitme kaybının derecesi, cihazların kullanılmaya başlama zamanı ve konuşma seslerine ne kadar erken ya da geç maruz kalındığı seslere ilişkin üretimi etkilediğini göstermektedir. Sonuçlar doğrultusunda, seslere ilişkin üretimin gerçekleşmemesi ya da doğru üretimin sağlanamamasının işitme ile doğrudan ilişkilidir ve anlaşılabilirliği da etkilediğini söylemek mümkündür. Erken çocukluk döneminde edinilmeyen seslerin yetişkinlik döneminde akranları ile aynı özellikleri sergilemesinin de düşük olduğunu belirtmek mümkündür. Çalışmanın işitme kayıplı bireylerde sesbilim ya da sesbilgisel çalışmalar ve konuşma terapisi programları için yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Higgins M.B, Carney A.E, and Schulte L. (1994). Physiological Assessment of Speech and Voice Production of Adults with Hearing Loss. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 37, 510-521. doi:10.1044/jshr.3703.510
- Lane, H., & Webster, J. W. (1991). Speech deterioration in postlingually deafened adults. *Journal of the Acoustical Society of America*, 89, 859–866.
- Kirk K., Edgerton B. (1983). The Effects of Cochlear Implant Use on Voice Parameters. *Otolaryngologic Clinics of north America*, 16,298-292.
- Angelocci AA, Kopp GA, Holbrook A (1964) The vowel formants of deaf and normal-hearing eleven- to fourteen-year-old boys. *J Speech Hear Disord* 29:156–160.

Sosyal Medya Sayfalarında Kendini Olumlu Tartışma Söz Eylemi

Çiler Hatipoğlu

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Kendini olumlu tartışma söz eylemi konuşucunun kendisi hakkında pozitif duygu ve düşünce belirtmesidir. Bu özelliğiyle de konuşucunun olumlu yüzünü geliştirir onun beğenilme isteklerini yerine getirmektedir. Ancak bu söz eylemi dinleyicinin isteklerini desteklememektedir; hatta bazı incelik kuramlarında (ör. Brown & Levinson, 1987; Leech, 1983) kaba ve dinleyici için yüz zedeleyici olarak sınıflandırılmaktadır. Bu yüzden de etkileşimde hassas bir “etkinlik” olarak tanımlanmaktadır.

Son zamanlarda, teknolojinin de sunduğu imkânlarla, kişiler farklı sosyal medya platformlarında kendilerini tanıtmaya imkânı bulurlar. Ancak bu sayfalarda yapılan olumlu öz tanıtımlarının çok ince ayarlı olmaları gerekmektedir (Matley, 2018). Bir taraftan kişilere kendilerinin özel ve güzel taraflarını, başarılarını tanıtmaya fırsatı verirken diğer taraftan kibirden uzak ölçülü tevazu içermeleri beklenmektedir. Bu hassas denge farklı dil ve kültürlerle ait topluluklarda farklı araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Bu çalışma, araştırmacının bildiği kadarıyla ilk kez Türkçe sosyal medya sayfalarında yapılan kendini olumlu tartışma söz eylemine bakmaktadır ve ana dili Türkçe olan konuşmacıların hangi stratejileri, ne sıklıkla ve nasıl kombine ederek yaptıklarını araştırmaktadır.

Çalışmada analiz edilen derlem son üç yılda kişisel facebook sayfalarında paylaşılan mesajlar incelenerek oluşturulmuştur (N=1000). Verilere yapılan nicel analizler kendini olumlu tartışma söz eylemi ile ilgili “ne zaman, ne kadar, nerede, neyin yanında” sorularına odaklanırken, nitel analizler ise kendini olumlu tartışma söz eylemlerinde hangi temaların nasıl tartışıldığını ortaya çıkarmıştır.

Elde edilen sonuçlar, diğer dillerde olduğu gibi, Türkçe’de de kendini olumlu tartışma söz eyleminin konuşucular için zor, çok katmanlı ve çok boyutlu bir söz eylemi olduğunu göstermektedir. Bazı genel özellikleri olmasına rağmen konu, kişi, zaman gibi değişkenlerden etkilendiğini ve bağlamsal incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness*. Cambridge: Cambridge UP.

Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

Matley, D. (2018). "This is NOT a #humlebrag, this is just a #brag": The pragmatics of self-praise, hashtags and politeness in Instagram posts. *Discourse, Context and Media*, 22, 30-38.

Gazete İkinci Sayfa Haberlerinde Kadın Metaforu Kullanımına Yönelik Gözlemler

Elçin Esmer¹, Feride Dün²

Mersin Üniversitesi¹

Millî Eğitim Bakanlığı²

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde mecaz olarak tanımlanan *metafor* kavramı, Platon'un *Kratylos* ve Aristo'nun *Retorik* gibi eserlerinden başlayarak önceleri felsefi bir yaklaşımla ele alınmış olup Antik Yunan döneminden günümüze kadar birçok düşünür ve dilbilimci tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Cicero'ya göre *metafor* dolaylı bir benzetme iken Quintilian ise sözcüklerin imgesel olduğunu ve metaforun kısa bir benzetmeden ibaret olduğunu belirtmiştir (Tepebaşı, 2013).

Langer (1979), Hester (1967), Black (1962), Ricoeur (1978), Lakoff ve Johnson (1980) gibi isimler ise *metaforu* çağdaş yaklaşımlarla ele almışlardır. Bu isimlerden Lakoff ve Johnson (2003) *metaforun* yalnızca dil ile ilgili bir kavram olmadığını, düşünce ve eylemlerimizde de sıkça yer aldığını ve gündelik kavram sistemimizin doğası gereği büyük çoğunluğunun metaforik olduğunu belirtmektedir. Metaforları bu şekilde ana hatlarıyla tanımlayan Lakoff ve Johnson (2003) "*Metaphors We Live By*" adlı kitaplarında metaforları üç başlık altında sınıflandırmışlardır:

1.Ontolojik Metaforlar

Ontolojik metaforları varlıkların açık olmadığı ve belirsiz olduğu durumlarda onları şeyler olarak kategorize ederek fiziksel tecrübelerimizle açık olan nesnelere göre somutlaştırılabileceğimizi ifade etmektedirler.

2.Yönelim Metaforları

Yönelim metaforlarını uzay/mekân algısına göre yukarı-aşağı, içeri-dışarı, ön-arka ve merkez-çevre gibi ilişkilere göre açıklamakta ve bunun keyfi olmadığını, tecrübemizde yer aldığını belirtmektedirler.

3.Yapı Metaforları

Bu metaforlar bir kavramın diğer kavram ile yapıya kavuşmasını içermektedir. Ontolojik ve yönelim metaforlarına göre yapı metaforlarının daha çok imkân sağladığını ifade etmektedirler.

Abdollahzadeh' e göre (2007 akt. Kuhl ve Mojood, 2014) sosyo-kültürel bir olgu olan gazete söylemi kamusal sorunlara eleştirel olarak bakmakta ve bu sorunlara yönelik okuyucularının farkındalığını artırmaktadır. Alanyazını incelendiğinde gerek dünyada gerekse ülkemizde kadın algısının gazete, televizyon ve İnternet gibi medya araçlarında ele alınışı üzerine birçok çalışma (örneğin Ahmed (2018), Ilgaz-Büyükbaykal (2012), Avcı ve Güdekli (2018)) bulunmaktadır. Alanyazın taramasında gazete söyleminde kadın metaforu üzerine yapılan çalışmaların sayıca az olduğu (örn; Gidengil and Everitt (1999), Ahmed (2018)) ve böyle bir çalışma gereksiniminin kendini kuvvetle hissettirdiği gözlenmiştir. Bu çalışmanın amacı farklı bakış açısına sahip gazetelerdeki ikinci sayfa haberlerinde yer alan kadın metafor kullanımlarının nasıllığını sorgulayarak farklı bakış açısına sahip gazetelerin kadın söylemlerini betimlemektir. Bu amaç doğrultusunda 4 farklı bakış açısına sahip yüksek tirajlı gazetelerde belirli bir dönem içinde yayınlanmış toplam 40 ikinci sayfa haberleri bu çalışmanın veri tabanını oluşturacaktır. Araştırmanın amacına uygun olarak çalışmada betimsel tarama araştırma deseni kullanılacaktır. Bu çalışmada nitel ve nicel yaklaşımlar benimsenecektir. Çalışmada öncelikle elde edilecek veriler AntConc derlem işleme aracına aktarılacaktır. Daha sonra Lakoff ve Johnson'ın (2003) metafor sınıflaması temel alınarak nitel ve nicel çözümlemeleri yapılacaktır. Çalışma sonucunda gazetelerin bakış açısına göre kadın metafor kullanımı ve dağılımında anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılabileceği varsayılmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed, U. (2018). Metaphor in the Construction of Gender in Media Discourse: Analysis of Metaphors Used to Describe Women in Nigerian newspaper. *International Journal of Gender and Women's Studies*, 6 (1), 88-99.
- Avcı, F.,& Güdekli, İ. (2018). Toplumsal Cinsiyet Ve Medya İlişkisi: Yazılı Basında Kadına Şiddet Ve Kadın Cinayetleri Haberleri Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (UKSAD), 4 (2), 475-506.
- Black, M. (1962). *Models and Metaphors Studies in Language and Philosophy*. Madrid Cornell University Press.
- Gidengil, & Everitt. (1999). Metaphors and Misrepresentation: Gendered Mediation in News Coverage of the 1993 Canadian Leaders' Debates. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 4(1), 48-65.
- Hester, M. B. (1967). *The meaning of poetic metaphor*. The Hague: Mouton.
- Ilgaz-Büyükbaykal, C. (2012). Medyada Kadın Olgusu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Istanbul University Faculty of Communication Journal, 28, 19-30.
- Kuhi, D., & Mojood, M. (2014). Metadiscourse in newspaper genre: A cross-linguistic study of English and Persian Editorials. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 98, 1046-1055.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press.
- Langer, S. (1979). *Philosophy in a new key: A study in the symbolism of reason, rite, and art*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ricouer, P. (1978). *The role of metaphor*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Tepebaşılı, F. (2013). *Metafor yazıları*. Konya: Çizgi Kitabevi.

POSTERLER

Türk İşaret Dilinde Zaman Doğruları

Aslı Özkul

Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi

Türk İşaret Dili (TİD) üzerine yapılmış bazı çalışmalarda TİD'in zaman kodlamayan bir dil olduğu ve zaman bilgisini iletmek için zarflardan yararlandığı öne sürülmüştür (Dikyuva vd. 2017; Zeshan, 2002, 2003, Karabüklü, 2016). Diğer çalışmalar ise TİD'de zamanın işareti yapan kişinin sağ omzu üzerindeki yatay bir zaman doğrusunda kodlandığını ve geçmiş zamanın işaretin yapıldığı tarafta (ipsilateral side) vücudun arkasında, gelecek zamanın ise vücudun önünde temsil edildiğini söylemektedir (Arık, 2012; Dikyuva vd., 2017). Karabüklü (2016) ise, TİD'de sadece bu zaman doğrusunun kullanılmadığını, zamansal ilişkileri ifade etmek üzere daha fazla zaman doğrusundan faydalandığını iddia etmektedir. Sinte'nin (2013) zaman doğruları (bkz. Şekil 1) sınıflandırmasına dayanarak, Karabüklü zaman zarflarında TİD'in Doğru 2 ve Doğru 6'nın kombinasyonunu kullandığını gösterir (bkz. Şekil 2). Bu bulgular ışığında bu araştırma, TİD'de kullanılan zaman doğrularını araştırmayı ve bu doğruların anlambilimsel ve edimibilimsel özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, (i) Boğaziçi Üniversitesi Türk İşaret Dili Derlemi taranarak ve (ii) 2 sağırın danışmanlığında hazırlanan TİD videolarının farklı eğitim seviyelerindeki 1'i erkek 7'si kadın, 4'ü dili doğuştan edinen, 4'ü dili sonradan edinen olmak üzere toplam 8 sağıra izletilmesi sonucu elde edilen dilbilgisellik testlerinin sonuçlarının yorumlanmasıyla elde edilmiştir.

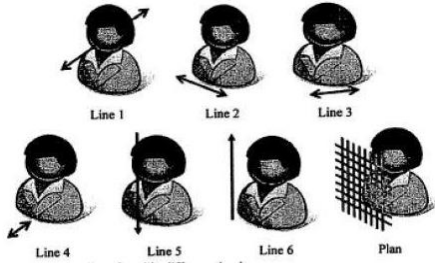
Bulgular: Bu çalışmada, Karabüklü'nün (2016) gözlemlerine ek olarak, süre ve önce -birer zaman cümlecisi başı- yapılarını kullanarak TİD'in Doğru 6'yı (Şekil 3) tek başına da kullandığına dair bulgular sunulmaktadır. Ayrıca, Doğru 1'e (Şekil 6) ek olarak, Doğru 3 (Şekil 4) ve Doğru 4'ün (Şekil 5) de TİD'de kullanıldığını süre ve önce cümleciklerinden örneklerle gösterilmektedir. Son olarak, Sinte'nin (2013) önerdiği doğrulara ek olarak -yeni bir zaman doğrusu olan- Doğru 7 (Şekil 7) önerilmektedir. Doğruları anlatırken de TİD'de bu doğruların ve doğruların kullanıldığı zamansal referans noktalarının anlamlarını; anlambilimsel ve edimibilimsel özellikleri tartışılmaktadır.

Bir başka bulgu da TİD'de gelecek zaman hem önde hem de uzakta yanda (distal ipsilateral) ifade edilmektedir. Olayları sıralarken, arka taraf önceki olayı, ön taraf sonraki olayı temsil ederken kullanılmaktadır. Yani sadece zamanı kodlarken değil olayları sıralarken de bu zaman doğruları TİD'de kullanılmaktadır.

Konuşma dillerinde zamanın (tense) kişi zamirlerine artgönderimsel (anaphoric) anlamda benzer özellikler gösterdiği iddia edilmiştir (Kratzer, 1988; Partee, 1973) Benzeri bir tartışma (Schklenker, 2016) da işaret dillerinde işaret alanında zaman belirten noktalarının kişi zamirlerinin özelliklerini gösterdiğini ifade etmektedir. Keleş vd. (2019) de belirsiz kişi zamirlerinin (indefinite pronouns) harici (exclusive) veya dahili (inclusive) oluşuna göre işaret alanında farklı yerlerde kodlandığını ifade etmiştir. Benzer bir şekilde bu çalışma da zaman ifadelerinin kişi zamirleri gibi işaret alanında belirli temellere dayanarak kodlandığını; işaret alanının farklı bölgelerinin farklı anlamlar taşıdığı fikrini destekleyen bulgular sunmuştur. Örneğin, harici belirsiz kişi zamirleri vücuttan uzakta (distal ipsilateral or distal center) işaretlenirken gelecek zaman ifadeleri de aynı bölgelerde işaretlenmektedir. Şimdiki zaman ve geniş zaman da dahili belirsiz kişi zamirleri ile benzer bölgelerde işaretlenmektedir. Bu da TİD'de zamanın ve kişi zamirlerinin temsillerinin benzer şekillerde olduğunu işaret etmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular, işaret alanının bileşenleri ile işaret alanının anlambilimsel ve edimibilimsel özellikleri arasındaki ilişkinin anlaşılması tartışmasına ışık tutması açısından önemlidir.

Kaynakça

- Arık, E. (2012). Space, time, and iconicity in Turkish Sign Language (TİD). A Journal of the Humanities and Social Sciences , 4 (16), 345-358.
- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., & Arık, E. (2017). Turkish Sign Language Grammar Book. Ankara.
- Karabüklü, S. (2016). Time and Aspect in Turkish Sign Language (Tid): Manual and Nonmanual Realizations of 'Finish'. MA Thesis, Boğaziçi University.
- Kratzer, A. (1998). More structural analogies between tenses and pronouns. In Proceedings of Linguistics and semantic Theory, 92-110. CLS publishing.
- Partee, B. H. (1973). Some structural analogies between tenses and pronouns in English. Journal of philosophy 70:601-609.
- Schlenker, P. (2018). Visible Meaning: Sign Language and the Foundations of Semantics. Theoretical Linguistics, 44(3):123-208.
- Sinte, A. (2013). Expressions of time in French Belgian Sign Language (LSFB). In L. Meurant, Sign language research, uses and practices (pp. 205-235). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Zeshan, U. (2002). Sign language in Turkey: The story of a hidden language. Turkic Languages , 6, 229-274.
- Zeshan, U. (2003). Aspects of Türk İşaret Dili (Turkish Sign Language). Sign Language & Linguistics , 6 (1), 43-75.

Şekil 1. İşaret dillerinde kullanılan zaman doğruları (Sinte, 2013:207)

Şekil 2. Doğru 2: *nisan süre* 'nisandan itibaren' (Karabüklü, 2016:91)

Şekil 3. Doğru 6: *küçük süre* 'küçükkenden beri'

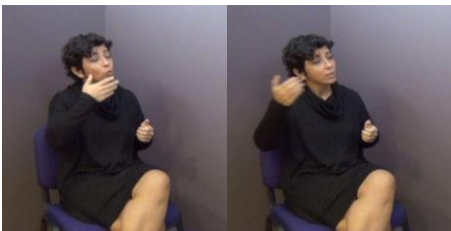
Şekil 4. Doğru 3: *önce*

Şekil 5. Doğru 4: *süre*

Şekil 6. Doğru 1: *süre*

Şekil 7. Doğru 7: *süre*

Hizmet Öncesi İngilizce Öğretmenlerinin Gözünden Türk Kültürü

Çiler Hatipoğlu¹, Mustafa Kaçar²

Orta Doğu Teknik Üniversitesi¹

Gazi Üniversitesi²

Küreselleşme sürecinin çok hızlı bir şekilde yaşandığı 21. yüzyılda İngilizce artık sadece bu dilin anadil konuşucuları tarafından değil; çok farklı dil/kültürlerden gelen insanlar tarafından ortak dil olarak kullanılmaktadır. Bu yeni durum ise İngilizce öğretimi hâlâ esas olarak dilbilimsel açıdan uygun kurguların öğretimi olarak gören geleneksel yabancı dil öğretim pedagojisini sorgulanır hale getirmiştir (Alptekin, 2002; Zacharias, 2014). Bunun alternatifi olan yeni dil öğretim pedagojisi ise yabancı dil öğretimine kültürlerarası bir bakış açısıyla bakmakta olup İngilizce öğretiminin en temel hedefini "kültürlerarası iletişimsel edinç gelişimi" olarak tanımlamaktadır (Corbett, 2003; Sercu, 2006). Kültürlerarası bir bakış açısıyla yapılan İngilizce öğretimi geleneksel pedagojiden ayıran en önemli farklardan biri ise öğrencilerin kendi kültürleri/ülkeleri hakkında ne bildiğiyle yakından ilgilenmesidir (Catalano, 2014; Risager, 2007). Alanyazına bakıldığında bunun nedeni olarak birbiriyle ilişkili üç sav öne sürülmüştür. İlk savın savunucularına göre kültürlerarası öğrenme sürecinin başlangıç noktası ana kültürdür. Bu yüzden, öğrencilerin uluslararası düşünebilirliğe sahip olabilmesi için öncelikle kendi ana kültürünün farkında olması gerekmektedir (Byram et al., 2002; Kızılaslan, 2010). Bundan dolayı, "kültürel öz farkındalık" kültürlerarası edinç gelişimi modellerinin pek çoğunda en merkezi yere konulmuştur (Baker, 2011; Bennett, 1993; Byram, 1997). İkinci savın savunucularına göre yabancı dil öğretiminin "kültürlerarası" olabilmesi için hem öğrencileri yabancı kültürlerle tanıştırmak onlara dünyayı farklı bir bakış açısıyla görme yeteneği kazandırması, hem de bu süreçte öğrencilere kendi ana kültürlerini derinlemesine düşünebilme imkânı vermesi gerekmektedir (Clouet, 2006; Kramsch, 1993; McKay, 2012). Üçüncü savın savunucuları ise İngilizcenin küresel geçerli dil oluşuyla birlikte İngilizce öğretiminin eğitimsel hedefinin öğrencileri anadil konuşucularıyla etkileşime geçmek için hazırlamaktan, onları kendi ana kültürlerini kültürlerarası bağlamlarda düzgün biçimde ifade edebilmek için hazırlamaya doğru evirildiğini öne sürmüşlerdir (Byram, 1997; Han, 2012; McKay, 2002).

Bu nedenlerden ötürü, kültürlerarası yabancı dil öğretimi öğrencilerin kendi kültürel kimliklerini nasıl algıladığıyla ilgilenirken, bu çalışmanın araştırmacıları alanyazını incelediğinde, çalışmaların büyük çoğunluğunun bu yeni pedagojiyi hayata geçirmede anahtar konumunda olan geleceğin öğretmenlerinin bu konu üzerine düşüncelerine neredeyse hiç yer vermediğini saptamıştır. Bu nedenle, mevcut çalışma "Hizmet öncesi İngilizce öğretmenlerinin Türk kültürüne ait unsurların İngilizce sınıflarına entegre edilmesiyle ilgili görüşleri nelerdir?" araştırma sorusuna cevap arayarak "Kültürlerarası Eğitimde Önce Ana Kültür" yaklaşımını ilke edinmiş ve sadece bu konu özelinde ayrıntılı veri toplayan alanyazındaki ender çalışmalardan biri olmuştur. Bu çalışma, Türkiye'deki yabancı dil eğitimi uzmanlarına bu "henüz keşfedilmemiş" konuda ışık tutmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmanın araştırma tasarımı "açımlayıcı sıralı desen karma yöntemli vaka çalışması"dır. Bu araştırma tasarımına göre öncelikle Byram'ın Çokboyutlu Kültürlerarası Edinç Modeli baz alınarak araştırmacının dört adımda hazırlamış olduğu anket, son sınıf öğrencisi olan 80 aday İngilizce öğretmenine uygulanarak nicel veri toplanmıştır. Nicel verinin analizi için veriler kodlanmış ve betimsel analiz için SPSS programına girilmiştir. Nitel veri, nicel verinin analizinin ardından "amaçlı örnekleme" metoduyla seçilen 10 katılımcı ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlardan toplanmıştır. Nitel veri, içerik analizi yöntemi kullanılarak ilgili kategoriler, temalar ve kodlar oluşturularak analiz edilmiştir.

Araştırmacının sonuçlarına göre hizmet öncesi İngilizce öğretmenlerinin çoğunluğu İngilizce sınıflarında Türk kültürünün yabancı kültürlerle birlikte sunulmasının Byram'ın modelini oluşturan beş boyutun hepsinin

gelişimine önemli etkisi olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Ancak mülakat sonuçları, katılımcıların Türk kültürüne ait unsurların kültürlerarası yabancı dil eğitiminde kullanımıyla ilgili gerekli yöntembilimsel bilgi ve beceriden yoksun olduklarını göstermiştir.

Kaynakça

- Alptekin, C. (2002). Towards intercultural communicative competence in ELT. *ELT Journal*, 56(1), 57-64.
- Baker, W. (2011). Intercultural awareness: Modelling an understanding of cultures in intercultural communication through English as a lingua franca. *Language and Intercultural Communication*, 11(3), 197-214.
- Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience* (pp.21-71). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Byram, M., Gribkova, B., & Starkey, H. (2002). *Developing the intercultural dimension in language teaching: A practical introduction for teachers*. Strasbourg: Council of Europe.
- Catalano, T. (2014). Boosting intercultural competence in a teacher education course. *Proceedings of the Intercultural Competence Conference*, 3, 22-45.
- Clouet, R. (2006). Between one's own culture and the target culture: The language teacher as intercultural mediator. *Porta Linguarum*, 5, 53-62.
- Corbett, J. (2003). *An intercultural approach to English language teaching*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Han, C. (2012). Empirical study on the integration of native culture in English language teaching for non-English majors in China. *English Language and Literature Studies*, 2(2), 116-124.
- Kızılaslan, I. (2010). Yabancı dil öğretmen yetiştirme sürecinde kültürlerarasılık. *Milli Eğitim*, 185, 81-89.
- Kramsch, C. J. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- McKay, S. L. (2002). *Teaching English as an international language: Rethinking goals and approaches*. New York: Oxford University Press.
- McKay, S. L. (2012). Principles of teaching English as an international language. In L. Alsagoff, S. L. McKay, G. Hu & W. A. Renandya (Eds.), *Principles and Practices for Teaching English as an International Language* (pp.28-46). New York: Routledge.
- Risager, K. (2007). *Language and culture pedagogy: From a national to a transnational paradigm*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Sercu, L. (2006). The foreign language and intercultural competence teacher: The acquisition of a new professional identity. *Intercultural Education*, 17(1), 55-72.
- Zacharias, N. T. (2014). Integrating EIL pedagogy in a pre-service teacher education program. *TEFLIN Journal*, 25(2), 217-232.

5. Ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Edimlerinin Karşılaştırılması

Feyza Açıkgöz Yıldırım

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dil felsefecileri ve dilbilimciler dilin dünya ile ilişkisini, dil kurallarının davranış alanındaki karşılığını açıklamak için bir araştırma alanı oluşturulmuştur. Russell-Wittgenstein kolunun dil ve davranış üzerine olan kuramın dayandığı görüşe göre dünya ile dilin ilişkisini dilsel davranış kuralları yönetmektedir. Dilin temel işlevinin varlıkları, durumları betimlemek olduğunu savunurlar. Oluşturdukları kuram felsefede Aristoteles'e kadar götürülebilir, Austin bu görüşe itiraz ederek Söz Edimleri kuramını ortaya atar.

Austin, derslerinde bildirimlerin doğruluğunu ve yanlışlığını tartışmaz, hiçbir zaman doğru ya da yanlış olarak değerlendirilemeyecek sözler olan edimselleri tartışır. Onlarla ilgili başarılı olma durumlarını, başarısızlık şartlarını tespit eder ve temellendirir. Bir kavramı açıklamak yerine örneğin sorumluluk, kişinin sorumluluğu reddetme koşullarını, gerçekleştirilmeme gerekçelerini inceler. Bir kavramın görünmeyen yönü incelendiğinde o kavramın asıl anlamının da ortaya çıkacağını, tamamen tespit edilemese de biraz daha açıklık kazanacağını savunur. Austin bu yöntemindeki temel düşüncesi anormal olanın normal olana ışık tuttuğudur. Bunun yanında doğruluğu açıklayan sözler ya da özgürlüğü anlatarak yerine getirilen eylemlerin bu kavramların özelliğinin adı değil onların bir değerlendirmesi olduğunu savunur. Değerlendirmelerin gündelik dilde karşılığı olan pek çok terim vardır. Sözler yanlış olabilir, yerinde olmayabilir, geçerli olması için gerekli şartlar sağlanmamış olabilir, içtenliksiz olabilir; gerçekleştirilen eylem baskı sonucu gerçekleşmiş olabilir, yanlışlıkla yapılmış olabilir, mecburiyet gerektirdiği için yapılmış olabilir. Bu gibi örnekler değerlendirmelerin sözde veya eylemdeki karşılığıdır. Austin'in gündelik dil üzerine yaptığı çalışmalar ve derslerde üzerinde durduğu konu budur. Edimbilim belirli bir durum bağlamında iletişime katılanların söylediklerini veya yazdıklarını yorumlar ve bağlamın söylenileni veya yazılanı nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaya çalışır. Sözlü ya da yazılı metnin amaçladığı anlamı inceler: Bunu yaparken konuşanın/yazarın ne söylemek istediğini ve dinleyicinin/okuyucunun bu sözleri nasıl yorumladığını ele alır. Edimbilim, söylenenden daha fazlasının nasıl iletebildiğiyle de ilgilenir; konuşmacının ya da yazarın kastettiği anlama ulaşabilmek için dinleyenin/okuyanın nasıl çıkarımlar yapması gerektiğini araştırır.

Bu çalışma, söz edimlerinin ders kitaplarındaki yazılı metinlerde yeterliliği üzerine bir çalışma olacaktır. Diğer yandan çalışma, genellikle konuşma dili çözümlemesinde kullanılan edimbilimsel çözümleme ilkelerinin yazılı dil incelemesinde de kullanılabilir olduğunu göstermesi yönüyle de önemlidir.

Çalışmada doküman tarama modeli kullanılacaktır. Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş MEB Yayınları'nda basılan Ortaokul 5. ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki metinler edimbilimsel olarak incelenecek, tespit edilen sözcelemeler Austin'in Söz Edimleri Sınıflaması'ndaki düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimi başlıklarına göre sınıflandırılacak ve tablolar hâlinde ortaya konulacaktır. Çalışmada 5. Sınıf kitabındaki söz edimleri varlığı ile 8. Sınıf kitabındaki söz edimleri varlığı nicelik olarak karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmada amaç ortaokula yeni başlayan öğrencilerle son sınıfta okuyan öğrencilere yönelik olarak ders kitaplarına seçilen metinler arasında edimsel olarak bir fark olup olmadığı, varsa metinler üzerinde hangi yönde değişim olduğunun tespit edilmesidir.

Kaynakça

- Austin, J.L. (2017). *Söylemek ve Yapmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelebi, V. (2014). Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*. 4/1, 73-89.
- Doğan, G. (1994). Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış. *Dilbilim Araştırmaları*. 195-205.
- Durak, M. (2005). *Terimden Anlama Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual.
- Erkman Akerson, F. (2007). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual.
- Eziler Kıran, A. (2014). Dilbilim, Anlambilim Ve Edimbilim. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*. 9/6, 719-729.
- Kocaman, A. (1996). Edimbilim Üzerine (değişik metinlerden seçmeler). *Dilbilim Araştırmaları*. 11-36.
- Lehvimel, B., Kaplan, A. (Çev). (2013). Arap Belagatı Ve Edimbilim. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4, 229-254.
- Searle, John. R. (2011). *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Renk Sözcüklerinin Evrenselliğine ve Hiyerarşisine Türkçeden Bir Bakış

Beril Tezeller Arık, Engin Arık

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

İnsan gözü her ışığı dolayısıyla rengi görememektedir. Bununla birlikte, görebildiği dalga boyunda (400-800 nm arası) milyonlarca rengi görebilmektedir (Kleiner, 2004). Ancak, her gördüğü rengi algılamakta ve ifade edebilmekte zorlanmaktadır çünkü her dilde sınırlı sayıda renk sözcüğü bulunmakta ve renk algısı doğuştan kategoriktir (Skelton vd., 2017). Berlin, Kay ve ark. 1969'dan bu yana yaptığı araştırmalara göre 11 evrensel renk sözcüğü bulunmaktadır ve bu renkler arasında hiyerarşik bir ilişki vardır: siyah, beyaz > kırmızı > yeşil > sarı > mavi > kahverengi > vd.

Yani, her dilde siyah-beyaz renk sözcüğü vardır, eğer bir tane daha varsa bu kırmızıdır, bir tane daha varsa bu yeşildir, gibi. Öyle ki, Bolivya'da konuşulan Tsimane dilinde sadece 3 renk, Papua Yeni Gine'de konuşulan Berinmo dilinde 5 renk, İngilizcede ise 11 temel renk sözcüğü bulunmakta (Berlin & Kay, 1969; Kay & Regier, 2003; Regier & Kay, 2007) ve renkler hem algı yapısında hem de iletişim ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir (Zaslavsky vd., 2019). Önceki çalışmalar Türkçede 12 temel renk olduğunu (Özgen & Davies, 1998) ve renk ifadelerinde cinsiyetler arası fark olduğunu göstermiştir (Ratsep, 2011). Bu alana katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışmada Türkçedeki renk sözcüklerinin cinsiyete bağlı hiyerarşik yapısı sorgulanmaktadır.

İlk çalışmada katılımcılardan (117 [80 kadın], yaş ort = 28,64, SS = 8,40, yaş aralığı = 18-63) Türkçede bildikleri renkleri listelemeleri istenmiştir. Açık uçlu bu çalışmada katılımcılar 153 farklı temel veya nitelemeli renk sözcüğü (Ort = 14,40, SS = 7,69) belirttiler. En sık söylenen 24 renk sırasıyla: sarı, kırmızı, yeşil, mavi, siyah, mor, turuncu, beyaz, pembe, kahverengi, gri, lacivert, bordo, turkuaz, lila, eflatun, bej, yavruağzı, krem, fuşya, camgöbeği, füme, kavuniçi ve haki idi. Ayrıca, kadınların erkeklerden daha fazla renk sözcüğü belirttiği bulundu (Mann Whitney $U = 1108$, $p = ,029$: Kadın 133 farklı renk, ort = 15,35, SS = 8,08; Erkek 62 farklı renk, ort = 12,35, SS = 6,39). Ancak, AntConc'ta (Anthony, 2019) log-likelihood analizleri sadece *fuşya* rengini kadınların erkeklerden daha çok söylediği bulundu (Keyness = 9,54, $p < ,01$).

İkinci çalışmada 121 katılımcıya (76 kadın, yaş ort = 26,10, SS = 4,89, yaş aralığı = 18-46) önceki çalışmada en sık söylenen 24 rengi bilip bilmedikleri soruldu. Toplamda renklerin 13 tanesinin tamamının ve hepsinin %94,81'nin bilindiği ve kadınların erkeklerden daha çok renk bildikleri bulundu (Mann Whitney $U = 716,5$, $p < ,05$). Ancak, bu farklılıklar sadece 3 renkten kaynaklanıyordu: *camgöbeği* ($U = 1046$, $p < .0001$), *fuşya* ($U = 957$, $p < .0001$) ve *yavruağzı* ($U = 1276$, $p = .024$).

Üçüncü çalışmada ise Renk (24) X Cinsiyet (2) deseni kullanılarak aynı katılımcılardan bu renkleri birbirlerinden ne ölçüde ayırt ettikleri 5'li Likert ölçeği yardımıyla 0-4 arası puanlamaları istendi. Tekrarlamalı ANOVA ölçümleri renk ($F(23, 2461) = 76.81$, $p < .001$, $\eta^2 = .388$) ve cinsiyet farkını ($F(1, 107) = 28.19$, $p < .001$, $\eta^2 = .209$) ve bunların etkileşimini ($F(23, 2461) = 13.95$, $p < .001$, $\eta^2 = .071$) gösterdi. Ayrı ayrı post-hoc analizleri sonucu Şekil 1'deki Türkçede cinsiyete bağlı renk sözcükleri hiyerarşisi tanımlandı. Çalışmada bu bulgular renklerin evrenselliği ve hiyerarşisi bağlamında iletişim ihtiyaçları açısından tartışıldı.

Kaynakça

- Anthony, L. (2019). AntConc 3.5.8 [Bilgisayar yazılımı]. Tokyo: Waseda University.
- Berlin, B., & Kay, P. (1969). Basic color terms: Their universality and evolution. Berkeley: University of California Press.
- Kay, P., & Regier, T. (2003). Resolving the question of color naming universals. PNAS, 100(15), 9085-9089.
- Regier, T., & Kay, P. (2009). Language, thought, and color perception. Current Directions in Psychological Science, 13(3), 95-98.
- Özgen, E., & Davies, I. R. L. (1998). Turkish color terms: Tests of Berlin Kay's theory of color universals and linguistic relativity. Linguistics, 36, 919-956.
- Ratsep, K. (2011). Preliminary research on Turkish basic colour terms with an emphasis on blue. C. P. Biggam & C. A. Hough, C. J. Kay, & D. R. Simmons (Ed.) içinde, New directions in color studies (ss. 133-146). Amsterdam: John Benjamins.
- Skelton, A. E. vd. (2017). Biological origins of color categorization. PNAS, 114(21), 5545-5550.
- Zaslavsky, N. vd. (2019). Color naming reflects both perceptual structure and communicative need. Topics in Cognitive Science, 11(1), 207-219.
- Gries, S. Th. (2015). Quantitative designs and statistical techniques. D. Biber & R. Reppen (Ed.), The Cambridge handbook of English corpus linguistics (ss. 50-71). Cambridge: Cambridge University Press.

sarı	krem	eflatun		
siyah	turkuaz	bej		
mavi		lila		
kırmızı		haki		
beyaz		kavuniçi	fuşya	
bordo		füme	yavruagzi	camgöbeği
gri				
kahverengi				
lacivert				
mor				
pembe				
turuncu				
yeşil				

a) Genel

	krem			
sarı	turkuaz	eflatun		
siyah		bej		
mavi		lila		
kırmızı		haki		
beyaz		kavuniçi	fuşya	
bordo		füme		camgöbeği
gri			yavruagzi	
kahverengi				
lacivert				
mor				
pembe				
turuncu				
yeşil				

b) Kadın

beyaz				
	krem			
sarı		eflatun		
siyah		bej		
mavi		lila		
kırmızı		haki		
	kavuniçi		fuşya	
	turkuaz	füme	camgöbeği	
bordo			yavruagzi	
	gri			
kahverengi				
	lacivert			
	mor			
pembe				
	turuncu			
yeşil				

c) Erkek

Şekil 1. Türkçede genel renk hiyerarşisi (soldan-sağa).

Anadili Türkçe Olan, İkinci Dil Olarak İngilizce Öğrenen Bireylerde Yükseltme Yapılarının Edinimi

Sena Kurnaz¹, Sercan Karakaş²

İstanbul Aydın Üniversitesi¹

Boğaziçi Üniversitesi²

Bu çalışma, anadili Türkçe olan, ikinci dil olarak İngilizce öğrenen bireylerde yükseltme yapılarının edinimini incelemektedir. Yükseltme yapıları, yan cümlelerin özne veya nesnelerinin, ana cümlelerin öznesi veya nesnesi konumuna gelmesiyle oluşur. Üç tip yükseltme yapısı vardır ve bunlar sırasıyla aşağıda gösterilip İngilizce için örneklenmiştir.

- Özneden Özneye Yükseltme
(1) a. John_i seems [iz_i to sing well]
b. John_i seems to Mary [iz_i to sing well]
- Özneden Nesneye Yükseltme
(2) c. John seems to sing well.
d. It seems that John sings well.
- Nesneden Özneye Yükseltme
(3) e. We believe that John will leave.
f. We believe John to leave.

Türkçe yalnızca özneden nesneye yükseltme yapılarına izin vermektedir (Callies, 2008) ve bunun bir örneği (4a)'da gösterilmiştir.

- (4) a. [[Kız_i vuruldu [iz_i sanılıyor.]]

Bu çalışmada ise ikinci dilde Özneden Özneye Yükseltme ve Özneden Nesneye Yükseltme yapılarının edinimi incelenmektedir. Özneden Özneye Yükseltme yapıları, özneye göre yapısal olarak daha aşağıda bulunan, etkilenen temel üyesi üzerinden gerçekleşen temel üye taşıma içerdiğinden tipolojik olarak nadir görüldüğü öne sürülmektedir (Choe, 2015) ve bu sadece ikinci dil için değil anadil olarak İngilizce edinen çocuklar için de bir problemdir ve diğer yapılara göre, edilgen yapılar gibi (Wexler, 2004; Karakaş, 2019) göreceli olarak daha geç edinildiği ortaya çıkmaktadır (Hirsch, 2011). Özneden Nesneye Yükseltme yapısına kıyasla, Özneden Özneye Yükseltme yapılarının ediniminin daha güç olacağı öngörüsüne dayanarak, anadili Türkçe olup İngilizce öğrenen bireylerin ilgili yapıları (5b)'de örneklediği gibi yanlış yorumlayacağı ve yanlış anlamsal rol atayacakları varsayımında bulunmaktadır.

- (5) a. [Jane_i seems to Jack_j [iz_i to be nervous]]
b. *[Jane_j seems to Jack_i [iz_i to be nervous]]

Bunu test etmek amacıyla bu çalışmada ikinci dil olarak İngilizce öğrenen, farklı İngilizce seviyelerindeki üç farklı grup üzerinde bir deney yürütülmektedir. Veriler, İstanbul Aydın Üniversitesi İngilizce Hazırlık Okulu (A2-B1 seviyeleri) ve İngilizce Mütercim Tercümanlık bölümü 2. sınıf (C1 seviyeleri) öğrencilerinden toplanmıştır. Öğrencilerin seviyeleri *Cambridge English Placement Test* ile belirlenmiştir. Katılımcılara, 30 deney dışı cümle ile Özneden Özneye Yükseltme ve Özneden Nesneye Yükseltme yapılarını içeren 20 deneysel ögeden oluşan toplam 50 soruluk bir test verilmiştir (6a,b,c) ve cümleler anadili İngilizce olan iki kişiye kontrol ettirilmiştir.

- (6) a. [Merlin_i seems to Arthur_j [iz_i to sing well.]] (Özneden Özneye yükseltme)
Merlin Arthur'a iyi şarkı söylüyormuş gibi görünüyor.
b. [Hope_j wants Freya_i [iz_i to hate cheese.]] (Özneden Nesneye Yükseltme)
Hope Freya'nın peynirden nefret etmesini istiyor.
c. Olivia thinks Mary is pretty. (Deney dışı tümce)

Olivia Mary'nin güzel olduğunu düşünüyor.

(6a)'daki ana eylemin, *seem*, en dikkat çeken yönü ise, ana cümlemin öznesi olan Merlin'e θ -rolü verememesidir, bu da taşımanın başlıca motivasyonudur.

Bu çalışma kapsamında toplanan veriler SPSS üzerinden analiz edilmektedir. Katılımcıların Öznenen Nesneye Yükseltme yapılarını hem anadillerinde bu yapılar bulunduğundan hem de tipolojik olarak Öznenen Özneye taşıma ile kıyaslandığında daha yaygın olduğundan dildeki yetkinlik düzeyi fark etmeksizin sorunsuz yorumlamaları, fakat Öznenen Özneye Yükseltme yapılarını yorumlamada zorlanmaları beklenmektedir. Bu çalışmanın aynı zamanda anadildeki yapılardan farklı olan hedef dildeki yapıların belirtisellik ilkesi baz alınarak ediniminin zor olduğunu öngören Belirtisellik Diferensiyel Hipotezi'ni (Eckman, 1977, 2004) destekleyen sonuçlar vermesi beklenmektedir.

Kaynakça

- Callies, M. (2008). Easy to understand but difficult to use? Raising constructions and information packaging in the advanced learner variety. *Linking up contrastive and learner corpus research* (pp. 199-226) Brill Rodopi
- Choe, Jinsun, (2015). Raising over an Experiencer in English L2 Acquisition *Hankuk University of Foreign Studies*.
- Eckman, F. (1977). Markedness and the contrast analysis hypothesis. *Language Learning* 27, 315-330.315-330
- Eckman, F. (2004). Universals, innateness and explanation in second language acquisition. *Studies in Language* 28, 682-703
- Hirsch, Christopher, K., (2011). *The acquisition of raising* (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).
- Karakaş, Sercan, (2019). Acquisition of Passives: A Semantico-Pragmatic Approach. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 53-63
- Wexler, Kenneth. (2004). Theory of phasal development: Perfection in child grammar. *MIT working papers in linguistics*, 48, 159-209.

YUVARLAK MASALAR

Yuvarlak Masa: Uygulayıcı Topluluklar'da Bireysel ve Grup Kimliği Oluşumunun Farklı Yöntemlerle Toplum Dilbilimsel Olarak İncelenmesi

Uygulayıcı Topluluklar'da Bireysel ve Grup Kimliği Oluşumunun Farklı Yöntemlerle Toplum Dilbilimsel Olarak İncelenmesi

Betil Eröz

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Uygulayıcı Topluluklar (Communities of Practice) kavramı 1990'ların sonlarına doğru toplum dilbilim alanına girmiş ve alana konuşma bağlamında yapılmış pek çok değerli araştırma kazandırmıştır (Holmes ve Meyerhoff, 1999). Uygulayıcı Topluluk terimi öncelikle dil ve cinsiyet konularına odaklanan çalışmalarda ortaya çıkmış ve Lave ve Wenger (1991)'in açıklamasını geliştiren Eckert ve McConnell-Ginet tarafından (1992) belli bir amaç ve ortak bir ilgi çerçevesinde bir araya gelen insan grubu olarak tanımlanmıştır. Toplumsal değer yargıları, mesleki durumları, maddi olanakları, yaşları ve eğitim düzeyleri farklı olabilen bu insanların belli bir hedefe yönelmek veya ortak bir etkinliği beraber kotarmak için bir araya toplandığı gruplardır Uygulayıcı Topluluklar. Bu grupların kendi aralarında oluşturdukları veya ortak amacın gerektirdiği yönde şekillenmiş olan dil kullanımı ve iletişim özellikleri de toplum dilbilimciler için araştırma konusu olmuştur.

Bu panelde Uygulayıcı Topluluklar kavramını araştırma çerçevesi olarak kullanmış, farklı iletişim ortamlarında ve değişik Uygulayıcı Topluluklar'da bireysel ve grup kimliğinin (yeniden) oluşumuna odaklanmış üç çalışma sunulacaktır. Bu çalışmalarda toplumsal ve bireysel kimliğin belli bir amaç için bir araya gelmiş gruplardaki karşılıklı iletişim durumlarında ne şekilde yeniden belirlendiğine, ortak amaç ve birliğin devamı için nasıl iletişimsel tercihler yapıldığına odaklanılmıştır. Uygulayıcı Topluluk çalışmalarında üzerinde durulan karşılıklı sorumluluk, ortak girişim ve paylaşılan dağarcık unsurları bu çalışmaların ortak odak noktası olmuştur.

Panelde sunulacak ilk çalışma 33. ODTÜ Bahar Şenliği'nin iptal edilme duyurusu üzerine başlayan çevrim içi ve çevrim dışı tepki ve tartışmaları inceleyerek, değişik ortamlarda ODTÜ kimliğinin nasıl oluştuğunu inceleyen bir söylem analizidir (sociolinguistics based critical discourse analysis). Çalışmada ODTÜ yönetiminin şenlik iptal bildirilerinin yanı sıra, bu duyuruları takip eden günlerde #ŞenliğineSahipÇık etiketiyle Twitter'da ve Facebook'ta yayınlanan yazı ve görseller, protesto kayıtları ve protestolardaki afiş resimleri söylem dilbilimsel ve içerik işlevleri açısından incelenmiştir. Panelde sunulacak olan ikinci çalışmada aynı iş yerinde çalışan üç konuşmacının etno-dinsel bir kimlik olarak tanımlanan Alevilik üzerine yazılmış bir kitapla ilgili tartışmaları etkileşimsel anlatı çözümlemesi (interactional narrative analysis) yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Konuşmacıların konuşma esnasında kendilerini bir diğer muhataba, üçüncü şahıslara ve ideolojik gruplara referanslarla hangi biçimlerde konumlandıkları ve dinsel kimliklerini nasıl aktardıkları irdelenmiştir. Panelin sonundaki konuşma çözümlemesi (Conversation Analysis) çalışmasında ise aynı iş ortamındaki iki arkadaşın arasında geçen konuşmanın doğal sürecinde ortaya çıkan dedikodu kesiti incelenmiştir. Bu çalışmada dedikodunun çıkışı, sürdürülüşü ve dedikodusu yapılan kişi ile ilgili fikir birliğine varılma anlarına odaklanılmıştır.

Kaynakça

- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S. (1992). Communities of practice: Where language, gender and power all live. In K. Hall, M. Bucholtz and B. Moonwomon (eds.), *Locating Power: Proceedings of the 1992 Berkeley Women and Language Conference*. Berkeley: Berkeley Women and Language Group, 89-99.
- Holmes, J., & Meyerhoff, M. (1999). The community of practice: Theories and methodologies in language and gender research. *Language in Society*, 28(2), 173-183.
- Lave, J., & Wenger, G. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

#ŞenliğineSahipÇık Etiketinin Çevrimiçi ve Çevrimdışı Söylem Analizi ve ODTÜ Kimliği

Özlem Özbakış¹, Hülya Mısıır²

Orta Doğu Teknik Üniversitesi¹

Kapadokya Üniversitesi²

Bu çalışma Türkçe #ŞenliğineSahipÇık etiketiyle ODTÜ yönetiminin 33. Bahar Şenliğini iptal etme kararına karşı başlatılan çevrimiçi ve çevrimdışı söylemin nasıl oluşturulduğunu ve yayıldığını göstermektedir. Mevcut çalışma Uygulayıcı Topluluklar çerçevesinde (Eckert & McConnell-Ginet, 1992; Eckert & Wenger, 2005; Lave & Wenger, 1991; Wenger, 1998), ODTÜ topluluğunun, kendisini anlamlı ve farklı kılan daha geniş bir bağlamda da varlık gösterebileceğini ortaya koymayı hedefler. (Holmes ve Meyerhoff, 1999, s.180). Böylece, Uygulayıcı Topluluklar çerçevesinde, ODTÜ öğrencileri arasında üyeliğin nasıl vurgulandığı, ortak hedeflerin nasıl müzakere edildiği ve çevre katılımcıların, yetkililerin kararıyla ilgili olan sorunları çevrimiçi ve çevrimdışı etkileşimler aracılığıyla nasıl çözdüğü ortaya konmuştur. Bu bağlamda, bu çalışma şu iki soruyu ele almıştır: (1) Bir Uygulayıcı Topluluk dahilindeki çevrimiçi ve çevrimdışı söylemlerde ODTÜ kimliği nasıl yansıtılır? (2) 33. Bahar Şenliği'nin ODTÜ'de gerçekleşmesi için direniş hareketi sırasında çevrimiçi ve çevrimdışı söylemde ortaya çıkan ortak sosyal uygulamalar nelerdir?

Bu çalışma bir etiket (hashtag) etnografya (budunbetim) çalışmasıdır. Bu kapsamda, #ŞenliğineSahipÇık etiketiyle Twitter'da ve Facebook'taki ODTÜ merkezli kapalı bir grupta (100. Yıl Evleri) yayınlanan yazı ve görseller, protesto kayıtları (90 dakika) ve protestolardaki afiş resimlerinin kaydı bu çalışmanın verisini oluşturur. Çevrimiçi ve çevrimdışı mekanlarda ortaya çıkan söylemlerin analizi yapılmış ve böylece üreticiler ve izleyiciler arasındaki dayanışma ve birlik ile otoritenin sosyal ve politik söylemlerle nasıl ele alındığı ortaya konmuştur. Ayrıca, Uygulayıcı Topluluklar toplumdilbilimsel bir mercekle incelenerek, özellikle yazılı dildeki sosyal medya söylemleri ve ODTÜ kampüsünde yer alan protestolardaki politik söylemler tartışılmıştır.

Protestolar sırasında üretilen söylemlerin ODTÜ toplumunun dayanışma ve birliğini yerel ve ulusal halka görünür kıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, söylemlerin çoğu ODTÜ yönetimine karşı olup yönetimi 'ODTÜlülerden' farklılaştırarak ötekileştirirken, diğer yandan şenliğin gerçekleştirilmesi için gösterilen ortak çabalara dayanarak bir grup/topluluk kimliği oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Buna ek olarak, ODTÜ dışındaki bireylerin ve grupların ODTÜ'yü tanmasının ve desteklemesinin ODTÜ öğrencilerinin sosyal ve kurumsallaşmış ortak uygulamaları paylaşan bir topluluk olarak algılanmasına yardımcı olduğu belirlenmiştir. Mevcut çalışma, ODTÜ topluluğunun üyeleri ve ODTÜ dışındaki sosyal varlıklar tarafından üretilen yerel ve ulusal söylemlerin üniversite şenliği gibi bir topluluk kültürünü korumak için hakların ve görevlerin müzakere edilmesine yol açtığını göstermektedir.

Kaynakça

- Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (1992). Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice. *Annual review of anthropology*, 21(1), 461-488.
- Eckert, P., & Wenger, E. (2005). Communities of practice in sociolinguistics: What is the role of power in sociolinguistic variation?. *Journal of Sociolinguistics*, 9(4), 582-589.
- Holmes, J., & Meyerhoff, M. (1999). The community of practice: Theories and methodologies in language and gender research. *Language in Society*, 28(2), 173-183.
- Lave, J., & Wenger, G. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. New York, NY: Cambridge University.

Etkileşimde Kimliğin Müzakeresi: Kendi ve Öteki'nin Kişisel Anlatılarda Konumlandırılma Biçimleri

Yasemin Erdoğan-Öztürk

Karabük Üniversitesi

Kimlik ve dil araştırmalarında yaşanan paradigma dönüşümü, toplumdilbilimsel araştırma geleneğinin gündemini kategorik araştırmalardan uygulama-temelli araştırmalara kaydırmıştır. Uygulamaya dayalı bu dil araştırması anlayışında, etkileşim içinde anlık olarak değişen kimliğin ayrıntılarına odaklanan mikro düzeyde bir dil analizi önem kazanmıştır. Başka bir deyişle, toplumdilbilimsel araştırma temel olarak kimliğin öznellikler ve ortaklıklar oluşturan, katılımcıların geçici ve değişken rolleri aracılığıyla söylemde ortaya çıktığını önermektedir. (Bucholtz ve Hall, 2005). Kimlik araştırmalarında kullanılan bir diğer çerçeve olan Uygulayıcı Topluluk Kuramı ise ortak ve karşılıklı bir pratik ekseninde bir araya gelen gruplara ve grup üyelerinin sosyal kimliklerinin inşasına odaklanmaktadır (Eckert & McConnell-Ginet, 1992). Çalışma, Eckert & McConnell-Ginet (1992)'nin sunduğu Uygulayıcı Topluluklar ve Butcholz & Hall (2005)'in önerdiği kimlik kuramları ekseninde iletişim aktörlerinin kendilik (self), ötekilik (other) ve uygulayıcı topluluk kuramı çerçevesinde grup üyeliklerini nasıl (yeniden) inşa ettiklerini ve konumlandıklarını araştırmıştır. Çalışma temel olarak (i) söylem içerisinde oluşan kimlik anlayışının etkileşimle paylaşılan kişisel anlatılarla nasıl kurulduğunu ve (ii) etkileşimde bulunan kişilerin ortak grup kimliklerini korumak için yararlandıkları dilbilimsel stratejileri anlamaya çalışmaktadır.

Çalışmada, içerisinde üç konuşmacının yer aldığı bir karşılıklı konuşma örneği incelenmiştir. İncelenen veri konuşmacıların iş yerinde kaydedilmiş, katılımcıların etno-dinsel bir kimlik olarak tanımlanan Alevilik üzerine yazılmış bir kitaptan bahsettikleri 16.06 dakikalık kesintisiz bir karşılıklı konuşmayı içermektedir. Çalışma, katılımcıların konuşma esnasında kendilerini bir diğer muhataba, üçüncü şahıslara ve ideolojik iç - dış gruplara referanslarla hangi biçimlerde konumlandıklarını kavramak için etkileşimsel anların incelenmesine ve katılımcıların kendi etnik ve dinsel kimliklerini nasıl aktardıklarına odaklanmaktadır. Araştırma, şu sorulara cevap aramaktadır: (i) Katılımcılar konuşmada kimliklerini nasıl kurmakta ve tanımlamaktadırlar? (ii) Kendilik (self), ötekilik (other) ve grup üyeliği hangi biçimlerde ve hangi sebeplerle müzakere edilmekte, sergilenmekte ve dönüştürülmektedir? (iii) Hangi dilbilimsel, etkileşimsel ve söylemsel stratejiler kullanılmaktadır? Çalışmada, Holmes (2006), De Fina (2006), De Fina & Georgakopoulou (2012) tarafından geliştirilen etkileşimsel anlatı çözümlemesi (interactional narrative analysis) metodu kullanılarak konuşmacıların etkileşim esnasında kişisel hikayelerini, deneyimlerini ve fikirlerini nasıl aktardıkları incelenmektedir.

Çalışmanın sonucunda şu noktalar ortaya çıkmıştır: (i) Kişisel anlatıların (interactional narratives) aktarımı öne konuşmacının kendilik ve ötekilik temsillerini inşa etmek için kullandığı temel strateji olarak dikkat çekmektedir. (ii) *Kendilik*, ağırlıklı olarak etkileşimsel muhataplar, üçüncü şahıslar, ideolojik-politik gruplar veya soyut ya da sembolik fikirler gibi farklı *ötekilik* kategorilerine referanslarla inşa edilmektedir. (iii) Anlatı aktarımında kendilik konumları andan ana değişebilmekte ve birbirleriyle çelişebilmektedir. Kendi ve öteki'nin müzakere ediliş biçimlerinin incelenmesi kimliğin lokal tezahürlerini ortaya çıkarmıştır. (iv) Bununla birlikte, kimliğin etkileşimsel ve lokal inşa ve tezahürlerinin daha geniş sosyo-politik kimlik kategorileri ve grup aidiyetlerini geçersiz kılmadığı, aksine bu kategoriler ile uyum içinde olduğu görülmüştür. (v) Son olarak, farklı etno-dinsel kimliklere sahip olan katılımcıların etkileşim içinde yer yer zıt kutuplarda konumlanmalarına rağmen, kendilerini özellikle çeşitli ötekilik gruplarına referansla ideolojik-politik konumları benzeşen kolektif bir topluluğun üyeleri olarak inşa ettikleri ve uygulayıcı topluluk üyeleri olarak yakınlık grubu oluşturdukları ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Bucholtz, M., & Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4–5), 585–614. <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>
- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S. (1992). Communities of practice: Where language, gender and power all live. In K. Hall, M. Bucholtz and B. Moonwomon (eds.), *Locating Power: Proceedings of the 1992 Berkeley Women and Language Conference*. Berkeley: Berkeley Women and Language Group, 89-99.
- De Fina, A. (2006). Group identity, narrative and self-representations. In A. De Fina, D. Schiffrin, A. Bamberg (eds.), *Discourse and Identity* (pp. 351-375). Cambridge: Cambridge University Press.
- De Fina, A. and Georgakopoulou, A. (2012). *Analyzing narrative: Discourse and sociolinguistic perspectives*. New York: Cambridge University Press.
- Holmes, J. (2006). Workplace narratives, professional identity and relational practice. In A. De Fina, D. Schiffrin, A. Bamberg (eds.), *Discourse and Identity* (pp. 166-187). Cambridge: Cambridge University Press.

Bir Uygulayıcı Topluluk Eylemi Olarak Dedikodunun Konuşma Çözümlemesi Yöntemiyle İncelemesi

Betül Çimenli

Bartın Üniversitesi

Dedikodu, çoğu toplumda ve kültürde günlük ve kurumsal bağlamlardaki sosyal ilişkiler üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (Foster, 2004). Böylece, dedikodu her biri kendi teorik varsayımlarına ve bakış açısına dayanarak kendi tanımını öneren çeşitli disiplinlerden bilimsel olarak ilgi görür. Bu görüşler, naif bir şekilde rahatlamak için yapılan basit bir sohbetten (Foster, 2004) ciddi bir bilgi aktarımı kaynağına kadar değişmektedir (Alfano ve Robinson, 2017; Baumeister, Zang ve Vohs, 2004). Dedikodu, “*üçüncü şahıslarla ilgili konuşmalar veya eleştirel konuşmalar*” olarak kavramsallaştırılabilir (Eck, 2012, s. 2; McDonald vd., 2007). Bu doğrultuda, dedikodu en azından konuşmacı, dinleyici ve özne içeren üçlü bir yapıya sahiptir (Lind et al, 2007, Alfano ve Robinson, 2017'de belirtildiği gibi). Bazı araştırmacılar, dedikodunun insanlar arasındaki iletişimi teşvik etmekte yararlı olduğunu, ortak etkileşimli kişilerle uyumu sağladığını, sosyal bir bağ oluşturduğunu ve bir Uygulayıcı Topluluk (CofP) içinde grup uyumunu teşvik ettiğini iddia ederken (Dunbar, 2004; Ferreira, 2014; Foster, 2004; Jaworski & Coupland, 2005; Thornborrow & Morris, 2004); bazıları da insanlar arasındaki ilişkiye zarar verebileceğini ve yüz kızartıcı sorunlarına yol açabileceğini belirtmektedirler (Einat & Chen, 2012).

Uygulayıcı Topluluk teorisinden faydalanan bu çalışma, dedikodunun konuşmanın sürdürülmesini nasıl desteklediğini, hizalamayı ve dayanışmayı öngördüğünü ve böylece etkileşimdeki kişilerin ortak bir repertuar kullanmasına yol açtığını ortaya koymaktadır. Uygulayıcı Topluluk, araştırmacının dili ve bu dilin kullanıldığı topluluğu ve bunların sürekli iki yönlü ilişkilerini mikro düzeyde bir söylemde ele almasını sağlamıştır. Uygulama bir topluluktaki diğer birçok değişkenden etkilendiği gibi bireyin toplumdaki güç yapısından da etkilenir (Eckert ve Wenger, 2005). Çoğunlukla toplumdaki güçlü kişiler hakkında dedikodu yapanların güçsüzler olduğu varsayılmaktadır. Belirtildiği üzere dedikodu birçok araştırmaya konu olmasına rağmen dedikodunun nasıl şekillendiğini inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır (Cole ve Scrivener, 2013; Eder ve Enke, 1991).

Özellikle Türkiye'de yeterince araştırılmamış bir alana odaklanan bu çalışma, kurumsal, sosyal ve dil kullanımı açısından ortak bir alana sahip olan ve böylelikle küçük bir Uygulayıcı Topluluk oluşturan iki arkadaş arasında doğal olarak meydana gelen konuşmalarda dedikodu sekanslarının ortaya çıkışını incelemektedir. Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında, araştırmada şu sorular ele alınmıştır: (i) dedikodu dizisi doğal olarak oluşan bir etkileşimde sırayla nasıl ortaya çıkar? (ii) Devam eden bir dedikoduya katkıda bulunmak için dedikodu dizilerinde dağıtılan etkileşimli kaynaklar nelerdir? Çalışma, neredeyse 3 saatlik ses kayıtlarından gelen çevriyazıların konuşma çözümlemesi yoluyla incelenmesiyle dedikodunun etkileşimli organizasyonunu ortaya koymaktadır. Analiz sonucunda, açıklama ve anlaşılanın teyit edilmesi talepleri, bedensel ve sözel kaynakların ortak kullanımı, mandallama yapma ve aynı anda konuşma, kısmi, tereddütlü veya aşırı uzlaşım sağlama belirteçleri de dahil olmak üzere başarılı bir dedikodu oluşturma sürecinde katılımcılar tarafından birçok kaynağın kullanıldığı söylenebilir. Bir dedikodu dizisinin düzenlenmesine gelince, çalışmanın bulguları, bunun (i) “etkileşimli yem” ile başladığını, (ii) sonra dinleyici tarafından bahsedilen konunun sorgulandığı, bunun üzerine (iii) argüman için bir açıklama sağladığını ortaya koyar. Bulgular, bu açıklamanın çoğunlukla (iv) kısmi veya çekimser bir anlaşma, (v) ek açıklama veya destekleyici örnekler ile devam ettirildiğini ve (vi) bu şekilde güçlü bir anlaşmanın sağlanması (ortak bir anlayışa ulaşılması), nihayetinde de (vii) durumla ilgili bir öneri verilmesi ile sonlandığını göstermektedir.

Kaynakça

- Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (1992). Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice. *Annual review of anthropology*, 21(1), 461-488.
- Eckert, P., & Wenger, E. (2005). Communities of practice in sociolinguistics: What is the role of power in sociolinguistic variation?. *Journal of Sociolinguistics*, 9(4), 582-589.
- Holmes, J., & Meyerhoff, M. (1999). The community of practice: Theories and methodologies in language and gender research. *Language in Society*, 28(2), 173-183.
- Lave, J., & Wenger, G. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. New York, NY: Cambridge University.

İç/İçten: Benlik ve İlişki Kavramlaştırmada Bedenleştirme

Mustafa Aksan

Toros Üniversitesi

Temel kavramları oluşturmada ve aktarmada farklı dil-kùltür topluluklarının farklı tercihleri olduğu alanyazınında tartışılmış ve örneklenmiş bir olgudur.

Genel bir ayrışmaya göre, bireyci kùltürlerden farklı olarak paylaşmacı kùltürlerde, özgùl kavramlaştırmalarda *iç* (inside), deneyimlerin yaşandığı daha bütüncùl bir beden terimi olarak gör÷lmektedir (Yu, 2008). Bedenin özellikle bir *kap* (container) kavramlaştırması olarak duygu durumlarının dile getirmede sıklıkla başvurulduğu (Gibbs, 2008), farklı duygular için farklı beden parçalarının benimsenmesine karşın genel bedenleştirmenin benlik ile bağıntısının ayrı tutulduğu gör÷lmektedir. Ruhi (2006, 2013) Türk kùltüründe *gönùl* kùltür sözcüğünün benlik ve ilişki kavramlarında en merkezde yer alan kavram olduğunu belirledikten sonra, *iç/içten* sözcükleri ile bağıntısının da incelenmeye değeri olduğunu belirtir.

Bu çalışma, *içten* sözcükbiriminin derlem verisindeki kullanım örneklerini inceleyecek ve benlik kavramlaştırmalarındaki yeri ve benzer diğeri kavramlaştırmalar ile bağıntısını betimleyecektir. Sözlük (TDK Sözlük) verisine baktığımızda, *içten* birimi, somut nesnelerin içine (“içten çürümeye yüz tutmuş ağaç”) dönük anlatımlar dışarıda bırakıldığında, 94 sözlük girdisinin tanımında yer almaktadır. *Ahbapça*, *arkadaşça*, *kardeşçe*, benzeri çok sayıdaki ilişki değeriendirme anlatımlarında kullanılan belirteçlerin anlam açılımlarında kullanılması yanı sıra, *candan*, *derinden*, *yürekten* benzeri aynı çekim yapısını taşıyan “kaynak” kavramlaştırmaları olarak adlandırabileceğimiz girdilerin de tanımında yer almaktadır. Bu girdilerin yanı sıra, kavramsal metafor kullanımlarında ilişki değeriendirme amacı ile kullanılan somut kaynak alan birimleri olan, *soğuk* (‘içten olmayan’), ve *derin* (‘çok içten gelen’) benzeri betimleyici terimlerin ilişkiye dönük kullanımlarının açıklanmasında da sözlükte bulunmaktadır.

İnsanın içine işleyecek denli *yalın*, **içten** ve *abartısızdı*.

Tanışıyormuşuz gibi öylece, *basit*, **içten** ve *alelade* bir duruşla

sahnede olduğu gibi, *açık*, **içten** ve *mütevazı*.

Anlatımda ifadeler *yalın*, **içten** ve *samimi* olmalı.

Yapılanmada *yüz yüze*, **içten** ve *sıkı ilişkilerin yoğun*

Çalışmada *Kavramsal Metafor Kuramı* (Lakoff ve Johnson,1980; Kövecses, 2005) ile genel bir bedenleştirme terim olarak *iç/içten* gerçekleştirmelerini kaynak-hedef bağıntısı ile incelenecek, kùltür sözcüğü olarak değeriendirilen *gönùl* ve *hatır* ile birlikte benlik ve ilişki kavramlaştırmalarında nerede ve hangi boyutta kendine özgü niteliklerinin, özelleştirmelerinin dağılımları saptanacaktır.

Kaynakça

- Gibbs, R. Ed. (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. Ve M. Johnson. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruhi, Ş. (2006). Kültür araştırmalarında dilbilimin yeri: Kültürel anahtar sözcük bakış açısı. A Kocaman haz. *Dilbilim. Temel Kavramlar, Sorunlar, Tartışmalar*. Ankara: Dil Derneği, 89-99.
- Ruhi, Ş. (2013). Reference to self in Turkish: Implications for cognitive and cultural linguistics. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*, 10:1, 1-16.
- Yu, N. (2008). Metaphor from body and culture, R. Gibbs 2008 *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* içinde, 147-161.

Gönül Kavramının Sözcük Profili

Yeşim Aksan

Toros Üniversitesi

Ruhi (2006)'de *gönül* kavramını kültürel anahtar sözcük olarak tanımlar; bu sözcük ve ondan türeyen deyimlerin Türk kültüründe benliği kavramsallaştırmada ve kişilerarası ilişkileri düzenlemede önemli bir anlam çerçevesi oluşturduğunu belirtir. Bu bağlamda Ruhi (2006:93), Wierzbicka'nın (2005) kültürel insan modelinde önerdiği ölçütler açısından değerlendirildiğinde, *gönül* kavramının "Türkçede benliği varoluşsal (bedensel varoluş, eylemde bulunabilme), düşünsel (düşünceler, duygular), toplumsal (başkalarıyla etkileşim içinde olma) ve etik değerleriyle (iyilik ve kötülük kavramları) dile getirmede bir düşünsel çevren ve model önerdiğini söyleyebiliriz" demektedir. *Gönül* ile üretilmiş bir dizi deyim (*gönül almak*, *gönül vermek*, *gönlü olsun*, *gönül insanı* vb.) üzerinden yaptığı çözümlemelerinde Ruhi kavram için önerdiği model çerçevesinde *gönül* anahtar sözcüğünün "içtenlik, yakınlık, duyarlılık ve eylemde ortaklık ve paylaşımcılıkla" (98); "ruh inceliği" (97) ve "bireyin taşıdığı erdemle" (93) yakından ilişkili olduğunu ayrıntı bir şekilde dile getirmiştir.

Bu bildiride *gönül* kavramı daha geniş bir veri seti üzerinden inceleyecek ve bu sözcüğün Genişletilmiş Sözcükbirim Modeli (GSM) (Sinclair 1991, 1996, 1998; Stubbs 2001) çerçevesindeki görünüşleri belirlenecektir. Ruhi'nin yukarda belirttiğimiz saptamaları çözümlemelerimizin nitel eksenini oluşturacaktır. Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) v3.0 (<https://www.tnc.org.tr>) yazılı ve sözlü metinleri kullanılarak, derlem çıkışlı yöntemle çözümlemeler yapılacaktır. Sinclair'in (1998) "sözcükbirim" (lexical item) olarak tanımladığı bu birim, basit biçimde ve diğerlerinden ayrı olarak sözlükçede (lexicon) listelenen bir birim değil, aksine kendisine ilişkin tüm yapı, anlam ve işlev özelliklerini metin içinden diğer sözcükbirimler ile kurduğu karmaşık ilişkiler ile kazanan bir dil birimidir. Sözcük, sözdizim, anlambilim ve edimbilim ile yakından ilişkili GSM'ye göre sözcükbirimlerin iç yapısı farklı değerler taşır ve somuttan soyuta doğru giden dört değişkenden oluşur. Bunlar (1) eşdizim (collocation): birlikte görülen sözcük biçimleri (2) dilbilgisel eşdizim (colligation): birlikte görülen dilbilgisel sınıfları (3) anlam tercihi (semantic preference): metinsel tutarlılık ve (4) anlam ezgisi (semantic prosody): iletişim amacıdır. (1) ve (2) dil göstergelerinin dizimsel (syntagmatic) olarak birbirleriyle etkileşimi ile ilgilidir; (3) dil göstergelerinin anlamsal olarak metnin konusu ile olan ilişkisinden sorumludur; (4) dil göstergelerinin edimbilimsel olarak konuşurlarla ilişkisi ile ilgilidir (Stubbs 2009:125).

TUD'da ad biçimbirimi olarak sorgulanan *gönül* sözcüğü için yazılı metinlerde 8,635; sözlü metinlere 99 tane bağımlı dizin sonucu elde edilmiştir. Ruhi'nin incelemesinden farklı olarak, *gönül* adının tüm çekimli biçimleri ve onların birlikte olduğu sözcükler, çekimli biçimin kendi dilbilgisel yapısı ve bu yapının sezdiği anlam ezgisi incelemenin odağını oluşturacaktır. Derlemde alınan bağımlı dizin satırları bağlamları ile birlikte çözümlemeye konu olacaktır. İlk gözlemlere göre, *gönül* sözcüğünün durum ekli biçimleri çoğunlukla 1. Tekil iyelik yapısı üzerindedir (örn. *gönl-üm-e göre*, *gönl-üm-de yatan*, *gönl-üm-den geçen*). Kişi çekimine duyarlı bu yapılar GSM'nin önerdiği biçimde çözümlenecek ve kişi çekiminden hareketle sözcük profili tanımlanacaktır. *Gönül* sözcüğü ile üretilen bileşikler (örn. *gönlümün sesi*, *halkın gönlü*) ve belirtecimsiler (örn. *gönlümce*) de inceleme konuları arasındadır. Sözüne ettiğimiz birimlerin yapı ve kullanımları Ruhi'nin belirttiği "içtenlik, yakınlık ve duyarlılık" çerçevesinde *iç/içten* ve *hatır* kavramları ile ilişkilendirilerek tartışılacaktır.

Kaynakça

- Ruhi, Ş. (2006). Kültür araştırmalarında dilbilimin yeri: Kültürel anahtar sözcük bakış açısı. A. Kocaman (ed.) *Dilbilim: Temel kavramlar, sorunlar, tartışmalar* (ss. 89-99). Dil Derneği Yayınları: Ankara.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (1996). The search for units of meaning. *Textus*, 9(1), 75–106.
- Sinclair, J. (1998). The lexical item. E. Weigand (Haz.) içinde, *Contrastive lexical semantics* (ss. 1-24). Amsterdam: Benjamins.
- Stubbs, M. (2001). *Words and phrases*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, M. (2009). The search for units of meaning: Sinclair on empirical semantics. *Applied Linguistics*, 30(1), 115–137.
- Wierzbicka, A. (2005). In defense of ‘culture’. *Theory & Psychology*, vol. 15 (4), 575-597.

Derlem-çıkışlı Kültürel Anahtar Sözcük İncelemesi: Hatır Örneği

Gülsüm Atasoy Kolbaşı, Umut Ufuk Demirhan

Toros Üniversitesi

Bir kültürün değer yargıları ve inançları; o kültürün örflerini, adetlerini ve tutumlarını belirleme sürecinde somut biçimde dile yansımaktadır. Bu yansımalar ise, dil kullanımları ve örüntüleri aracılığıyla karşımıza çıkmaktadır. Kültür-düşünce ilişkisinin dile yansıması Sapir (1929; 1949) ve Whorf (1956) tarafından gündeme getirilmiş; Williams (1959; 1976) tarafından ise o kültürün düşünce ve değerlerini yansıtan sözcükler “kültürel anahtar sözcük” olarak tanımlanmıştır. Bir başka boyutuyla, Wierzbicka (1972; 1997) dil-kültür yansımalarını diller arası kurulan ilişkiler bütünüyle karşılaştırarak açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, psikoloji, tarih, edebiyat gibi pek çok bilim dalının çalışma konusu olan kültür çalışmaları dilbilimcilerin de ilgisini çeken bir konudur.

Kültür ve dil dinamik yapılar olmaları nedeniyle günümüzde de geçmişte olduğu gibi açıklanmaya ihtiyaç duyulan konulardır. Türkçede *gönül*, *hatır*, *can* ve *iç* sözcükleri kültürel anahtar sözcükler olarak Ruhi (2006)’nın derlem-temelli öncül çalışmasında tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türk kültüründe oldukça eski tarihlerde kullanım örneklerinin olduğu düşünülen *hatır* sözcüğünün kullanım alanlarını ve anlam örüntülerini günümüz Türkçesinin kullanım örnekleri üzerinden betimlemek ve hangi özellikleriyle Türkçede kültürel anahtar sözcük olabileceğini tanımlamaktır.

Hatır sözcüğünün etimolojisinin Türk edebiyatının ilklerinden olarak bilinen ve 11. Yüzyılda yazılan Kutadgu Bilig’e dayandığı ve 14. Yüzyılda Latin harfleriyle yazılmış ilk Türkçe kitap olan Codex Cumanicus’ta da kullanım örneklerine rastlandığı söylenebilir (Nişanyan, 2002). Bu çalışmada, Ruhi (2006, s. 96) tarafından savlanan ve Türkçede *gönül* kültürel anahtar sözcüğü ile anlam yakınlığı oluşturduğu düşünülen *hatır* sözcüğünün kullanımları; derlem-çıkışlı bir yöntemle günümüz Türkçesinin metin örneklerini barındıran ve 50 milyon sözcükten oluşan Türkçe Ulusal Derlemi’nin (TUD) (Aksan vd., 2012) yazılı ve sözlü metinleri üzerinden incelenecektir. Bu bağlamda, bağımlı dizinler, eşdizimlilikler ve sözcük kümeleri (İng. word clusters) temelinde *hatır* sözcüğünü içeren çok-sözcüklü birimler, kalıplaşmış ifadeler ve deyimler sıklık dökümleriyle birlikte listelenecek, derlem anlambilimi çerçevesinde kullanım örüntüleri ve anlambilimsel sınıflandırmaları derlem verisinin araştırmacılara sunduğu sıklık bilgisi ile ortaya çıkarılacaktır.

Derlem verisi üzerinden yapılan ön incelemeler ve bu incelemeler sonucu elde edilen kullanım örnekleri ışığında, *hatır* sözcüğünün sıklıkla yazılı metinlerde yer aldığı; gündelik konuşma ve bağlam bağımlı konuşmaları içeren sözlü metinlerde kullanımına neredeyse hiç rastlanmadığı söylenebilir. Ruhi (2006, s. 92)’nin nicel bulgularını destekler nitelikte olan ancak Ruhi (2006)’dan farklı olarak veri kaynağını ODTÜ Türkçe Derlemi’ne kıyasla daha fazla sözcük sayısına ve dil değişkesi örneğine sahip Türkçe Ulusal Derlemi üzerinden gerçekleştirilen bu inceleme sonucunda 1,751 *hatır* sözcüğü içeren kullanım örneği elde edilmiştir. Bu örneklerden yalnızca 15’i sözlü metinlerde yer alırken, 1,736 kullanıma ise yazılı metinler üzerinden erişilebilmektedir. Ruhi (2006)’nın da vurguladığı gibi, ortaya çıkan bu durumda kavramın sıklığından çok işlevinin önemi ortaya çıkmaktadır. Anlambilimsel sınıflandırmalar çerçevesinde kullanım örnekleri incelendiğinde ise, *hatır* sözcüğü kültürel anahtar sözcük olarak karşımıza çıkmakta ve yakınlık, içtenlik, duyarlık ve ahlaki muhasebe gibi kültürel değerlere ilişkin ipuçları vermektedir. Örneğin, anne/baba/arkadaş (hatır) gibi sözcük kümeleri; akrabalar ve arkadaşlar arası yakınlık ilişkisi kurarken; (hatır) borcu/çeki gibi kullanımlar ahlaki muhasebe şemaları (İng. moral accounting scheme) (Lakoff, 1995) ilişkisini göstermektedir. Her ne kadar yazılı metinlerden elde edilen kullanım örnekleri *hatır* kültürel anahtar sözcüğünün son derece sınırlı sayıda anlamsal örüntü oluşturduğu eğilimine sahip olsa da ortaya çıkan bu örüntüler aracılığıyla *hatır* sözcüğünün düşünsel, toplumsal ve Türk etik değerlerini dile getirmede kültürel anahtar sözcük olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.

Kaynakça

- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli. Ü., Demirhan, U. U., Yilmazer, H., Kurtoğlu, Ö., Atasoy, G., Öz, S., Yıldız, İ. (2012). "Construction of the Turkish National Corpus (TNC)", *8th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*, 3223-3227, İstanbul. ISBN: 978-2-9517408-7-7
- Lakoff, G. (1995). Metaphor, Morality, and Politics, Or, Why Conservatives Have Left Liberals in the Dust. *Social Research*, 62(2), 177-214. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/7vp15113>
- Nişanyan, S. (2002). Sözlere Soyağacı. Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, İstanbul.
- Ruhi, Ş. (2006). Kültür araştırmalarında dilbilimin yeri: Kültürel anahtar sözcük bakış açısı. A. Kocaman (ed.) *Dilbilim: Temel kavramlar, sorunlar, tartışmalar* (ss. 89-99). Dil Derneği Yayınları: Ankara.
- Sapir, E. (1929). The Status of Linguistics as a Science. *Language*, 5, 207-214.
- Sapir, E. (edited by Mandelbaum D.G.) (1949). *Selected writings in language, culture and personality*. Berkeley: University of California Press.
- Whorf, B.L. (1956). *Language, Thought, and Reality*. New York: John Wiley & Sons, and The Technology Press of M.I.T.
- Wierzbicka, A. (1972). *Semantic Primitives*. Frankfurt: Athenäum.
- Wierzbicka, A. (1997). *Understanding Cultures Through Their Key Words*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, R. (1959). *Culture and Society*. London: Chatto & Windus.
- Williams, R. (1976). *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fontana.

Yuvarlak Masa: : Doğu Karadeniz’de Kaybolmakta Olan Diller ve Kùltürleri Üzerine: Hemşince, Lazca ve Rumca (Romeyka)

Toplumsal Ağ Kuramı Çerçevesinde Doğu Karadeniz’de Konuşulan Rumcada (Romeyka) Dil Değişkesi Oluşumu

Gülay Akın

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Bu çalışma, Türkiye’de Doğu Karadeniz bölgesinde Trabzon’un birkaç ilçesinde konuşulan ve kaybolma tehlikesi altında olup Yunancanın bir değişkesi olduğu belirtilen Rumcaya (Romeyka) (Mackridge,1987; Staridou, 2013) karşı Rumca anadil konuşucularının tutumlarını araştırmaktadır. Çalışma Toplumsal Ağ Kuramı (Social Network Theory) çerçevesinde Rumca (Romeyka) konuşan yöre insanların tutumlarını etkileyen toplumdilbilimsel etkenleri incelemektedir. Toplumsal Ağ Kuramı, dilsel değişim ile toplumsal ağ arasında ilişki olduğunu; toplumsal ağı zayıf olan topluluklarda dil değişiminin daha olası olduğunu ileri sürmektedir (Milroy & Milroy, 1985). Çalışmada iki farklı nitel yöntemden faydalanılmıştır. Bu yöntemlerden ilki Rumca konuşan yöre insanların dillerine yönelik tutumlarını araştırmak amacıyla etnografik yaklaşım ile, Rumcanın konuşulduğu Trabzon ilçelerine- Of, Sürmene ve Tonya- üç ay süre ile yapılan alan gezilerindeki sözlü mülakatlarının video kaydı ile toplanmasına dayanmaktadır. İkincil olarak, Rumcanın toplumsal ağ sonucu dil değişkesi oluşumunu araştırmak amacıyla katılımcılardan kendilerine sunulan üç farklı kategorideki Türkçe sözcüklerin (mutfak aletleri, bitki ve ağaç ve ahşap ev yapımında kullanılan malzeme adları) Rumca karşılıklarını vermeleri istenmiştir. İkinci aşamada, katılımcılardan geleneksel bir Karadeniz yemeği ve kendi yaptıkları ekmek tarifini Rumca anlatmaları istenmiştir. Çalışmanın toplumdilbilimsel boyutu ile ilgili bulgular, bu üç bölgede yaşayan insanların Rumcaya karşı genel tutumlarının olumlu olduğunu ancak Rumca konuşuru olduklarını belirtmekte çekindiklerini göstermektedir. Çalışmanın diller arasındaki etkileşim ve dil değişitirimi boyutları ile ilgili olarak elde edilen bulgular Of, Sürmene ve Tonya ilçelerinde konuşulan Rumca arasında sözcüksel ve sesbilimsel farklılıklar olduğu yönündedir. Bu çalışma verileri, sözcüksel ve sesbilimsel ön bulgulardan yola çıkarak Doğu Karadeniz de üç farklı Rumca lehçesinin oluşma aşamasında olduğunu varsaymaktadır. Bu lehçelerin oluşumun hem coğrafi hem de toplumsal boyutları olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın toplumdilbilimsel boyutu ile ilgili bulgular, bu üç ilçede yaşayan insanların Rumca diline karşı genel tutumlarının olumlu olduğunu ancak Rumca konuşuru olduklarını belirtmekte çekindiklerini ortaya çıkarmıştır.

Kaynakça

- Mackridge, P. (1987). 'Greek-Speaking Moslems of the North-East Turkey: Prolegomena to Study of the Ophitic Sub-Dialect of Pontic'. *Byzantine and Modern Greek Studies* (11), 115-137.
- Milroy, J. & Milroy, L. (1985). Linguistic change, social network and speaker innovation. *Journal of Linguistics*, 21, 339-384.
- Staridou, I. (2013). Greek-speaking enclaves in Pontus today: The documentation and revitalization of Romeyka. In: Mari Jones & Sarah Ogilve (eds.), *Keeping Languages Alive. Language Endangerment: Documentation, Pedagogy and Revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 98-112.

Tehlike Altındaki Bir Dil Olarak Lazca Konuşurlarının Dil Tercihleri Ve Toplumsal Ağları Arasındaki İlişkinin Dilin Canlılığı Üzerindeki Etkileri

Mehmet Akkuş¹, Çiğdem Sağın-Şimşek²

Artvin Çoruh Üniversitesi¹

Orta Doğu Teknik Üniversitesi²

Bu çalışma kapsamında, Milroy & Milroy'un (1985) toplumsal ağ (social network) kuramı çerçevesinde Türkiye'de Doğu Karadeniz boyunca konuşulan ve yerli (otokton) dillerden olan Lazca konuşurlarının dil tercihleri ve kurdukları toplumsal ağlar arasındaki ilişkinin dilin canlılığı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Dil konuşurları, içerisinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak toplumca şekillendirilip belirli oranda da onun biçimlenmesine katkı sağlarlar. Bu bağlamda, dil konuşurlarının dili farklı bağlamlarda kullanım biçimlerini incelemek yalnızca toplumsal ilişkileri anlamamıza yardım etmekle kalmaz, aynı zamanda dillerin nasıl işlediğiyle ilgili bilgi edinmemize de yardımcı olur (Holmes, 1992). Bu bağlamda toplumsal kimliğin oluşumunda, birey ile toplum ilişkisinde başat bir yeri olan dilin önemi yadsınamaz. Avusturyalı dil filozofu Ludwig Wittgenstein'in (1889-1951), "Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır" yorumu, dilin dil konuşuru açısından bireysel ve toplumsal önemine işaret etmektedir. Bu dünyanın sınırları çizilirken ise bireyin etkileşim içerisine girdiği toplumsal ağ(lar)ın (social network) belirleyici olduğu belirtilmektedir (Milroy, 2000). Tüm bu açıklamalar ışığında, bu çalışmanın temel amacı, Artvin Hopa ve Kemalpaşa'da yaşayan ve farklı nesillerden Lazca dil konuşurlarının dil kullanım tercihleri ile toplumsal ağlarının dil canlılığına etkilerini saptamaktır. "Tehlikedeki diller" arasında gösterilen Lazca (cf. Moseley, 2008) ile ilintili toplumdilbilimsel çalışmalar son derece sınırlı sayıdadır (Haznedar, 2018). Bu çalışma Lazca anadili konuşurlarının toplumsal ağları içerisindeki dil kullanım alanlarını toplumsal ağ kuramını temel alarak inceleyerek tehlike altındaki bir miras dili olarak Lazcanın toplumdilbilimsel olarak incelenmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada kullanılan veritabanı, toplumsal ağ ve dil kullanım alanlarını inceleyen bir Dil Kullanım Anketi ve saha çalışması sırasında yapılan görüşmelerde ses kaydı yapılarak oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, nicelleştirilmiş ve nitel veriler ile harmanlanarak toplumsal ağ kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, tehlike altındaki bir miras dil olarak Lazca konuşurlarının dil tercihleri ve toplumsal ağları arasındaki ilişkinin dilin canlılığı üzerinde doğru orantılı olduğuna işaret etmektedir.

Kaynakça

- Haznedar, B. (2018). The living Laz project: The current status of the Laz language and Laz-speaking communities in Turkey.
- Holmes, J. (1992). An Introduction to Sociolinguistics. London: Longman Group UK Limited.
- Milroy, J. & Milroy, L. (1985). Linguistic change, social network and speaker innovation. *Journal of Linguistics*, 21, 339-384.
- Milroy, L. (2000). Social Network Analysis and Language Change: Introduction. *European Journal of English Studies*, 4(3), pp. 217-223.
- Moseley, C. (2008). *Encyclopedia of the World's Endangered Languages*. Routledge.

Tehlike Altındaki Bir Miras Dile Karşı Tutum: Doğu Karadeniz’de amlıhemşin, Hemşin ve Hopa’da Yaşayan Hemşinlilerin Dilsel Kimlik Durumları

Gülay Akın¹, iğdem Sağın-Şimşek²

Karadeniz Teknik Üniversitesi¹

Orta Doğu Teknik Üniversitesi²

Bu çalışmanın amacı Doğu Karadeniz’de üç farklı bölgede yaşayan Hemşinlilerin, miras dilleri Hemşinceyi kullanım alanlarını, dil kullanım sıklıklarını ve Hemşince diline karşı tutumlarını incelemektir. Bu çalışma Doğu Karadeniz’de, üç farklı bölgede yaşayan Hemşinlilerin, Hemşince dili kullanımlarını ve Hemşince diline karşı tutumlarını Etnodilbilimsel Kimlik Kuramı (Ethnolinguistic Identity Theory) çerçevesinde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Etnodilbilimsel Kimlik Kuramı, etnik bir topluluğun, başka bir topluluk ile karşılaştığında, kendi özgün ve etnik kimliğinin sembolü olarak, dilini ve lehçesini koruma gereksinimi duyduğu şartları açıklamaktadır. (Giles & Johnson, 1987). Bu araştırma için oluşturulan veritabanı, Hopa, amlıhemşin ve Hemşin ilçelerinde yapılan sözlü mülakatların video kaydına alınması ile elde edilmiştir. Katılımcılara Hemşinceyi kullanım alanları, bağlamları, kullanım sıklığı ve bu dile karşı tutumları ile ilgili sorular sorulmuştur. Çalışmanın ön bulguları, her üç bölgede yaşayan Hemşinlilerin kendi öz kimliklerine, hem bu dili konuşarak hem de kültürel faaliyetlerini sürdürerek güçlü bir bağlılık gösterdiklerini göstermektedir. Dil konuşurları, Hemşinlilerin kökeninin, Türklüğe ve Ermeniliğe dayandırılmaya yönelik eğilimler olduğunu (Simonian, 2007) ancak kendilerini Hemşinli olarak ayrı bir etnik topluluk olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Kaynakça

- Giles, H. & Johnson, P. (1987). Ethnolinguistic identity theory: a social psychologic approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of language*, 68, 69-100.
- Simonian, H.H. (2007). *The Hemshin: History, society and identity in the Highlands of Northeast Turkey*. Routledge: London and New York.

Tehlike Altındaki Dillerin Belgelenmesinde Alan Çalışmaları Üzerine

Sinem Sönsaat Hegelheimer

Bağımsız Araştırmacı

Bu çalışma kapsamında, tehlike altındaki dillerin belgelenmesi aşamasında gerçekleştirilen alan çalışmaları sırasında dikkat edilmesi gereken noktalar Türkiye’de konuşulmakta olan tehlike altındaki diller odağı alınarak incelenecektir. Bu bağlamda, UNESCO Tehlike Altındaki Diller Atlası’na göre (2018), Türkiye’de 18 dil tehlike altında bulunmaktadır. Dünya üzerinde konuşulmakta olan tehlike altındaki dillerin belgelendirilmesi bu dillerin gelecek kuşaklara aktarılması açısından önem taşımaktadır. Belgelendirme çalışmaları sonucunda dilbilgisi kitaplarının oluşturularak dilin gelecek kuşaklara aktarılması ve canlandırılması mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, alanyazında dil belgelemesi çalışmalarının ön koşulu olan alan dilbilim (field linguistics) çalışmalarına önem verilmesi gerektiği belirtilmektedir (Crowley, 2007). Türkiye gibi en az on sekiz tehlike altındaki dilin konuşulmakta olduğu bir ülkede kısıtlı olanak, veri ve konuşurla dahi olsa alan dilbilim pratiği yapılması ve tehlike altındaki dilleri çalışmaya yetkin dilbilimciler yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında, alan dilbilimin, bir uygulamalı dilbilimi programında bir ders olarak ilk kez verildiği bir bağlamda edinilen deneyimler ışığında dil belgelemesi yapılan bir dilden veri toplanırken dikkat edilmesi gereken noktalara, güncel alan dilbilim alanyazınından alıntılar yapılarak değinilecektir. Bu yuvarlak masa kapsamında Türkiye’de Doğu Karadeniz’de konuşulmakta olan Hemşince, Lazca ve Romeyka dillerinin belgelendirilmesi çalışmalarına bir örnek teşkil edebilecek Myanmar’da konuşulan Karen diliyle yapılan alan dilbilim çalışması paylaşılacaktır. Çalışmada sunulan veriler tek bir Karen konuşurundan derlenmiştir. Bu bağlamda, alan dilbilim çalışmalarında veri toplarken dikkat edilmesi beklenen temel etkenlerden biri dil konuşurudur. Konuşurun dil-ötesi bilgiye sahip olup olmaması, tek dilli veya çok dilli olması, eğitim geçmişi, cinsiyeti ve yaşı dil verisi için önem taşımaktadır. Bu nedenle farklı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıdan dil konuşurundan veri toplanması veriyi zengin kılan etkenlerden biri olarak sınıflandırılmaktadır. Veri toplamada diğer bir önemli etken, verinin toplanma sürecinin bizzat kendisidir. Bu süreç; veri toplama aşamasındaki rutini, metadatayı kapsayan belgelerin oluşturulmasını, veri toplama sırasında kullanılacak Swadesh sözcük listesi gibi listelerin seçimini, veri toplama yöntem ve kullanım türlerini ve konuşurlarla yapılan veri sağlaması çalışmalarını kapsamaktadır. Alan dilbilimde önemli olan bir diğer nokta ise, toplanan verinin çözümlemesidir. Bu süreç mevcut ses ve/ya görüntü dosyalarının kesilmesi, düzenlenmesi gibi yöntem bilgilerini kapsadığı gibi, fonetik çözümleme, formant analizi, akustik analiz, glossing kurallarını geliştirme gibi dilbilimsel bilgileri de etkin bir biçimde kullanabilmeyi gerektirmektedir. Son olarak ise, alan notlarının sistematik ve düzenli tutulmasının da göz ardı edilmemesi vurgulanması gereken noktalardan bir diğeridir. Bu çalışma, yukarıda belirtilen üç temel etkenin Karen dilinde toplanan verilerle örneklendirilmesi ve bu dersi alan dilbilim öğrencilerinin yazdığı Karen dili incelemelerine değinilerek sonlandırılacaktır.

Kaynakça

Crowley, T. (2007). Field Linguistics: A Beginner's Guide. Oxford: Oxford University Press.

Moseley, Christopher (ed.). 2010. Atlas of the World's Languages in Danger, 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version.